

**NAISLIKUNNANOPETTAJIEN KOKEMUKSIA TYÖSTÄ JA
TYÖTYYTYVÄISYYDESTÄ**

Kaisa Laitinen

Liikuntakasvatuksen pro gradu -tutkielma

Syksy 2001

Liikuntakasvatuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Laitinen Kaisa, Naisliikunnanopettajien kokemuksia työstä ja työtyytyväisyydestä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma, 2001, 99 s.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella, minkälaisena naisliikunnanopettajat kokevat oman työtyytyväisyytensä. Eri-ikäisten opettajien kertomusten perusteella selvitettiin, mitkä asiat ja työn osa-alueet saavat aikaan tyytyväisyyttä ja tyytymättömyyttä työssä. Opettajien kokemuksia pohdittiin myös opettajien erilaisten elämäntilanteiden sekä kouluun kohdistuneiden muutosten kautta.

Tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastatteluilla toukokuussa 2001. Haastateltavana oli neljä eri-ikäistä ja erilaisen työkokemuksen omaavaa naisliikunnanopettajaa. Haastatteluissa käsiteltiin laajasti liikunnanopettajan työn hyviä ja huonoja puolia. Aineiston analysoinnissa käytettiin laadullisen tutkimuksen menetelmiä kuten teemoittelu ja tyypittelyä. Opettajien kokemuksia pohdittiin monien työpsykologian ja opettajan työtä koskevien aikaisempien tutkimustulosten valossa.

Liikunnanopettajat kokevat tyydytystä työssään itse opetustyöstä, oppilaiden kanssa toimimisesta sekä yhteistyöstä opettajakollegojen kanssa. Toimiva työyhteisö antaa parhaimmillaan opettajalle tukea kiireisessä ja kokonaisvaltaisessa työssä, jossa tunnetekijät ovat voimakkaasti mukana. Opettajat haluaisivat muutoksia moniin työnsä osa-alueisiin kuten suureen työmäärään ja kiireeseen sekä työn arvostukseen. Tyytymättömyys näihin seikkoihin ei kuitenkaan vaikuta juurikaan opettajien yleiseen työtyytyväisyyteen, jos oppilaiden ja kollegojen kanssa toimimisessa ei ole ongelmia. Kouluttautuminen ja omassa ammatissa kehittyminen toimii työyhteisön tavoin opettajien voimanlähteenä. Lisäkoulutus estää rutinoitumisen liikunnanopettajan työssä. Vuorovaikutuksen ollessa keskeistä liikunnanopettajien työtyytyväisyydelle olisi tärkeää kiinnittää siihen enemmän huomiota liikunnanopettajien peruskoulutuksessa.

Avainsanat: työtyytyväisyys, liikunnanopettaja, fenomenologia

SISÄLTÖ

1 TUTKIMUSMATKALLE OPETTAJAN KOKEMUKSIIN.....	5
1.1 Omista esioletuksistani	6
1.2 Tutkimuksen rakenne.....	7
2 TYÖTYTYTYVÄISYYS AMMATILLISEN HYVINVOINNIN KUVAAJANA.....	8
3 MUUTTUVA OPETTAJUUS - MUUTTUVA TYÖ	13
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	16
4.1 Tutkimustehtävä.....	16
4.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	17
4.3 Aineiston analyysi ja tulkinta	20
4.4 Luotettavuus.....	22
5 NELJÄ ERILAISTA OPETTAJAPERSONAA.....	25
5.1 Salla	25
5.2 Anu.....	27
5.3 Kirsi	29
5.4 Maikki.....	30
6 LIIKUNNANOPETTAJIEN KOKEMA TYÖN KUORMITTAVUUS.....	32
6.1 Fyysinen kuormitus.....	32
6.2 Opettajan työn kiireisyys	34
6.2 Opettajien kokema stressi	36
7 VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET LIIKUNNANOPETTAJIEN TYÖSSÄ	39
8 PÄTEVYYDEN KOKEMUKSET TYÖTYTYTYVÄISYYDEN RAKENTAJINA.....	43

8.1 Opettajat arvostavat lisäkoulutusta	44
8.2 Liikunnanopettajakoulutuksen antamat valmiudet	46
9 TYÖOLOSUHTEET RESURSSINA	51
10 PALKKIOT LIKUNNANOPETUKSESTA	54
10.1 Palkka ei ole opettajan työn houkutus	54
10.2 Liikunnanopettajan uralla ei ole ylennyksiä	56
10.3 Opettaja tarvitsee palautetta työstään	57
10.4 Liikunnanopettajan työn arvostus - aallonpohjassako?	59
11 VUOROVAIKUTUS LIKUNNANOPETTAJAN TYÖSSÄ	65
11.1 Vuorovaikutus työyhteisössä	66
11.1.1 Kollegiaalisuus	66
11.1.2 Yhteistyö työssä jaksamisen voimavarana	69
11.1.3 Rehtori ja koulun johtamisen haasteet	71
11.2 Oppilaat liikunnanopettajan haasteena ja ilona	74
11.3 Yhteistyö koteihin ja ympäröivään yhteiskuntaan	78
12 OPPILAAT, OPETTAMINEN JA OPETTAJAKOLLEGAT - TYÖTYTYVÄISYYDEN YDIN	81
12.1 Opettajien toivomat muutokset	85
12.2 Tulevaisuuden näkymiä	86
13 YHTEENVETO JA POHDINTAA	88
LÄHTEET	92
Liite 1: Teemahaastattelun runko	99

1 TUTKIMUSMATKALLE OPETTAJAN KOKEMUKSIIN

Yhteiskuntaan ja sen muutokseen vahvasti yhteydessä oleva opettajantyö on kokenut suuria muutoksia ja paineita viime vuosikymmenten aikana. Opettajan työn monet ongelmat ovat olleet julkisuudessa pitkään puheenaiheena. Turhautuminen, työuupumus, kiire, opettajuuden muuttuminen, resurssien puutteellisuus ja työn epävarmuus ovat tavallisia aiheita viime vuosien kasvatuksen ja opetuksen alan lehdissä. Lehdet ja otsikot kertovat paljon opettajien nykyisestä työtodellisuudesta. Halusin kuitenkin päästä tutkimuksessani tarkastelemaan opettajien omia kokemuksia ja käsityksiä. Liikunnanopettajaksi valmistuvana minua askarrutti lehtiä ja keskustelua seurattessani, onko työ todella niin raskasta ja turhauttavaa. Voiko liikunnanopettaja todella viihtyä työssään?

Työtyytyväisyys on osa ihmisen yleistä hyvinvointia. Tyytyväisyys työssä näkyy työsuorituksessa, työmotivaatiossa ja ihmisen henkisessä hyvinvoinnissa. Opettajan hyvinvointi työssä vaikuttaa hänen oman hyvinvoinnin lisäksi suoraan myös oppilaiden hyvinvointiin, oppimiseen ja kasvuun. Opettaja ei voi jättää työtään huonon hetken tullen, hän ei tee työtä yksin, eikä myöskään itselleen. Tässä tutkimuksessa selvitän liikunnanopettajien kokemuksia työstään sekä siihen kohdistuneista muutoksista ja paineista. Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella neljän naisliikunnanopettajan työtyytyväisyyttä. Tutkimuksessa selviää, mihin osa-alueisiin työssä liikunnanopettaja on tyytyväinen, mihin tyytymätön sekä, mikä erityisesti saa aikaan tyydytystä työstä. Näiden asioiden ymmärtäminen auttaa opettajien ongelmien ratkaisemisessa ja työympäristöjen parantamisessa sekä mahdollisesti myös koulutuksen suunnittelussa.

Liikunnanopettajien kokemukset avautuvat laadullisen tutkimuksen menetelmien kautta. Teemahaastatteluissa opettajat kertoivat työnsä iloista, haasteista ja murheista, joita tutkijana pyrin tutkimuksessani ymmärtämään ja raportoimaan. Kertomukset ovat opettajien omien havaintojen, kokemusten sekä käsitysten tuotteita ja siksi hyvin subjektiivisia. Laadullisessa tutkimuksessa suhtaudutaan tutkijan asemaan eri tavalla kuin perinteisesti kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Eskolan ja Suorannan (1998, 17)

mukaan objektiivisessä tutkimuksessa pyrittäisiin katselemaan kohdetta ulkopäin ikään kuin puolueettomana päältä katsojana. Tutkija tietysti pyrkii objektiivisuuteen sekoittamatta omia uskomuksiaan, asenteitaan ja arvostuksiaan tutkimuskohteeseen. Tämäkään ei aina ole mahdollista, mutta tärkeintä olisi, että tutkija yrittäisi tunnistaa omat esioletuksensa ja arvostuksensa, joilla voi olla vaikutusta tutkimuksen kulussa. Objektiivisuus syntyy nimenomaan oman subjektiivisuutensa tunnistamisesta. (Eskola & Suoranta 1998, 17.) Siksi seuraavassa kappaleessa kerron omista pohdinnoistani ja lähtökohdistani tämän tutkimuksen tekemiseen.

1.1 Omista esioletuksistani

Tutkimukseni on osa syksyllä 1999 Jyväskylän yliopiston liikuntakasvatuksen laitoksella Pilvikki Heikinaro-Johanssonin johdolla käynnistynyttä Koululiikunta-projektia. Projektissa tutkitaan liikunnanopettajan työn lisäksi liikunnanopetussuunnitelmia sekä oppilaiden toimintaa ja kokemuksia liikuntatunneilla. Liikunnanopettajien työhön liittyviä asioita kartoitetaan myös myöhemmin valmistuvassa kyselylomaketutkimuksessa. Sysäys omaan aiheeseeni tuli ohjaajaltani Pilvikilta.

Lähdin tutkimaan liikunnanopettajaan liittyvää aihetta, koska halusin tutustua mahdolliseen tulevaan työhöni. Minua kiinnosti liikunnanopettajan kokemukset työstä, koska omaa kokemusta minulla ei juurikaan ole. Pitkän opiskelun jälkeen varsinainen työ on silti jäänyt suureksi arvoitukseksi. Kuulopuheiden, lukukokemusten ja havainnoinnin perusteella muodostunut kuva vanhasta haaveammattistani ei tunnukaan enää kovin houkuttelevalta tai hohdokkaalta. Odotuksissani oli työhönsä tympääntyneitä, ammatinvaihtoa harkitsevia liikunnanopettajia. Naisliikunnanopettajat tuntuivat minusta luontevalta tutkimuskohteelta, koska omat kokemukseni liikunnanopetuksesta on tyttönä liikuntatunnilla sekä toisaalta naisena harjoittelemassa ja sijaisuuksia hoitamassa. Jo ennen kuin päätin kohteestani näin mielikuvissani itseni haastattelemassa juuri naisopettajia.

Suhdettani opettajuuteen on muokannut molempien vanhempieni työ luokanopettajana. Olen nähnyt opettajan työn läheltä kotona ja muistan miettineeni jo koululaisena vanhempieni asemaa. Toisaalta olen kokenut hyvin voimakkaasti

aineenopettajan työn vierauden, koska ala-asteen ja luokanopettajan maailma on ollut elämässäni vahvasti läsnä. Itse oppilaana koulussa koin yläasteen koulukulttuurin hyvin sulkeutuneeksi, pirstaleiseksi ja kaavamaiseksi.

Tutkijanuraani vasta aloittelen. Pro gradu -tutkimus on näyttäytynyt opintojeni lopussa hämmöttävänä hirvittävänä peikkona, joka on välillä nostanut päätään erilaisten metodiikkakurssien asussa. Toivon, että tämän tutkimukseni loppuun saattaminen alentaa tutkimisen kynnystä ihan vain vaikkapa tulevassa ammatissani ja arkielämässä. Tutkiminen ja tutkimus voi kuitenkin avata silmiä näkemään asioita pidemmälle ja syvemmälle, olipa sen tuloksena painettu kirja tai vain uusi ajatus itselle.

1.2 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen alussa selvitän ammatillisen hyvinvoinnin ja erityisesti työtyytyväisyyden käsitettä työ- ja organisaatiopsykologian teorioiden valossa. Sen jälkeen kurkistetaan opettajuuteen sekä opettajan työn muutokseen viime aikaisessa kirjallisuudessa. Kappaleessa *Tutkimuksen toteutus* selvitän tutkimukseni tarkoitusta ja ongelmia tarkemmin sekä kerron käyttämästäni menetelmästä ja pohdin luotettavuutta. Seuraavaksi kerron hieman tutkimieni kokemusten omistajista, neljästä naisliikunnanopettajasta. Kappaleesta neljä selviää opettajien työkokemuksen lisäksi heidän ammatinvalintaansa, omiin liikuntaharrastuksiinsa, työtehtäviinsä ja niiden määrään sekä opettajien perheeseen liittyviä asioita.

Kappaleesta kuusi lähtien käsittelen opettajien kokemuksia työnsä eri osa-alueista heidän kertomusten sekä aikaisempien tutkimustulosten ja kirjallisuuden avulla. Ensin käsittelen opettajien kokemia kuormitusta ja stressiä. Seuraavissa kappaleissa kerron, miten vaikutusmahdollisuudet, pätevyiden kokeminen ja työn resurssit voivat vaikuttaa opettajien kokemukseen omasta työstä ja tyytyväisyydestä. Kappaleessa kymmenen käsittelen liikunnanopettajan työstä saamia palkkioita ja niiden riittävyttä. Vuorovaikutusta käsittelevässä kappaleessa käyn läpi opettajien kokemuksia yhteistyöstä opettajakollegoiden, oppilaiden, rehtorin, vanhempien ja muiden tahojen kanssa. Seuraavassa kappaleessa paneudun opettajien työtyytyväisyyden ytimeen. Viimeisessä kappaleessa teen yhteenvedon tutkimuksessa tekemistäni tulkinnoista ja pohdin tutkimukseni onnistumista.

2 TYÖTYTYVÄISYYS AMMATILLISEN HYVINVOINNIN KUVAAJANA

Ammatillisen hyvinvoinnin arviointi kuuluu psyykkisen ja fyysisen työsuojelun toimenpiteisiin (Vartiainen & Teikari 1990, 6-7). Työtyytyväisyys on osa ammatillista hyvinvointia (Warr 1992). Siitä puhuttaessa onkin muistettava, että muut ammatillisen hyvinvoinnin käsitteet liittyvät siihen läheisesti. Työtyytyväisyys, stressi ja työuupumus eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan niiden välillä on selvä vaikutussuhde. Tyytymättömyys työssä aiheuttaa stressireaktioita, jotka taas saavat aikaan uupumusta. (Jalasaho & Junnila 1999.) Kun ammatillisen hyvinvoinnin käsitteeseen sisällytetään stressin ja uupumisen käsitteet, näkökulma laajenee työn aikaansaamien tunteiden kuten työtyytyväisyyden lisäksi myös käyttäytymistä ja terveyttä koskevaksi (Kinnunen, Parkatti & Rasku 1994).

Jotkut nauttivat suunnattomasti työstään ja se on heille elämän keskipiste, toisille taas työ on vain vihattu välttämättömyys. Työtyytyväisyys ja tyytymättömyys ovat emotionaalisia reaktioita työtä ja sen osa-alueita kohtaan. Työntekijän työstään saama tarpeiden tyydytys sekä työn vastaavuus tekijänsä odotuksiin määrittelevät työtyytyväisyyden asteen. Tyytyväisyys syntyykin siitä, että työntekijä kokee työnsä vastaavan niitä vaatimuksia, joita hänellä on sen suhteen. Mitä paremmin työntekijä tuntee odotustensa täyttyvän sekä kokee saavansa palkkioita työstään ansaitusti, sitä parempi voidaan olettaa olevan työtyytyväisyyden. (Cranny, Smith & Stone 1992, 1; Pöyhönen 1987.)

Yleinen työtyytyväisyys rakentuu tyytyväisyydestä pieniin osa-alueisiin työssä (Smith 1992, 5). Useissa töissä ja organisaatioissa on erityispiirteitä, joita ei yleisimmin työtyytyväisyystutkimuksessa käytetyistä mittareista löydy. Opettajan työssä oppilaat ovat erityinen ja merkittävä osa-alue. Työntekijöillä voi olla hyvin erilaiset mielipiteet eri alueista. Ihmisillä ei ole globaaleja tunteita, jotka kertoisivat yhtä suuresta tyytyväisyydestä jokaisella työn osa-alueella. (Spector 1997, 3-4.) Toisaalta myös yleinen työtyytyväisyys vaikuttaa tyytyväisyyteen työn pienempiin osa-alueisiin. Yleinen työtyytyväisyys on yksi tekijä ihmisen tyytyväisyydessä laajemmin omaan elämäänsä. Ihmisen affektiiviset reaktiot työtä, avioliittoa ja ihmissuhteita, perhe-

elämää, vapaa-aikaa ja muita tärkeitä elämän osa-alueita kohtaan muodostavat yhdessä tyytyväisyyden elämään yleensä. (Smith 1992, 5-19.)

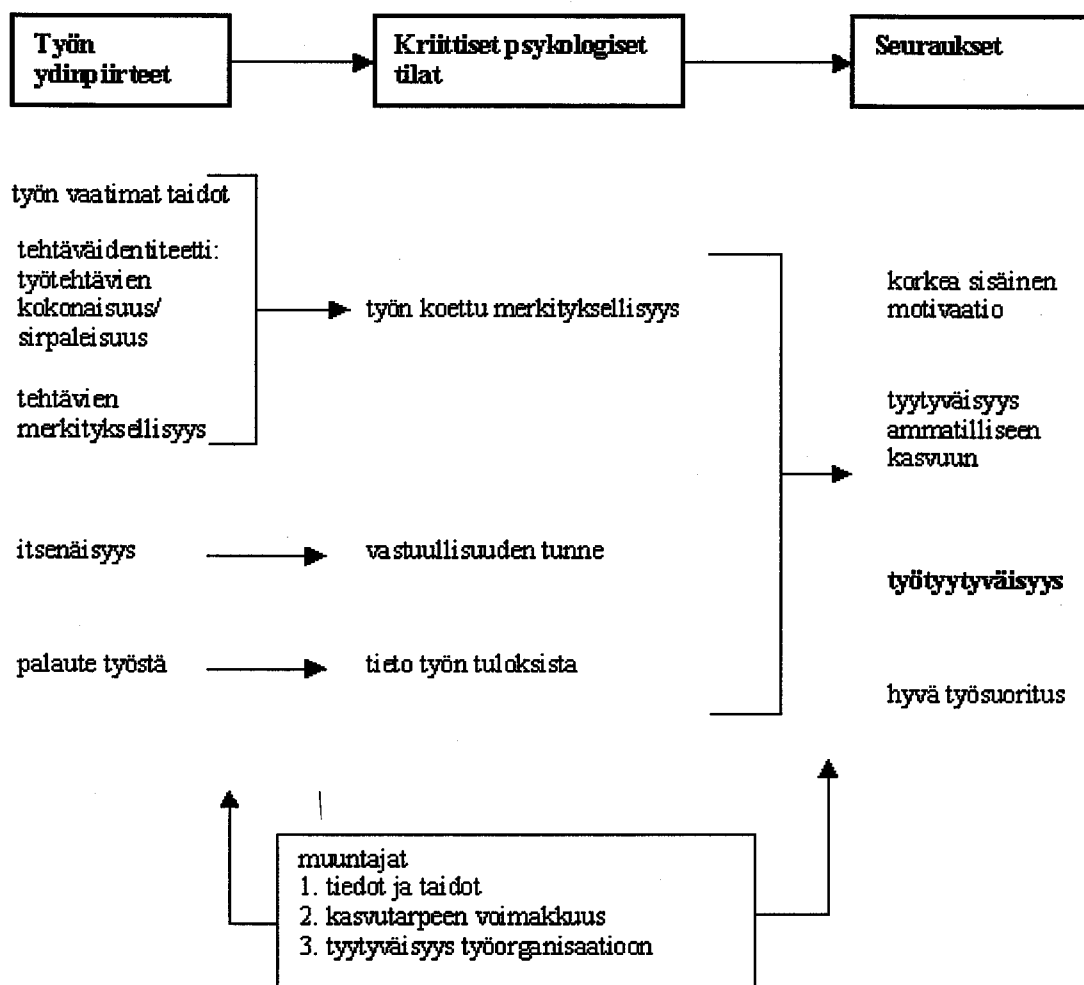
Työtyytyväisyyteen vaikuttaa työhön suoranaisesti liittyvät asiat kuten työtehtävien luonne, mutta myös työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet kuten persoonallisuus ja kokemukset. Työn ja yksilön yhteensopivuus näyttää olevan merkittävä tekijä työtyytyväisyydelle. (Spector 1997, 30.) Smith (1992, 5-19) pitää yhtenä oleellisena tekijänä työtyytyväisyyden rakentumisessa ihmisen yleistä onnellisuutta (happiness). Onnellinen ja positiivisesti elämäänsä suhtautuva ihminen on yleensä tyytyväisempi kokemuksiinsa, mutta usein myös näkee asiat eri tavalla kuin negatiivisen suhtautumistavan omaava ihminen.

Erityisesti opettajien työtyytyväisyyttä tutkinut Evans (1997) jakaa käsitteen kahteen osaan, jotka hänen mielestään sekoitetaan liian usein toisiinsa. Työntekijä voi olla tyytyväinen johonkin tiettyyn osa-alueeseen työssä kuten vaikkapa palkkaukseen, mutta se ei kuitenkaan ole hänelle työstä saatavan tyydytyksen aiheuttaja. Molemmat kuuluvat kuitenkin työtyytyväisyyteen. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan osa-alueita, joihin liikunnanopettajat ovat tyytyväisiä tai tyytymättömiä, mutta etsitään niiden joukosta myös niitä, jotka saavat opettajan tuntemaan tyydytystä työstään.

Tutkimukseni haastattelun teemarunkoa suunnitellessani sekä aineistoa analysoidessani käytin hyväkseni erityisesti kahta tunnettua työpsykologian teoriaa, Hackmanin ja Oldhamin (1980) mallia työn piirteistä (job characteristics model) sekä Karasekin (1979) työn vaativuutta ja vaikutusmahdollisuuksia vertailevaa mallia, josta käytin erityisesti Piltchin, Chapman Walshin, Mangionen ja Jennigsin (1994) kehrittelemää sovellusta. Esittelen mallit seuraavaksi lyhyesti.

Hackmanin ja Oldhamin (1980) työn piirreorian mukaan työtä voidaan tarkastella viiden keskeisen työn ydinpiirteen avulla. Perusoletuksena työn ydinpiirteitä ja niiden vaikutuksia käsittelevässä mallissa (Kuvio 1) on, että työn piirteet aiheuttavat ihmisessä kriittisiä psykologisia tiloja, jotka puolestaan aikaansaavat työtyytyväisyyttä, korkeaa sisäistä työmotivaatiota, tyytyväisyyttä ammatilliseen kasvuun ja kehitykseen sekä hyviä työsuorituksia. Työn ydinpiirteitä ovat työssä tarvittavat taidot, tehtävien kokonaisuus tai sirpaleisuus, tehtävien merkityksellisyys, autonomia ja työstä saatava

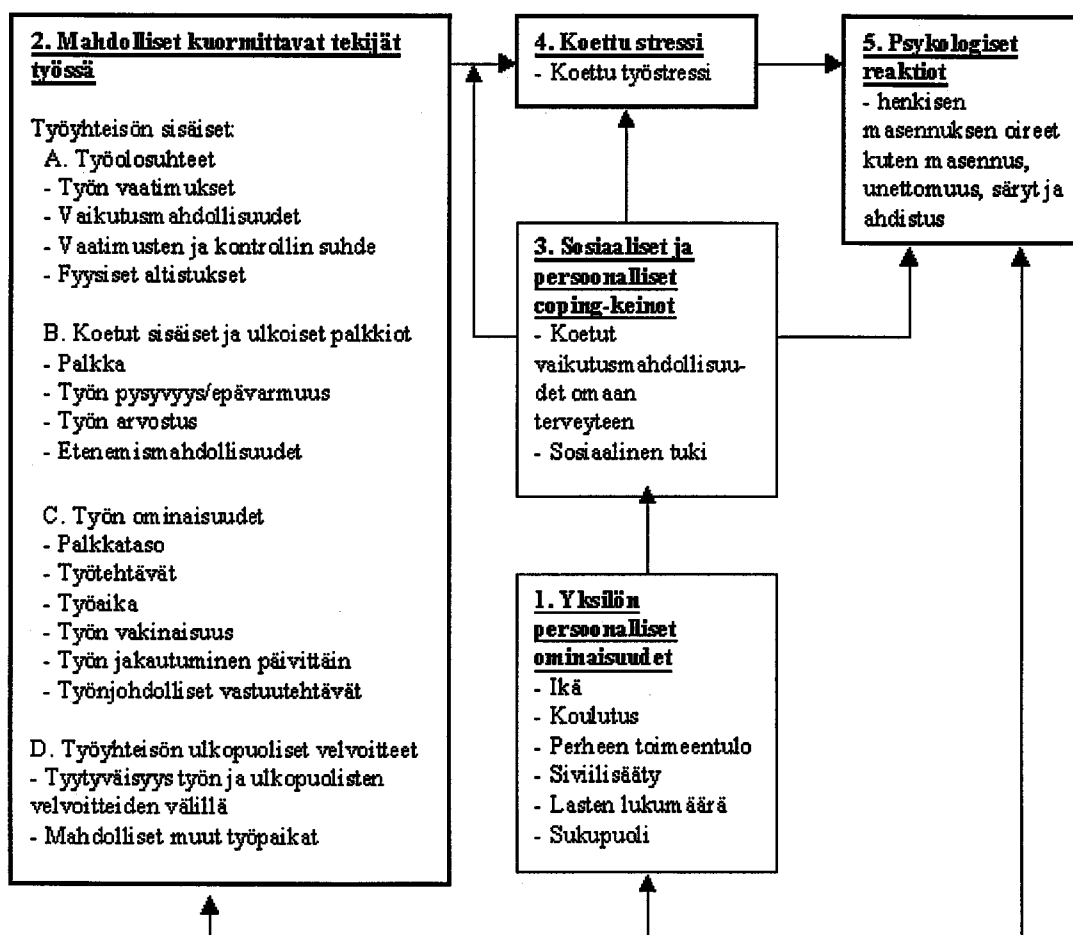
palaute. Sekä ydinpiirteiden että psykologisten tilojen vaikutuksia voi lisätä tai vähentää yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet, joita ovat työhön liittyvät tiedot ja taidot, voimakas kasvutarve sekä tyytyväisyys organisaation toimintaan, erityisesti työtovereihin ja esimiehiin. Mallissa oletetaan, että työn piirteitä parantamalla voidaan parantaa myös työntuottavuutta ja työntekijöiden hyvinvointia. Mallia on tutkittu suomalaisessa aineistossa (Waris 1999). Tutkimukset ovat tukeneet teoreettista mallia työn ydinpiirteiden osalta.

KUVIO 1. Työn piirteitä ja niiden vaikutuksia kuvaava malli (Hackman & Oldman 1980, 90)

Työtyytyväisyyden on todettu olevan yhteydessä henkiseen kuormitukseen työssä (esim. Waris 1999). Karasekin (1979) kehittämää kaksiulotteista mallia on käytetty mittaamaan työn sisällön vaikutuksia työntekijän terveyteen ja hyvinvointiin. Malli

korostaa työstressin lähteenä työn vaatimuksia verrattuna työntekijän kontrollimahdollisuuksiin sekä päätöksenteon vapauteen. Mallissa esitetään prosessi, jossa yksilö punnitsee työn vaatimuksia ja kokee työn stressaavaksi, kun vaatimukset ylittävät yksilön selviytymismahdollisuudet. (Karasek & Theorell 1990, 31-37.) Mallin on kuitenkin todettu yksinkertaistavan työn ja henkisen ahdistuksen väliset yhteydet. Työn ja henkisen kuormituksen välillä on todettu olevan useita tekijöitä kuten sosiaalisen tuen merkitys sekä monia persoonallisia ja ympäristötekijöitä. Piltch ym. (1994) ovat kehittäneet laajemman mallin (Kuvio 2) työn vaikutuksista henkiseen kuormitukseen. Koettu stressi voi johtaa eriasteisiin henkisen kuormituksen oireisiin. Mallin mukaan sosiaaliset ja persoonalliset coping-keinot sekä yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet voivat itsenäisesti vaikuttaa kaikkiin muihin osaluaisiin. (Piltch ym. 1994.)

KUVIO 2. Laajennettu malli työn vaikutuksista henkiseen kuormitukseen (Piltch ym. 1994, 44)

Työtyytyväisyys on kiinnostava aihe sekä organisaatioiden jäsenille että tutkijoille. Spector (1997) jakaa työtyytyväisyystutkimuksen syyt kahteen osaan. Tutkimusta motivoi ensinnäkin inhimillinen näkökulma; ihmisiä tulee kohdella reilusti ja kunnioituksella. Työtyytyväisyys reflektoi hyvää kohtelua ja on psyykkisen ja emotionaalisen hyvinvoinnin ja terveyden indikaattori. Toiseksi työtyytyväisyys voi johtaa organisaation hyvään toimimiseen tai heijastaa sitä. Työntekijän tuntemukset voivat johtaa joko positiiviseen tai negatiiviseen käyttäytymiseen. Työtyytyväisyyden tutkimus voi osoittaa ongelma-alueita työorganisaatiossa. (Spector 1997, 1-4.)

Työsuoritus ei suoraan johdu työtyytyväisyydestä. Tyytyväisyys on ensisijaisesti onnistuneen toiminnan tulos, ei sen aiheuttaja. Ihanteellisissa työoloissa työntekijät eivät ole täysin tyytyväisiä, mutta tyytymättömyys ei ole myöskään kroonista tai passiivista. Tyytymättömyyttä tulisi työyhteisöissä osata käyttää oikein oppimisen ja energian lähteenä. (Pöyhönen 1987.)

3 MUUTTUVA OPETTAJUUS - MUUTTUVA TYÖ

Tutkimuksen taustana on opettajan työhön kohdistuneet muutokset ja uudistukset. Opettajien kokemuksia omasta työstä pohditaan myös muutosten näkökulmasta. Yhteiskuntaan ja sen muutokseen vahvasti yhteydessä oleva opettajan työ on kokenut suuria paineita ja muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Vaatimukset työtä kohtaan ovat lisääntyneet, mutta mahdollisuudet ja resurssit eivät ole kasvaneet vaatimusten tahtiin. Toimintapuitteiden muutoksen myötä opettajat joutuvat rakentamaan omaa opettajuuttaan uudelleen (Kiviniemi 2000, 7). Myös liikunnanopetuksen asema kouluissa on muuttunut. Esimerkiksi lukiossa liikunnan pakollinen oppimäärä on laskenut viidestä kurssista kolmeen, joista yksi kurssi on terveystietoa. Liikunnanopetuksen sisällöt uudistuvat muuttuvan liikuntakulttuurin myötä. Perinteisten liikuntamuotojen rinnalla alaa valtaavat monet uudet tai erikoisemmat liikuntalajit. Koululiikunnassa oppituntien ulkopuolinen toiminta, liikuntatuokiot ja -tapahtumat, sekä yhteistyö muiden liikuntatahojen kanssa lisääntyy. (Heikinaro-Johansson 2001.)

Tiedon jakamiseen painottuneesta opetuksesta siirrytään oppimisen ja ajattelun taitojen opettamiseen. Opetussuunnitelman rakenteen tulee olla nopeasti muuttuvan tiedon maailmassa joustava ja sopeutumiskykyinen todellisuuden ennustamattomiin muutoksiin. Myös opetusmenetelmien merkitys kasvaa. Suoran vaikuttamisen opetusmenetelmät vahvistavat oppilaiden riippuvuutta opettajasta, lisäävät oppilaiden passiivista roolia oppimistapahtumassa sekä ohjaavat joustamattomaan tapaan sopeutua muuttuviin tilanteisiin. Jos oppimistilanteet rakennetaan vallitsevien oppimiskäsitysten mukaisesti, tulisi oppilaan itse ottaa vastuu oppimisesta ja opettajan puolestaan oppimisen mahdollistumisesta. Tieto nähdään nykyään useimmin heilahtelevina, dynaamisina uskomusjärjestelminä. Tällöin opetuksen on tuettava tiedon sosiaalista ja vuorovaikutteista konstruktiota, annettava tilaa oppilaan omalle aktiiviselle tiedonmuodostukselle ja yksilölliselle valikoivalle tarkkaavaisuudelle. (Krokkfors 1998; Sahlberg 1998, 69.)

Koulu on menettänyt asemaansa nuorten elämässä tiedon lähteenä (Ziehe 1991). Nuoret oppivat yhä enemmän harrastustensa, tiedotusvälineiden, kaveripiirin kautta. Laine (2000, 16) arvioi koulun ja nuorten suhteen muuttuneen. Nuoret eivät enää tarkastele maailmaa koulun antamien välineiden avulla, vaan ennemminkin tarkastelevat koulua maailmasta käsin. Ziehen (1991, 168) mukaan koulun menettäessä sädekehänsä monet opettajalle asetetut toimintavaatimukset käyvät rasittaviksi. Opettajan vastuulla on omalla persoonallisuudellaan, kyvyillään ja toimillaan rakentaa kouluun se ilmapiiri ja todellisuus, joka aikaisemmin oli kulttuurinen itsestäänselvyys koulun sädekehän vuoksi. Ziehe (1991, 168) pitää tätä merkittävänä syynä opettajan ammatin kuluttavuudelle.

Yhteiskunnallisten muutosten tuomaan epävarmuuteen on suomalaisessa koulujärjestelmässä viime vuosikymmenellä reagoitu poikkeuksellisesti vähentämällä yhteiskunnan normiohjausta, mikä on merkinnyt paikallisen päätösvallan lisäämistä. Myös yksittäisen oppijan tasolla valtaa on siirretty opettajalta oppijalle (Luukkainen 1998; Sahlberg 1998, 69). Muutoksen ajattelutapaa voi luonnehtia postmodernistiseksi, jossa on siirrytty johtamishierarkian ylemmältä tasolta annetuista määräyksistä kohti itseohjautuvuuden ruohonjuuritasoa (Leino & Leino 1997, 13).

Käytännössä muutokset ovat koskettaneet kouluja monin tavoin. Ainakin opetussuunnitelmat, oppimateriaalit, arviointimenetelmät, koulun johtaminen, lainsäädäntö ja hallinto yleisemmin sekä koulutuksen rahoitusjärjestelmä erityisesti ovat olleet uudistusten kohteina. Koulun uudistaminen ja opetusmenetelmien monipuolistaminen niin, että oppilaat oppivat paremmin, saattaa näyttää paperilla yksinkertaiselta, mutta on kuitenkin todellisuudessa monimutkaista. (Sahlberg 1998, 18, 70.) Uudistuspyrkimyksistä huolimatta koulu näyttääkin monella tapaa toimivan perinteen ohjaamana (Simola 1998). Suorilla hallinnollisilla muutoksilla ei voida muuttaa opetusta parhaissakaan oloissa ilman vuosikausien uurastusta (Leino & Leino 1997, 11).

Ristiriita kasvavien vaatimusten ja niiden toteuttamismahdollisuuksien välillä aiheuttaa opettajille paineita. Uudet ja tuntemattomat toimintatavat vaativat suunnittelussa moninkertaisesti valmistelu-aikaa varsinaisen opettamisen lisäksi. Työn heikko arvostus ei kuitenkaan houkuttele lisätyön tekemiseen. (Krokkfors 1998;

Sahlberg 1998, 191.) Ihanteelliset käsitykset opettajan työstä eivät kohtaa luokkahuonetodellisuuden kanssa (Simola 1998).

Opettajan rooli muuttuu, kun opetusta toteutetaan vallitsevien oppimiskäsitysten mukaisesti. Opettaja ohjaa oppimista ja suunnittelee sekä järjestee oppimisympäristön sopivaksi (Koro 1994; LOP 1994, 10; Niemi 1996; POP 1994, 10). Opettajat eivät ole enää samalla tavalla siirtämässä tietoa oppilailleen. He ovat ohjaajia, kasvattajia, suunnittelijoita ja ideoijia, jotka jatkuvasti tekevät enemmän yhteistyötä oppilaiden, vanhempien, kouluviranomaisten ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Opettajan roolien muuttumisen myötä myös vastuu lisääntyy. (Sahlberg 1996; 1998, 172-178). Oppilaiden arvioinnin lisäksi opettajan tulee arvioida myös omaa työtään (Isohookana-Asunmaa 1993). Tutkimuksessa vuoden 1994 opetussuunnitelmaudistuksen vaikutuksista liikunnanopetukseen myös liikunnanopettajien työssä näkyi samankaltaiset muutokset. Liikunnanopettajien rooli oli muuttunut perinteisestä opettamisesta enemmän ohjaajaksi, organisaattoriksi ja markkinoijaksi. Työn vastuullisuus ja yhteistyö kollegojen kanssa oli lisääntynyt liikunnanopettajien työssä uudistusten jälkeen. Suunnittelutyötä oli tullut lisää ja työ monipuolistunut. (Heikinaro-Johansson 1998; Hänninen & Hänninen 1998.)

Koulu toimintaympäristön muuttuminen näkyy koulun ja opettajan arvovallan murenemisena. Koulun vastainen alakulttuuri on voimistunut. Kiviniemi (2000) on toisaalta arvioinut opettajien ja koulun arvostuksen jo saavuttaneen pohjalukemat. Oppilaiden yksilöllisten erojen kasvu sekä lasten ja nuorten kulttuurin muuttuminen ja viihteellistyminen tuntuvat opettajien työssä. Opettajat kokevat oppilaiden henkilökohtaisten ongelmien lisääntyneen, joka näkyy häiriökäyttäytymisenä ja aggressiivisuutena koulussa. Myös liikunnanopettajan työssä oppilaiden käyttäytymiseen puuttuminen on arkipäivää (Hardy 1999; Heikinaro-Johansson, French, Greenwood, Silliman-French 1999). Opettajan työ on muuttunut ja on muuttumassa edelleen kiihkeämmäksi, nopeammaksi ja monimuotoisemmaksi. Tulosjohtamisen kulttuuri on asettanut työlle uusia reunaehtoja, jolloin opettajan kiireet ja ristipaineet lisääntyvät. (Kiviniemi 2000.) Erityisesti koulun työrauhaongelmat ovat saaneet huomion kiinnittymään lisääntyvästi koulun työolojen kartoitukseen ja opettajien psyykkiseen työsuojeluun (Kääriäinen, Laaksonen & Wiegand 1997, 32).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää liikunnanopettajien omien kokemusten kautta, millainen on liikunnanopettajien työtyytyväisyys. Naisopettajien kertomusten perusteella selviää, minkälaiset asiat ovat tärkeitä heidän työtyytyväisyyden rakentumisessa. Tutkimuksen kohteena on neljä naista, Salla, Anu, Kirsi ja Maikki, jotka työskentelevät liikunnanopettajina. Raportissa opettajien nimet on muutettu. Naisten kertomusten pohjalta tarkastellaan seuraavanlaisia kysymyksiä:

Mitkä asiat ovat tärkeitä liikunnanopettajien työtyytyväisyydelle?

Miten opettajat toivoisivat työtään ja koulutustaan kehitettävän työssä viihtymisen kannalta?

Miten liikunnanopettajat ovat kokeneet muutokset työssään?

Miten erilaiset elämän vaiheet näkyvät liikunnanopettajien kokemuksissa?

Tutkimuksenote on laadullinen. Tutkimuksessa pyritään tilastollisen yleistämisen sijaan kuvailemaan sekä ymmärtämään liikunnanopettajan työtyytyväisyyttä mahdollisimman tarkasti. Siksi keskityn pieneen määrään tapauksia ja pyrin analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan aineiston harkinnanvaraisesta, teoreettisesta tai tarkoituksenmukaisesta poiminnasta tai harkinnanvaraisesta näytteestä. Kvantitatiivisen tutkimuksen käsitteiden merkitykset eivät ole mielekkäitä laadullisessa tutkimuksessa. Kysymyksiä aineiston koosta, edustavuudesta ja yleistettävyydestä tulisikin tarkastella laadullisen tutkimuksen omista lähtökohdista. Aineiston kattavuutta pohdittaessa tulisi yhdistää aineiston koko, analyysin ja tulkinnan onnistuneisuus sekä tutkimustekstin kirjoittaminen kokonaisuudeksi. (Eskola & Suoranta 1998, 18, 61.) Tämän tutkimuksen kohteena on neljä harkinnanvaraisesti valittua liikunnanopettaja naista. Opettajat valittiin ikänsä, opettajakokemuksen ja elämäntilanteiden perusteella, jotta saataisiin erilaisia näkökulmia liikunnanopettajan työtyytyväisyyteen. Liikunnanopettajia yhdistää sukupuoli, ammatti ja kouluaste, jossa he toimivat.

Laadullisen tutkimuksen kohteena on ihminen ja ihmisen elämismaailma, joka muodostuu ihmisen omasta kokemustodellisuudesta. Elämymaailma eroaa luonnollisen maailman luonnontapahtumista. Tutkimuksen avulla tarkastellaan merkityksiä, joita ihminen luonnollisen maailman tapahtumille antaa. (Varto 1992, 23-24.) Tavoitteena on syyn ja seurauksen yhteyden selvittämisen sijaan ihmisen toiminnan tai ajattelun ymmärtäminen (Ahonen 1994, 126; Thomas & Nelson 1990, 322).

Tutkimuksessani pyrin kuvailemaan opettajien omia kokemuksia, mielipiteitä ja käsityksiä työstään. Todellisuuden tapahtumien selvittämisen sijaan kiinnostavaa on, miten opettajat asiat kokevat ja minkälaisia merkityksiä he tapahtumille antavat. Tutkimuksen lähtökohtaa voi kuvata fenomenologiseksi, kokemuksia tutkivaksi (Laine 2001; Perttula 1995). Fenomenologiseen lähestymistapaan kuuluu ymmärrys siitä, että sosiaalinen vuorovaikutus mahdollistaa yksilöiden erilaiset tulkinnat tapahtumista ja kokemuksista (Bogdan & Biklen 1998, 23). Fenomenologiseen tutkimukseen tulee hermeneuttinen ulottuvuus tulkinnan tarpeellisuuden myötä. Sillä tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Tutkijana pyrin löytämään haastateltavien ilmaisuista mahdollisimman oikeat tulkinnat, minkälaisia merkityksiä haastateltavien ilmaisut kantavat. (Laine 2001.)

Opettajien kertomukset ja kuvaukset omasta työstään tarjoavat varsin tarpeellista kokemuksellista ja persoonallista tietoa, joka on peräisin tietystä koulusta, koulusysteemistä ja yhteiskunnasta. Tällainen tieto on ikkuna opettajan arkielämään ja siitä on hyötyä esimerkiksi opettajankoulutukselle. (Syrjälä, Estola, Mäkelä & Kangas 1996, 138.) Opettajaksi opiskelevalle opettajien näkemykset työstään tarjoavat mahdollisuuden sijaiskokemukseen, jonka kautta opiskelija voi selkiinnyttää ja jäsentää omaa kasvatusajatteluaan (Hynninen 1998, 9). Henkilökohtaisesti tutkimus on minulle myös tärkeä tutustuminen liikunnanopettajan työhön.

4.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Työtyytyväisyyttä on aikaisemmin tutkittu hyvin paljon. Se onkin yksi työ- ja organisaatiopsykologian tutkituimmista aiheista. Yleisimmin työtyytyväisyys-tutkimuksessa on käytetty kyselylomaketta. Tutkimuksessa ovat yleistyneet useat

valmiit mittarit, kuten Spectorin (1985) Job satisfaction survey. Haastattelulla on kuitenkin myös työtyytyväisyyttä tutkittaessa mahdollisuus tavoittaa syvällisempää tietoa tutkittavien asenteista ja mielipiteistä. Muodoltaan vapaammalla haastattelulla voidaan saavuttaa myös tietoa, josta tutkijalla ei ole ollut ennakkokäsityksiä. (Spector 1997, 5-6.)

Keräsin tutkimuksen aineiston teemahaastatteluilla toukokuussa 2001. Usein puhutaan lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuodosta, puolistrukturoidusta tai puolistandardoidusta haastattelusta. Näille menetelmille on ominaista, että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Esimerkiksi kysymykset voivat olla kaikissa haastatteluissa samat, mutta niiden järjestys tai vastausvaihtoehdot eivät ole sidottuja. Hirsjärvi ja Hurme (2000) nimeävät käyttämäni menetelmän teemahaastatteluksi, koska haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee keskeisten teemojen varassa, eikä se sido tutkijaa tiettyyn leiriin, kvalitatiiviseen tai kvantitatiiviseen tai määrää, kuinka syvälle aiheen käsittelyssä mennään. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48.)

Laadullisesta tutkimuksesta koulun ja kasvatuksen alueella kirjoittaneet Hitchcock ja Hughes (1995) pitävät puolistrukturoitua haastattelua hyvänä aineiston keruumenetelmänä sen mahdollistaessa tilaisuuden haastateltavan vastausten laajentamiselle ja tarkentamiselle sekä jopa keskustelulle. Näin saadaan aikaan tasapuolisempi suhde haastattelijan ja haastateltavan välille. Erityisesti koulua tutkittaessa kirjoittajat kokevat strukturoimattomamman menetelmän hyväksi, koska sillä voidaan valaista useiden osapuolten erilaisia kokemuksia koulumaailmasta, joita tutkija ei osaa kyselylomakkeella selvittää (Hitchcock & Hughes 1995, 157-163.)

Haastattelujen aihepiirien, tema-alueiden määrittelyssä on käytetty erilaisia työpsykologian teorioita, joista kappaleessa *Työtyytyväisyys ammatillisen hyvinvoinnin kuvaajana* kerroin. Haastattelurunko (Liite 1) pyrittiin rakentamaan työpsykologian teorioiden sekä opettajan työtä käsittelevien tutkimusten ja kirjoitusten pohjalta mahdollisimman hyvin opettajan työtyytyväisyyden kannalta merkittävät alueet kattaviksi. Testasin sekä teemahaastattelurunkoa että haastattelutekniikkaa kahdessa esihaastattelussa tuttujen opettajien kanssa. Teemarunkoon koehaastattelut eivät enää

vaikuttaneet, vaan antoivat vahvistusta siitä, että runko sisältää tutkimukseni kannalta oleelliset asiat.

Kaikki valitut opettajat suostuivat haastatteluun mielellään. Toteutusajankohta toukokuu on opettajan työssä kiireistä aikaa arviointineen ja muiden lukuvuoden päättämiseen liittyvine tehtävineen, mutta onnistuimme löytämään helposti ajankohdan ja paikan tapaamiselle. Teemahaastattelu edellyttää hyvää kontaktia haastateltavaan, ja siksi haastattelupaikan pitäisi olla rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen (Hirsjärvi & Hurme, 2000, 74). Haastattelupaikka vaihteli opettajien kiireen mukaan. Sallaa olin haastattelemassa hänen kotonaan, joka olikin haastattelulle hyvä ja rauhallinen ympäristö ilman häiriötekijöitä. Muiden opettajien haastattelut tapahtuivat kouluilla. Anun kanssa keskustelut käytiin rauhallisessa huoneessa, johon ei ympäristön melu kuulunut. Haastattelua väritti kuitenkin Anun pieni poika, joka heräili päivänuiltaan. Kirsin haastattelun aikana koulunkellot soivat kovaa, ja tulostimet sekä faksit haittasivat jonkin verran ainakin haastattelun purkamista nauhalta. Maikin kanssa ajoissa sovittu haastattelu-aika oli kiireen vuoksi siirtynyt myöhemmäksi, mutta lopulta päädyimme juttelemaan liikuntasaliin Maikin valvoessa samalla oppilaiden omatoimista salibandypeliä. Kommunikointi ei Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 74) ohjeiden mukaisesti ollut häiriötöntä muiden kuin Sallan kohdalla, mutta toisaalta pääsin samalla näkemään ja kokemaan koulun elämää ja opettajan kiirettä. Haastattelu muotoutui kuitenkin erilaisten keskeytysten ja häiriöiden vuoksi helposti luonnolliseksi keskusteluksi. Kvalitatiivisen tutkimuksen yksi tyypillinen piirre on kokonaisvaltainen tiedonhankinta ja aineiston kokoaminen luonnollisissa, todellisissa tilanteissa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 165).

Teemahaastattelulla pyritään tuomaan tutkittavien ääni kuuluviin. Siinä otetaan huomioon ihmisten asioille antamien tulkintojen ja merkitysten keskeisyys, samoin kuin se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.) Haastatteluissa kysymyksillä ei teemahaastattelun tapaan ollut tarkkaa muotoa, eikä järjestystä. Jokainen aihealue käytiin läpi, joskin aihealueiden käsittelyn laajuus riippui hyvin paljon haastateltavasta. Teemahaastattelun etuna on joustavuus. Teemaluettelolla voidaan kuitenkin varmistaa haastattelun keskustelun kohdistuminen todella oikeisiin ja ongelmien kannalta keskeisiin asioihin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 103).

Opettajilla oli selvästi heille itselleen tärkeitä aihealueita, joista keskusteltiin pidempään. Aihe oli heille läheinen, joten keskustelu eteni helposti. Opettajat olivat avoimia ja kertoivat omasta työstään myös arempia ja henkilökohtaisiakin asioita. Strukturoimattoman, samoin kuin puolistrukturoidun haastattelun onnistumiseen vaikuttaa voimakkaasti haastattelijan ja haastateltavan välille muodostuva suhde (Bogdan & Biklen 1998, 94-96; Hitchcock & Hughes 1995, 160). Mielestäni haastattelutilanteissa vallitsi yhteisymmärrys. Tunsin puhuvani samasta asiasta haastateltavan kanssa.

Tallensin haastattelut pieniä kasetteja käyttävällä sanelukoneella. Tallennuskaan ei ollut ongelmatonta, koska jouduin vaihtamaan lyhyitä nauhoja viidentoista minuutin välein, eikä kone jaksanut pyörittää pitkää nauhaa loppuun asti. Tallennus onnistui kuitenkin laadullisesti suhteellisen hyvin. Ainoastaan Maikin ja Kirsin puhe kuului hetkittäin huonosti koulun kellon soinnin tai muun melun aikana. Haastattelut kestivät noin 65- 75 minuuttia Anun haastattelua lukuun ottamatta, jossa aikaa kului vain 45 minuuttia.

4.3 Aineiston analyysi ja tulkinta

Tutkimuksen ydinasia on aineiston analyysi, tulkinta sekä johtopäätösten teko (Hirsjärvi ym. 1997, 217). Laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan avoimesta tutkimussuunnitelmasta, joka korostaa tutkimuksen vaiheiden, aineistonkeruun, analyysin, tulkinnan ja raportoinnin kietoutumista yhteen. Tutkimusprosessia ei ole helppo pilkkoa toisiaan seuraaviin vaiheisiin. (Eskola & Suoranta 1998, 16.)

Ennen etenemistä analyysiin aineisto täytyy purkaa. Kirjoitin haastattelut kokonaisuudessaan puhtaaksi käyttäen tekstinkäsittelyohjelmaa. Haastattelujen puhtaaksi kirjoittaminen oli aikaa vievää ja mekaanista, mutta myös hyvä tilaisuus tutustua aineistoon. En varsinaisesti litteroinut aineistoa aivan tarkasti pikkusanoja ja taukoja myöten. Purettua haastatteluaineistoa tuli yhteensä viisikymmentä sivua. Aineiston purkamisen jälkeen etenin kohti aineiston analyysiä Eskolan ja Suorannan (1998, 151) ehdotuksen mukaan jäsentämällä aineiston ensin teemarungon mukaan.

Laadullisen tutkimuksen analyysi poikkeaa kvantitatiivisesta analyysistä. Aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, eikä argumentaatiota voi rakentaa yksilöiden eroihin eri muuttujien suhteen ja näiden erojen tilastollisiin yhteyksiin muihin muuttujiin, vaikka aineisto koostuisikin erillisistä tutkimusyksiköistä, vaikkapa yksilöistä yksilöhaastatteluissa kuten tässä tutkimuksessa. (Alasuutari 1999, 38.)

Aineiston analyysillä pyritään selkeyttämään aineistoa ja sen avulla tuottamaan uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Analyysin avulla usein hajanaisesta aineistosta saadaan selkeää ja mielekästä kadottamatta siitä olennaisia asioita. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Alasuutari (1999, 38-39) jakaa aineiston analyysin kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Erottelu ei ole kuitenkaan todellinen, vaan kuten jo aikaisemmin on todettu laadullisessa tutkimuksessa vaiheet usein nivoutuvat toisiinsa. Havaintoja pelkistettäessä pyritään tarkastelemaan niitä tutkimuksen ongelmanasettelun kannalta ja karsimaan havaintojen määrää yhdistämällä. Arvoituksen ratkaiseminen on tulkintojen tekemistä tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta. (Alasuutari 1999, 38-45)

Vaikeaan aineiston analyysiin, tutkimuksen arvoitusta ratkaisemaan lähdin edelleen Eskolan ja Suorannan (1998, 175-186) ohjaamana teemoitellen. Pyrin etsimään aineistosta keskeisiä aiheita ja teemoja omien tutkimusongelmieni kannalta sekä vertailemaan niiden esiintymistä ja ilmenemistä. Löytämiäni teemoja pohdin lukemani teorian valossa ja yhdistin löydöksiä. Etenin analyysissä myös tyypittelyyn etsimällä opettajien kokemuksista samankaltaisuuksia, joilla heidän työtyytyväisyyttä voi parhaiten kuvata. Aineistoa analysoidessani ja tulkitessani käytin apunani sekä taustateoriaa että alkuperäistä purettua haastatteluaineistoa. Laine (2001) kutsuu tutkijan tulkintojen ja aineiston dialogia hermeneuttiseksi kehäksi, jossa tulkintaehdotuksia koetellaan perehtymällä aineistoon aina uudelleen. Varmistin tekemäni johtopäätökset alkuperäisestä aineistosta ja pyrin löytämään niille varmistusta teoriasta. Analyysia voi kutsua aineistolähtöiseksi, jolloin siinä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan nouse tai pohjautu teoriaan (Eskola 2001). Kiinnitin huomiota myös mielenkiintoisiin poikkeavuuksiin. Kvantitatiivisesta tutkimuksesta poiketen eroavuudet aineistossa voidaan nähdä voimavarana ja kiinnostavana seikkana (Eskola & Suoranta 1998, 182).

Analyysiä, tulkintaa ja johtopäätöksiä tehdessä pyritään laadullisen tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti unohtamaan todellinen ja siirtymään mahdolliseen. Yhden totuuden sijasta etsitään tapahtumien erilaisia totuuksia ja mahdollisia merkityksiä. (M. Innanen & E. Rovio, henkilökohtainen tiedonanto 16.10.2000.) Tutkija tekee tulkintaa, kun hän pohtii analyysin tuloksia ja tekee niistä omia johtopäätöksiä. Tulkintoja tehdessäni pyrin ottamaan huomioon kielellisten ilmausten sekä oman merkitykseni tuloksille. Tutkittava, tutkija ja vielä tutkimusselosteen lukija tulkitsevat jokainen tutkimusta ja siinä käsiteltyjä asioita aina omalla tavallaan. Nämä tulkinnat eivät koskaan ole täydellisesti yhteneviä. (Hirsjärvi ym. 1997, 221; Laine 2001) Tekemäni tulkinnat opettajien kertomusten perusteella heidän työtyytyväisyydestään ovat siis toisen asteen tulkintoja.

4.5 Luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden tarkastelussa on käytetty usein eri termejä kuin kvantitatiivisesta tutkimuksesta tuttuja reliabiliteettia ja validiteettia. Käsitteet reliabiliteetti ja validiteetti perustuvat ajatukselle siitä, että tutkija voi päästä käsiksi objektiiviseen todellisuuteen ja totuuteen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 185). Oletamus ei ole laadullisen tutkimuksen filosofian mukainen. Käytetyistä termeistä huolimatta luotettavuuden tarkastelu kuuluu myös laadulliseen tutkimukseen.

Kvalen (1996, 237) mukaan haastattelututkimuksen luotettavuutta tulee tarkastella koko ajan tutkimuksen edetessä. Pyrin perustelemaan tutkimukseni teoreettisen taustan ja metodologian ongelmanasettelun kannalta. Luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen kaikista vaiheista (Hirsjärvi 1997, 214). Kerron raportissani tutkimukseni kaikista vaiheista sekä ennen aineiston keruuta että haastattelutilanteista ja aineiston käsittelystä. Tavoitteenani on ollut ottaa huomioon kaikki seikat, jotka tutkimukseni eri vaiheissa ovat mahdollisesti vaikuttaneet tutkimuksen kulkuun ja tulkintoihini. (Kvale 1996, 237.) Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin kuuluu myös omien esiolettamuksien tiedostaminen ja huomioiminen (Eskola & Suoranta 1998, 65-68).

Laadullisessa aineiston analyysissä on keskeistä luokittelujen tekeminen. Aineiston luokittelun olen tehnyt pitkälle teemojen mukaan järjestetyn aineiston varassa työ- ja organisaatiopsykologian sekä opettajan työtä koskevien aikaisempien tutkimusten avulla. Aineiston analyysimenetelmät valitsin aineistoni ja tutkimusongelmieni mukaan. Tulkinnan on luotettavuuden saavuttamiseksi oltava aineiston mukaista. (Hirsjärvi ym. 1997, 214-215.) Jotta pystyisin paremmin perustelemaan sekä aineiston analyysiä että tulkintaa myös lukijalle, käytän raportissani paljon suoria lainauksia opettajien puheesta (Mäkelä 1990).

Eskolan ja Suorannan (1998, 65-68) mukaan tärkeää on paikallinen selittäminen, joka tarkoittaa sitä, että tulkinnat ja johtopäätökset pätevät mahdollisimman hyvin juuri kyseessä olevaan aineistoon. Kuten edellä jo olen maininnut, palasin tulkintojeni jälkeen uudelleen aineistoon varmistaakseni tulkintani osuvuuden. Tutkimuksen uskottavuudella tarkoitetaan tutkijan käsitteellistysten ja tulkintojen vastaavuutta tutkittavien käsitysten kanssa. Haastatteluissa pyrin varmistamaan ja tarkentamaan vastauksia opettajalta, jos en ymmärtänyt, mitä hän tarkoitti. Haastatteluissa ei mielestäni ollut ongelmaa, vaan molemmat osapuolet ymmärsivät, mistä toinen puhui. Tutkimus saa vahvistusta myös silloin, kun tulkintaa tukee muut samaa ilmiötä tarkastelleiden tutkimusten selitykset. (Eskola & Suoranta 1998, 65-68; Moilanen & Rähä 2001) Muihin tutkimuksiin viittaamalla ratkaistaan osittain myös yleistettävyyden ongelmaa (Alasuutari 1999).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden parantamisessa käytetään usein triangulaatiota kuten erilaisten aineistojen, teorioiden tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 1998, 69-75). Varsinaista triangulaatiota ei omassa tutkimuksessani ole, mutta apunani on ollut muut projektiin osallistuneet tutkijat, jotka tutkivat liikunnanopettajan työtä ja liikunnanopetusta eri menetelmin. He ovat kommentoineet sekä haastattelurungon rakentamista että aineiston analyysiä ja tulkintaa. Uskon sen vaikuttaneen positiivisesti tutkimukseni uskottavuuteen. Olen myös tutustunut toiseen naisliikunnanopettajien kokemuksista tekeillä olevaan tutkimukseen. Perttulan (1995, 103) mukaan tutkijayhteistyöllä voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta, kun auttaa tutkimuksellisten menettelyjen systemaattisuutta ja ankaruutta.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa tulisi pohtia aineiston riittävyttä ja analyysin kattavuutta. Aineiston riittävyden tunnusmerkiksi määritellään usein saturaatio, kylläntyminen, jossa oletetaan tietyn määrän tapauksia tuovat esiin peruskuvion, joka ilmiöstä on mahdollisuus saada. (Eskola & Suoranta 1998, 60-64) Toisaalta, jos uskotaan jokaisen ihmisen kokemuksen ainutlaatuisuuteen, ei sitä kokemusten tutkimisessa voi perinteiseen tapaan soveltaa (Perttula 1995, 61). Tärkeää Mäkelän (1990) mukaan on, että aineisto saadaan hallittavaan ja prosessoitavaan muotoon, että se ei ole liian iso. Aineistoni oli minulle aloittelevana tutkijan sopivan kokoinen käsitellä ja analysoida. Analyysin kattavuudella tarkoitetaan sitä, että tulkintoja ei perusteta satunnaisiin poimintoihin aineistosta. Aineisto kuitenkin kertoo ja on koottu rajatusta tapauksesta. (Eskola & Suoranta 1998, 216; Mäkelä 1990.) Aineisto oli tarpeeksi iso tulkintojen tekemiseen ja niiden varmistamiseen.

5 NELJÄ ERILAISTA OPETTAJAPERSONAA

Kuvailen seuraavaksi haastattelemiani opettajia heidän opettajakokemuksensa, oman urheilutaustansa, ammatinvalinnan sekä perheen osalta. Lisäksi kerron heidän työstään, sen määrästä ja tehtävistä heidän kokemuksensa mukaan. Opettajien nimet ovat keksittyjä. Käytän tutkimuksen raportoinnissa paljon lainauksia opettajien puheesta, jotta opettajien omat kertomukset kokemuksistaan ja työstään saisivat tilaa sekä helpottaisivat lukijaa ymmärtämään omia johtopäätöksiäni.

5.1 Salla

Salla on 30 -vuotias opettaja pääkaupunkiseudulta. Hän on toiminut opettajana nykyisessä koulussaan kaksi vuotta, josta toisen on hoitanut omaa virkaansa. Ennen pääkaupunkiseudulle muuttoa hän on työskennellyt vuoden maaseutukoulussa, jossa on opettanut sekä yläasteella että lukiossa kuten nykyisessä virassaankin. Salla on tanssinut balettia kuusivuotiaasta viisitoistavuotiaaksi, ja tanssi monissa muodoissa on kuulunut hänen lempilajeihinsa sen jälkeenkin. Tanssin lisäksi hänen harrastuksiinsa on kuulunut myös telinevoimistelu ja jääpallo. Sallalla ei ole vielä omaa perhettä, vaan tällä hetkellä hän elää sinkkuna. Opettajan työ oli Sallan toiveissa toisena lääkärin ammatin jälkeen.

Koska musta ei tullu lääkäriä koskaan, siksi mä päädyin liikunnalle. Mä oisin halunnu lääkäriksi, mutta mä en ollu tarpeeks hyvä omasta mielestäni matiikassa ja fysiikassa. Mä ajattelin, etten mä pärjää siin, niin toisena vaihtoehtona mulla oli opettajan työ. Mähän hain myöski OKL:een, mut sillon suoraan kirjoitusten jälkeen en päässy sinne. Ja mitä kiittelen vieläki, koska en ois halunnu luokanopettajaksi kuitenkaan. Niin sitte toisella yrittämällä pääsin liikunnalle. Kyllä mua on se aina kiinnostanu se liikunnanopettajanki työ sillon lukiossa. (Salla)

Sallan keskimääräinen opetustuntien määrä viikossa on 28 tuntia, joka vaihtelee hieman jaksoittain. Kyselytutkimuksessa, jossa kartoitettiin 1993-1996 valmistuneiden liikunnanopettajien työhön sijoittumista sekä työ- ja koulutustyytyväisyyttä (Nupponen, Herva, Koponen & Laakso 2000), opettajien opetustuntien määrä oli yleensä 23-29 tuntia. Opetustunteja Sallalla on sekä yläasteella että lukiossa.

Yläasteella osa luokista on liikuntapainotteisia. Liikunnan lisäksi hän opettaa myös terveystietoa lukiossa. Pakollisten liikuntakurssien lisäksi koulussa on useita valinnaisia kursseja kuten vanhojen tanssien kurssi ja golf- kurssi. Vahvimpina lajeinaan opetuksessa Salla pitää tanssia ja uintia, heikoimpana taas yleisurheilua, jalkapalloa ja hiihtoa, jota ei tosin heidän koulussa tarvitse opettaakaan leirikoulua lukuun ottamatta.

Mulla on aika paljon kyllä silleen tasasesti ne lajit, ettei mikään korostu, vaan mulla on aika monipuolisesti kaikkii lajeja. Ku ei sitte taas kaikki tykkää jostain tanssistakaan, niin ei voi omien mieltymysten mukaan. Kyllä mä kuuntelen aika paljon oppilaiden mielipiteitä. Tai otan huomioon niitten toiveet, mut sitte ite suunnittelen sen rungon ja mitä lajeja siellä tulee olemaan. On mulla peruslajit syksyllä yleisurheilu ja suunnistus. Uinti on sekä syksyllä että keväällä. Pallopelel on syksyllä, noi koris ja lentis syksyllä ja sitte taas mailapelel, kössi, sulkapallo ja tennis keväällä. Silleen yrittää et tulis kaikkii näitä vuodenaikojen lajejaki, talvilajeja ja muita. (Salla)

Varsinaisen opetustyön lisäksi Sallan työtehtäviin kuuluu luokanvalvojan tehtävät yläasteella sekä erilaisissa työryhmissä toimiminen. Hän kuuluu koulun sovittelutyöryhmään ja on yleensä mukana vastaamassa juhlien järjestelystä. Salla kokee, että liikunnanopettajan odotetaan aina olevan hyvin aktiivinen ja innokas, joten usein monet järjestelytehtävät lankeavatkin hänelle automaattisesti.

Kyllä ne nytki, ku mä en ollu kokouksessa, mielti kevätjuhlatyöryhmää, niin Salla varmasti tulee tekeen jotain tansseja. Kyllä ne ihan selkeesti olettaa ja odottaa, mut kyllä mä ihan selkeesti oon semmonen, et sitte mulla on semmonen olo, et jaa, no ei niistä juhlista sitte mitään tuu, jos mä en oo niit tekemässä. On vähän korvaamaton olo. (Salla)

Salla toimii myös ammattiyhdistyksen yhdysopettajana koulussaan sekä yläasteen johtokunnan jäsenenä. Nämä luottamustehtävät tuovat paljon lisätyötä. Eniten aikaa hän käyttää työssään kuitenkin itse opetustyöhön. Varsinaiseen opetustuntien sisällön suunnitteluun Sallalla ei mene kovinkaan paljon aikaa. Vasta vähän aikaa opettaneena Sallan suunnitelmat ovat vielä kuitenkin tuoreita. Hänen suuri työmääränsä oppituntien ulkopuolella ei anna hänelle mahdollisuutta käyttää aikaa suunnitteluun enempään.

Aika paljon sitä tekee niin, että jos on kokenut, että joku tunti on hyvä, niin sitä sitte käyttää uudelleen... Ei mulla oikeastaan hirveesti sillai tunnin sisältöjen suunnitteluun. Vähän ehkä liianki vähän menee aikaa. Tietysti tanssiin menee sit, jos haluaa jotain uutta vetää ja opettaa, niin siihen menee. Mut helposti sitä rutinoituu ja ottaa niitä vanhoja tai samoja, mitä on vetäny. Se on harmillista... Jos suunnitteluun katotaan niin meneehän paikkojen varaamiseen ja tämmöseen yleiseen organisointiin. Siihen menee kyllä kaikki hyppytunnit ja useesti saa kumminkin juosta siellä pää kolmantena jalkana ja soitella. Ja sitte mulla menee siihen aikaa yläasteella, ku me pelataan kaupunkisarjaa kaikissa lajeissa, niin pelien järjestelyihin ja paikkojen varaamisiin ja tämmöseen. Mä myöski käyn niitten kanssa niissä peleissä niin tietenkä joko omaa aikaa tai sit tuntien päälle menee. (Salla)

Suunnittelu ja varaustyö vie aikaa yleensä jakson alussa. Työhönsä Salla käyttää noin 35-40 tuntia viikossa. Työmäärä kasvaa, jos jaksossa on terveystiedon kurssi, jonka suunnittelu on työläämpää. Kinnusen ja Raskun (1999) tutkimuksessa lukio-opettajat ilmoittivat työskentelevänsä keskimäärin noin 42 tuntia viikossa. 59 % opettajista ilmoitti tekevänsä yli 40-tuntista työviikkoa. Taito- ja taideaineiden opettajien keskimääräinen työtuntimäärä oli kuitenkin pienempi noin 36 tuntia.

5.2 Anu

Anu on valmistunut liikunnanopettajaksi vuoden -98 alussa ja ollut aluksi töissä liikunnanohjaajana vetäen erilaisia erityisryhmiä. Saman vuoden syksyllä hän on aloittanut liikunnanopettajana pienen kaupungin yläasteella ja lukiossa, jossa hänellä on virka. Anun esikoispoika on syntynyt alkuvuodesta 2001, ja hän onkin jäänyt virastaan äitiyslomalle ennen joulua 2000. Hän asuu perheineen yli tunnin matkan päässä työpaikastaan. Anulla on monipuolinen urheilutausta, hiihtoa, yleisurheilua, voimistelua ja ratsastusta. Viimeksi Anu on harrastanut aktiivisesti lentopalloa. Omasta uravalinnastaan Anu kertoo:

Se oli itseasiassa lukiossa, kun mä en vielä hirveen tarkkaan tienny, että mikä minusta tulee isona sitten. Se oli mun kaveri, joka sano, että sähän voisit olla liikunnanopettaja. Ei ollu tullu mieleenkään. Jostain syystä mä olin ajatellu saksaa ja kaikkia tämmösiä vähän muita juttuja, vaikka mä oli urheillu koko pienen ikäni. En mitään yhtä lajia, vaan joka suuntaan vähän sitä sun tätä mitä mieleen tuli. Sitte mä itseasiassa hurahdin ihan täysii siihen ajatukseen, että kyllähän

se oikestaan kuulostaa ihan hyvältä. Ja en oo katunu pätkääkään vielä tähän mennessä. (Anu)

Anulla on ollut viikossa 27 tai 28 opetustuntia. Anun koulussa vain lukiossa on käytössä jaksojärjestelmä. Anulla ei ole opetuksen osalta erityisiä lempilajeja, eikä myöskään sellaisia, joita hän ei mielellään opeta. Jotkut lajit kuitenkin vaativat erityispanosta.

Just ehkä sen takia, että ite on heilunu joka suuntaan, niin ei mulla oikeen semmosta yhtä oikeen erikois spesialiteettiä. Ja vastenmielistäkään ei oo, et en mä oo tuntenu semmosta. Tietysti jos oppilaista joku on vastenmielistä, niin sitte se tuntuu etukäteen semmoselta, et nyt näitä pitäis piiskata tätä tekemään. Nyt on ollu telinevoimistelu ehkä semmonen. Mutta sitte ku on ite yrittäny panostaa siihen, että tehdään semmosia juttuja, että kenenkään ei tarvi pelätä etukäteen, eikä kenenkään tarvi tehdä sellasta, mitä ei tosiaankaan uskalla tehdä. Että lähtee sitte niistä lähtökohdista, jotka on yllättävän huonot nimenomaan telinejumppaan. Niin mä on sillä lailla nähny, että oon yrittäny parastani just siihen lajiin. Että nyt tehdään tästä semmonen hauska homma ja stunttirateja ja semmosia, missä tulee ihan automaattisesti näitä toistoja ja juttuja. Et vastenmielistä ei oo mitään. Me yritetään pitää hirveen monipuolinen tarjonta. Mahdollisuudet on hyvät siellä pitääki monipuolisesti. (Anu)

Opetuksen lisäksi Anulla on ryhmänohjaajan tehtävät lukiossa. Myös hän osallistuu erilaisiin projekteihin sekä usein juhlia ja tapahtumia järjesteleviin toimikuntiin. Aikaa Anulla menee varsinaisen opetustyön jälkeen eniten suunnittelu- ja järjestelytyöhön. Lukiossa jakson alku- ja loppuaika on kaikkein kiireisintä. Anu suunnittelee kurssin ohjelmaa paljon opiskelijoiden kanssa yhdessä, joten paikkojen varaaminen ja muu suunnittelu kasaantuu lyhyelle ajalle kurssien alkuun. Jakson lopussa taas aikaa vie arviointityö.

Meitä on neljä opettajaa, niin meidän pitää hirveen hyvin sumplia. Mutta me tehdään aina hyvissä ajoin lukukauden alussa sellaset sumplimiset, että kuka mitäki tilaa käyttää, että se ei oo itse työssä aikaa vievä homma. Sit se on ehdottomasti se suunnitteluhomma, että mitä tehdään ja se, että siitä tulis sellanen jatkumo, et ei niin, et vedänpäs nyt yhtäkkiä tuolla tunnilla tuon. Et kyllä siihen pyritään se semmonen jatkumo saamaan, vaikka ne tuntimäärät onki vähäiset, että lajia kohti tulee niin vähän tunteja. (Anu)

5.3. Kirsi

Kirsi on 37 -vuotias liikunnanopettaja keskikokoisessa kaupungissa yläasteella. Nykyisessä koulussaan hän on ollut virassa kolme vuotta. Sitä ennen hän on ollut samalla seudulla lyhyemmissä jaksoissa töissä eri kouluissa. Kirsin kilpaurheilu-ura pitkitti aluksi hänen opiskeluaan. Hän aloitti opiskelun liikunnalla 80 -luvun puolivälissä, mutta sai maisterin paperit käteensä vasta yhdeksän vuoden kuluttua urheilu-uran, perheen perustamisen ja työelämän houkutusten vuoksi. Myös myöhemmin hän on työnsä ohella toiminut lajinsa valmennus- ja tuomaritehtävissä. Kirsillä on kaksi lasta, joiden kanssa hän tällä hetkellä asuu kolmestaan. Vanhempi lapsista on haastattelun aikaan koulussa toisella luokalla ja nuorempi kuusivuotias. Lukiossa ollessaan Kirsi ei ajatellut liikunnanopettajan uraa, vaikka kaikki tutut sitä hänelle kaavailivatkin. Hän opiskeli kaksi vuotta matematiikkaa, mutta kyllästyi opintojen teoreettisuuteen ja päätti kokeilla liikunnan pääsykokeita.

Ekana vuonna tulin ihan kattoon pääsykokeet, että mikä homma tää on. Se jäi hirveen pienestä kiinni. Mä ajattelin, että tonnehan vois hakea ihan kunnolla. Sillon mä en ollu lukenu ees pääsykoekirjoja, mutta sitte tokana vuonna tulin tänne ja suoraan aineenopettajalle. Et siinä jossain vaiheessa oli mielessä tuo valmennuspuoli, mutta meidän lajissa taas työtilanne on niin huono, niin sitä en kuvitellukaan, että ainoona tekis sen vaan. Ja eikä tullu tehtyä ollenkaan. (Kirsi)

Kirsillä keskimääräinen opetustuntien määrä on 31 tuntia viikossa. Vain viidesosalla 1993-1996 valmistuneista liikunnanopettajista keskimääräinen viikkotuntien määrä ylitti 30 tuntia (Nupponen ym. 2000). Kirsi piti omaa tuntimääräänsä suurena varsinkin hänen elämäntilanteessaan lasten ollessa pieniä. Koulussa valitaan paljon liikunnanvalinnaiskursseja, jonka vuoksi tuntimäärä nousee suureksi.

Et on se vähän turhan paljon tässä elämäntilanteessa, kun kiireessä lapsia lähtee hakemaan. Ja tosiaan iltapäivät on ongelma aina lapsenki kanssa, kun se tulee niin aikasin koulusta. Et vähän mummoja ja kavereita täytyy sitte saada avuksi. (Kirsi)

Myös Kirsi opettaa kaikkia lajeja mielellään, eikä oma vahva lajikaan korostu hänen mielestään opetuksessa.

Ei oo semmosta, että voi ei nyt on tää jakso. Mutta valinnaiskursseissa ehkä vähiten mieleisiä on jotkut palloilut tai joukkuepelit. Ne on ehkä kaikkein eniten etäisiä tai etäällä musta. Sillä lailla vieraampia itelle. Mutta monesti sinne tulee ne innokkaat, et siinä taas se motivoinnin puoli jää pois. Ei tarvi paljon motivoida ja tekeminen on kauheen helppoo. Nekin on loppujen lopuksi kursseina ihan mukavia. (Kirsi)

Kirsi on luokanvalvojana yhdeksännen luokan liikuntaluokalle. Luokanvalvojan tehtävistä aikaa vie yhteydenpito vanhempiin, sekä oppilaiden käyttäytymisen ja toiminnan kuten poissaolojen kontrollointi. Luokalla on ollut vuosittain retki tai muu projekti, jonka järjestelyyn ja rahankeruuseen on mennyt opettajan aikaa. Normaaleja välituntivalvontoja ei Kirsillä tällä hetkellä ole. Sen sijaan liikunnanopettajien tehtäviin kuului välineistä ja tiloista huolehtiminen, erilaisten pelien, kilpailujen ja liikuntapäivien järjestäminen.

Ekana vuonna ku mä olin täällä, niin mulla oli ihan normaalejaki valvontoja, mitä on kaikilla opettajilla. Niitä pyritään pitämään sama määrä, eli välituntivalvontoja ja ruokavalvontoja. Nyt varsinki kun tää tuntimäärä on iso, niin on mahdotonta löytää välillä sitä aikaa ehtiä tuolta kentältä tänne valvomaan, riippuen tietysti kaudesta ja jaksosta. Meillä on nyt onneks ollu sillä lailla, että me valvotaan noi liikuntatilat ja tietysti on toi välineiden kunnostus ja niiden tilaaminen ja niistä huolehtiminen. Kaikki semmonen kuuluu meille. Siihen menee välillä kyllä kans iltasinki aikaa. (Kirsi)

Myös Kirsi osallistuu koulun juhlien järjestämiseen. Työmäärän ollessa iso hän kuitenkin pyrkii ohjaamaan oppilaita omatoimisuuteen ohjelmien tekemisessä.

Jatkuvasti on tanssiesityksiä ja semmosta, että ainahan ne on liikunnanopettajan vastuulla. (Kirsi)

5.4 Maikki

Maikki on toiminut liikunnanopettajana jo kohta kaksi vuosikymmentä valmistumisestaan vuodesta 1982 saakka. Valmistumisensa jälkeen hän oli ensin liikunnanopettajana ala-asteella neljä vuotta ja sen jälkeen siirtyi saman kaupungin yläasteelle ja lukioon, jossa hän on lukion viranhaltijana. Samaan aikaan hän on opettanut myös yliopiston Opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoille voimistelua, luistelua ja alkuopetuksen liikuntaa. Myös Maikki on ollut menestynyt kilpaurheilija.

Työnsä ohella hän tekee vieläkin kaikenlaista voimisteluun liittyvää valmennus- ja ohjaustyötä ja on muutenkin paljon mukana lajinsa toiminnassa. Maikin perheeseen kuuluu mies ja kaksi lasta, 21 ja 19 -vuotiaat työt, joista nuorempi vielä haastattelun hetkellä asuu kotona valmistellen ylioppilasjuhliiaan. Keskimäärin Maikilla on 28 opetustuntia viikossa. Tuntimäärä vaihtelee kuitenkin paljon jaksoittain. Myös erilaiset projektit nostavat työmäärää ajoittain.

Mulla oli syksy aivan kauhee, nythän mulla ei oo paljon mitään tunteja tässä jaksossa. Kun meillä oli syksyllä toi musikaali, niin mähän asuin koululla sillon. Et se musikaali vei niin paljon. Nyt on vaan 16 tuntia. Että syksy oli rankka, me tosiaan asuttiin koululla sen takia, ku meillä oli se musikaali -juttu. Ulkona esitettiin musiikinäytelmä, jossa oli tanssia ja voimistelua. (Maikki)

Suurin osa Maikin tunteista on yläasteen tunteja, vaikka hänellä on lukion virka. Liikunnanopettajat osallistuvatkin hänen koulussaan sekä yläasteen että lukion opettajankokouksiin ja koulutuksiin. Näin heillä on tavallaan enemmän työtä kuin koulun muilla opettajilla opetellessaan kahden koulun asiat. Maikilla ei tällä hetkellä ole omaa luokkaa. Oman lukioluokan asioiden hoitaminen oli käynyt joskus mahdottomaksi yläasteen erilaisten aikataulujen vuoksi.

Luokanvalvojan tehtäviä ei nyt ole, mutta välillä on ollu lukiossa. Mutta ku ne tunnrit menee ristii. Mun piti joskus lähteä pitämään ryhmänohjaustuntia, ku mä olin kentällä. Että lähteä tunnilta pois ja mennä sitte takasin, se oli aivan hankalaa. Se oli hullua. Ne on niin päällekkäin kaikki. (Maikki)

Koulu on osallistunut aktiivisesti Terve ja liikkuva koulu -projektiin, jonka parissa Maikilla on ollut paljon tehtävää. Nyt koulu jatkaa muissa terveyteen liittyvissä projekteissa. Sallan tavoin myös Maikilla on erilaisia luottamustehtäviä. Hän toimii läänin liikuntaneuvostossa ja kaupunkinsa nuorten terveystilannetta selvittävässä valiokunnassa. Näiden tehtävien lisäksi myös hän on koulun juh latoimikunnassa. Eniten aikaa hänellä kuluu tuntien pidon lisäksi suunnitteluun ja organisointiin. Erityisesti musiikkia vaativat tunnrit sekä terveystieto vievät suunnittelussa aikaa. Maikki osallistuu ahkerasti täydennyskoulutuksiin ja pyrkii kehittämään opetustaan myös kollegoilta saamallaan vinkeillä.

6 LIKUNNANOPETTAJIEN KOKEMA TYÖN KUORMITTAVUUS

Työn kuormitus tarkoittaa työn tekijälleen aiheuttamia vaatimuksia. Laadullinen kuormitus liittyy työn aiheuttamaan ponnistukseen sekä työtehtävien tasoon ja vaikeuteen niin mentaalisisällä kuin fyysiselläkin puolella. Määrällinen kuormitus taas viittaa työn määrään. Kuormituksen on todettu olevan yhteydessä erityisesti työtytymättömyyteen. (Spector 1997, 30-48) Lyhytkestoinen kuormittuminen saa aikaan väsymistä, yksitoikkoisuutta ja kyllästyneisyyttä. Pitkäkestoinen kuormittuminen taas ilmenee usein erilaisina fyysisinä oireina kuten unettomuutena, vatsavaivoina ja päänsärkinä. (Vartiainen & Teikari 1990, 6-7.)

6.1 Fyysinen kuormitus

Opettajan ammattia on pidetty erityisen kuormittavana ja stressaavana, jolloin ammatillinen hyvinvointi usein kärsii (Cox, Dinham & Scott 1999; Kinnunen, Parkatti & Rasku 1994; Mykletun 1988; Weisberg & Sagie 1999). Liikunnanopettajalta vaaditaan liikuntatunneilla myös omaa fyysistä panosta. Työ on usein fyysisesti kuormittavaa. Liikkuminen, olosuhteiden vaihtelut kylmästä kuumaan ja kosteaan, meluhaitat, sekä myös oppituntien väliset siirtymiset ja järjestelytyöt aiheuttavat opettajalle kuormitusta. Pieniä kahvihetkiä tuntien väliin ei juurikaan mahdu. (Varstala 1996, 14-15.)

Tässä tutkimuksessa haastatellut opettajat eivät koe työn fyysistä kuormitusta ylivoimaiseksi. Opettajat kokevat voivansa itse vaikuttaa fyysisen kuormituksen määrään tuntien sisällön huolellisella suunnittelulla ja vaihtelemalla liikuntalajeja myös saman päivän sisällä. Myös oman liikkumisen intensiteettiä opettajat säätelevät, ettei työ käy fyysisesti liian raskaaksi. Työntekijän vaikutusmahdollisuuksien on todettu olevan olennaisin työhön liittyvän stressin haitallisia vaikutuksia säätelevä tekijä (Kalimo 1987). Fyysinen kuormitus ei ole tutkimuksen opettajilla stressiä aiheuttava tekijä. Opettajat usein haluavat liikkua mukana oppilaiden kanssa. Sen sijaan Jalasahon ja Junnilan (1999) tutkimuksessa lukio-opettajien hyvinvoinnista työn fyysistä kuormitusta pidettiin yhtenä työn monista haittapuolista myös muiden aineiden opettajille. Tutkimukseni opettajilla on kuitenkin pieni pelko oman

terveydenpettämisestä ja sen vaatimasta ammatinvaihdosta, koska he tuntevat kollegoita, joille näin on käynyt. Opettajat tiedostavat ammattinsa riskit.

Se on oikestaan ihan miten mä haluan. Nyt ku ison mahan kanssa pomppi siellä viime syksynä, niin kyllä sitä mielti tietysti, että onkohan mun nyt ihan järkevää tätä kärrynpyörää tehdä. Kyllä sitä pystyy hyvin helpollakin ite pääsemään, jos niin haluaa, mutta mä oon tykänny ite mennä mukana. Mun on aika vaikee seistä hiljaa pillin kanssa, että mä mielummin meen siellä ite joukossa. (Anu)

Ikävintä on melkeen pelihetket, jolloin oot reunalla ja vihellät. Ja annat vaan peliin palautetta. Ne päivät, jos on vaan paljon peliä, on pitkästyttäviä. Kyllä semmonen, missä iteki pääsee toimimaan enemmän on parasta. (Kirsi)

Ainoastaan Sallalla on haastattelun hetkellä ongelmia äänen kanssa. Hän on käynyt vuoden ajan puheterapiassa äänen käheytyymisen vuoksi. Opettajan ammattia pidetään vaateliaimpana puheammattina (Rantala 2000, 15). Siinä yhdistyvät sekä puheen kannalta vaikeat olosuhteet että vaativa äänenkäyttö. Erityisesti naisopettajat kärsivät äänihäiriöistä. Liikunnanopetuksessa olosuhteet - ulkona, uimahalleissa ja saleissa - ovat äänenkäytön kannalta vaikeammat kuin luokkaympäristössä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että 10 % suomalaisista opettajista kärsii viikoittain tai useammin äänioireista ja yli puolella opettajista oli ongelmia äänenkäytön kanssa muutaman kerran vuodessa. Äänensuojelu on osa työsuojelua, joskin sen asema ei ole samanlainen kuin esimerkiksi kuulonsuojelu. Äänen ollessa huonokuntoinen sen pitäisi antaa heti levätä. Opettajan on mahdotonta hoitaa työtään ilman ääntä. (Laukkanen & Leino 1999, 15-16, 117-119; Rantala 2000, 35-38)

Salla kertoi myös olevansa useimmiten väsynyt työpäivien jälkeen. Hänellä on muita opettajia enemmän kokemuksia työyhteisön huonosta ilmapiiristä. Ongelmat yhteistyössä rehtorin kanssa ovat kärjistyneet uuvuttavaksi riidaksi. Riidat kouluorganisaatiossa aiheuttavat Sallalle ahdistusta ja vaikuttavat varmasti myös hänen väsymyksen kokemuksiinsa. Huonosti toimiva yhteistyö kollegojen kanssa on yksi suurimpia stressin aiheuttajia opettajilla. Opettajat kokevat yhteistyön tärkeänä erityisesti työssä jaksamisen kannalta (Mykletun 1988).

Kyl mä aina oon tosi väsyny työpäivän jälkeen. Vaikka mä en ees hirveesti riehuis siellä itte, niin silti mä oon aika väsyny. Kai siin on se kun on kumminki koko ajan siinä touhuumassa jotain ja kuuntelee sitä melua. Ei kuitenkaan mitään hiljasta ikinä, niin energiaa joutuu käyttään enemmän ku varmasti luokkatunneilla. (Salla)

Muille opettajille työyhteisö toimii voimavarana, jonka avulla vaikeat ja raskaatkin asiat tuntuvat helpommilta. Toimivassa kouluyhteisössä töiden jakaminen sujuu tasapuolisesti.

Mutta ei se kiirekään oo toisaalta raskasta, ku mun mielestä oppilaat on niin ihania ja meillä on niin mielettömän ihana työyhteisö. Että sehän on se runko, et tänne on miellyttävä tulla. Jos se ei suju, niin onhan se sitte henkisesti raskasta. Tänne tulee aina mielellään, ku saa voimia ja tukea. (Kirsi)

Kyllä pyritään ne hommat jakamaan kaikille aika tasapuolisesti. Tietysti jotaki juhlijuttuja tulee aika automaattisesti, mutta siinä mielessä ku meitä liikunnanopettajia on neljä, niin mekin saadaan hommat jaettua ja tehtyä yhteistyötä siinä mielessä. Ja saadaan tukea toisiltamme, et ei se oo semmonen kynnyskysymys, et sen vois sanoo olevan hirveen raskasta. Mutta loppujen lopuksi mitä mä oon funtsinu niin hirveen vähän on semmosia tosi raskaita hommia. (Anu)

6.2 Opettajan työn kiireisyys

Opettajat kokevat työnsä sekä kiireiseksi että hyvin kokonaisvaltaiseksi. Santavirran (2000) tutkimuksessa kiire oli yksi kuormittavimmista tekijöistä opettajien jokapäiväisessä työssä. Myös muissa tutkimuksissa kiireen on todettu olevan opettajan työn suurimpia haittapuolia ja stressiä aiheuttavia tekijöitä (Jalasaho & Junnila 1999; Mykletun 1988). Sahlbergin (1998, 191) tutkimuksessa ajan puute osoittautui olevan yksi suurin koulun kehittämisen este. Tavanomainen opetussuunnitelmien vaatimien asioiden opettaminen vie niin paljon aikaa, ettei uusien ideoiden kokeilemiseen riitä aikaa, eikä myöskään voimavaroja. Kirsin kiirettä lisää myös pienet lapset. Myös Maikin kokemukset kiireestä lasten ollessa pieniä olivat samanlaisia.

Mulla oli just semmosia jaksoja, johtuen osittain sitte kotonaki kiireestä, että ei meinannu iltasin jäähä aikaa niille koulujutuille, että ku oli sitte lapsia viemässä kentälle sinne ja tänne ja pyykit pestävä. Oli vähän semmonen olo, että voi ei, tänään ois pitäny se ja se varata, eikä tässä oo ehtiny soittaa. Sellasissa tilanteissa tulee

raskasta, mutta ei varmaan yleisesti. Kylhän sen huomaa, että se on niin totaalista, että ku tosta tulee ovesta sisään, niin ennen ku pääsee opettajanhuoneeseen, siinä on seisemän oppilasta kysymässä: miten ne sählypelit sillon, miten se ens viikon liikattunnin se ja se, mull on tässä tää poissaolo... Se että se on niin totaalista, ei oo minuuttiakaan semmosta aikaa, jolloin ei ois hoitamassa jotain asiaa. (Kirsi)

Opettajan työ on hyvin kokonaisvaltaista ja totaalista mukanaoloa. Koulussa ei asioita ehdi ajatella, joten monet kouluasiat tuntuvat seuraavan opettajia ajatuksissa iltaisin kotiin ja vaivaavan mieltä vielä lomillakin. Liikunnanopettajan oma aktiivisuus heijastuu oppilaisiin. Tunnin onnistumiseen vaikuttaa paljon oma vireystila ja esimerkki.

Että se just monesti ku mietitään opettajan työtä, pitkät kesälomat ja muut niin, menee kuitenkin tosi pitkään ennen ku sen työn saa kesälomalla mielestä. Ja just miettii noita syyslomia ja joululoma nytki oli lyhyt, tuntu et siinä ei ehtiny yhtään rentoutua ja ladata kevääseen, ku se oli se reilu viikko. Et kesälläki menee kaks viikkoo ihan täysin ennen ku saa tyhjennettyä tän kevään ja sitte vasta rupee kerään voimia, ehkä vieläki pitempään. Se on semmosta niin totaalista mukana oloa koko ajan, tavallaan niiden oppilaiden asemaan asettumista ja sellasta henkisellä tasolla, että niitä miettii väkisin. (Kirsi)

Jos on ite kipeä, niin yritäpä olla ahkera ja muuta. Joku talvi mulla oli pitkään kurkku kipeä ja kuitenkin mulla ei ollu kuumetta, mutta tunsin olevani sairas. Sitte meillä oli aerobikkia, niin vitsi oli kauhee pitää niitä. Tuntu, että paan kyllä jonku kasetin pyörimään. Pitäs olla niin hirveen jaksavainen. Kylhän se on, jos ei itse jaksa, niin ei porukkakaan jaksa, ellei oo just jotain tällasia oppilaita, jotka hulluna hinkuu täällä. (Maikki)

Liikunnanopettajan kiirettä lisää usein siirtyminen paikasta toiseen. Liikuntapaikat saattavat olla useiden kilometrien etäisyydellä toisistaan. Pelkän siirtymisen lisäksi opettaja joutuu kuljettamaan mukanaan usein myös isoja ja painavia välineitä. Siirtymiset ja järjestelyt myös vievät opettajan pienen lepo hetken, välitunnin, usein kokonaan. Lukujärjestykseen liittyvät asiat ovatkin Tysonin (1996) mukaan suurimpia ongelmia liikunnanopettajan työssä. Aikaa ei ole riittävästi.

Tietyinä epäkohtana tää paikkoihin siirtyminen ja välineiden varaaminen. Mä oon monta kertaa miettiny, että ois niin ihana lähteä pyörällä, mutta mä en millään saa niitä pesiskamoja raahattua

välkäs takasin. Niitä ei voi sinne jättää, ettei oppilaat meso päitä hajalle. Ja ne hukkuu ja muuta. Että siihen pitäis löytyä järkevämpiä ratkasuja, että olis varastoja kenttien reunoilla ja sama luistimia varten. Ku meillä on luistelutunti, niin meillä ei oo mitään varastoa siellä jäähallilla. Aina roudataan ne tuolta autoon ja sinne alas ja taas takasin. Se on semmosta oikeastaan mikä ei oo mieluisaa välttämättä. (Kirsi)

6.3 Opettajien kokema stressi

Työtyytyväisyyden ja siihen läheisesti liittyvien muiden ammatillisen hyvinvoinnin alueiden välillä on selvä vaikutussuhde. Tyytymättömyys työssä aiheuttaa stressireaktioita, jotka taas saavat aikaan uupumusta. (Jalasaho & Junnila 1999.) Mykletunin (1988) tutkimuksessa stressi opettajilla korreloi positiivisesti työtyytyväisyyteen. Stressi voi aiheuttaa haittoja psyykkisissä toiminnoissa tunne-elämän ja kognitiivisten toimintojen häiriöinä, käyttäytymisessä esimerkiksi ammatinvaihtohalukkuutena tai työstä poissaoloina ja elimistön toiminnoissa fysiologisina reaktioina ja somaattisina oireina (Kinnunen & Rasku 1999, 2).

Kinnusen ja Raskun (1999) kyselytutkimuksessa, jossa tutkittiin opettajien arvioita työoloistaan ja hyvinvoinnistaan sekä verrattiin niitä muiden Euroopan maiden opettajien arviointeihin suomalaisten opettajien suurimmaksi stressitekijäksi osoittautui työn kiireellisyys. 60 % tutkituista yli kahdesta sadasta opettajasta koki työnsä aikapaineet runsaina. Myös fyysisen työympäristön puutteet olivat stressitekijöitä opettajille. Sen sijaan yleensä opettajien stressitekijöiksi koetut sosiaaliset suhteet osoittautuivat suomalaisten lukion opettajien keskuudessa toimiviksi sekä oppilassuhteiden että esimiesten ja kollegoiden osalta. (Kinnunen & Rasku 1999, 40-42.) Tutkimuksessa haastattelemistani opettajista Salla koki sekä kiireen että ristiriidat työyhteisössä erityisesti rehtorin kanssa stressaaviksi.

Joskus se on raskasta, että on tuhat ja sata asiaa, mitkä pitää tehdä ja muistaa. Mä oon hirveen hajamielinen. Mä kyllä yritän laittaa kalenteriin kaikki ja sit on jotain lappui. Mä teen itelleni muistilappui, mut sitte välillä tuntuu, et on niin paljon asioita. Joka paikkaan pitäis revetä. Sitte ku tulee kotiin, niin mieltii, et apua seki juttu mulla on hoitamatta ja se pitää tehdä. Ja sit saattaa olla, et sydän hakkaa tosi kovaa, ja just et ei saa unta tai voi tulla tämmösiä uniongelmia työn stressaavuuden takia. Joskus tulee semmosia ajankohtia, et tuntuu vaan et kaikki kasautuu. On niin paljon, mut kyllä mä suht hyvin on

niistä selvinny. Siis sillai et täytyy vaan organisoida ja yrittää pistää asiat tärkeysjärjestykseen. Onhan sitä välillä ihan poikki. Kaikki lomat tulee kyllä tosi tarpeeseen. Ei tarvi vähään aikaan miettiä niitä työasioita. (Salla)

Kinnusen ym. (1994) mukaan tunnetekijät ovat opettajilla voimakkaasti yhteydessä terveyteen. Jos opettaja tuntee ahdistusta tai masennusta työstä, hänellä on hyvin todennäköisesti myös psykosomaattisia oireita ja heikentynyt työkyky. Yleisin työuupumus oire oli Kinnusen & Raskun (1999, 43-44) tutkimuksessa uupumusasteinen väsymys. Jonkin verran aineistossa ilmeni myös ammatillisen itsetunnon heikkenemistä ja kyynistyneisyyttä.

Kappaleessa kaksi esittelemässäni Pitchin ym. (1994) sovelluksessa Karasekin (1979) työn vaativuus-vaikutusmahdollisuudet -mallista sosiaaliset ja persoonalliset coping -keinot sekä yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet voivat vaikuttaa työn henkiseen kuormittavuuteen ja stressin kokemiseen. Sallan tilanteessa kuormittavat tekijät ovat työyhteisön sisäisiä. Työmäärä kasvaa osaksi hänen luottamustehtäviensäkin mukana. Luottamustehtävät ovat vielä lisänneet ongelmia työyhteisössä rehtorin kanssa. Salla kokee oman työnsä arvokkaaksi ja haluaisi siinä tukea työyhteisön muilta jäseniltä, joilta sitä kuitenkin saa puutteellisesti. Vaikka hän tuntee omat mahdollisuutensa ja myös haluaa vaikuttaa asioihin, sosiaalisen tuen puute saa koetun stressin aiheuttamaan henkisen masennuksen oireita kuten unettomuutta ja ahdistusta.

Ammattiyhdistys ja edunvalvonta kiinnostaa mua. Ja opettajien asiat sillä lailla, että mä en vaan niele kaikkea purematta, mitä sieltä sitte rehtori syyttää niskaan, et mua kyl se kiinnostaa. (Salla)

Harva on semmonen, joka sanoo asioista ja puuttuu epäkohtiin. Ja senpä takii ne luultavasti on laittanu mut tai ehdottanu mua sinne koulun johtokuntaan ja tähän yhteysopettajahommaan, ku ne tietää, että mä saan suuni auki. (Salla)

Mun mielestä opettajien kesken on hyvä henki, että ei se siinä. Toivos sitte, et jos mäkin otan vaikka esiin jonkun asian, jonka oon ammattiyhdistyksestä selvittäny, niin harvat opettajat lähtee puolustamaan. Ne on vaan hiljaa, vaikka ne olisi samaa mieltä mun kanssa, ne ei kuitenkaan sano mitään. Tosi turhauttavaa yksin taistella jotain tyhmää rehtoria vastaan. Vaikka ne muut on samaa mieltä, niin ne ei sano mitään. Tukea kaipais siitä työyhteisöstä enemmän, mutta ei se aina ole niin helppoo. (Salla)

Tyytyväisyyden edellytyksenä on usein kontaktit muihin ihmisiin, empatia ja taito tulla toimeen muiden ihmisten kanssa (Vilpa 1993). Naiset yleensä etsivät stressin siedolle tärkeää sosiaalista tukea paremmin kuin miehet (Trocki & Orioli 1994). Työpaikan ihmissuhteiden onkin todettu olevan erityisesti naisille tärkeitä. Naisille ihmissuhdeongelmat työpaikalla aiheuttavat myös enemmän ahdistusta kuin miehille. (Piltch ym. 1994, 39-54.)

7 VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET LIIKUNNANOPETTAJIEN TYÖSSÄ

Opettaja joutuu työssään kohtaamaan jatkuvaa epävarmuutta. Koululle ja opettajille asetetut vaatimukset ja odotukset ovat usein hyvin ristiriitaisia. Koulu myös usein antaa suuria lupauksia muutostoiveiden toteutumisesta. Muutospyrkimyksistä huolimatta toimitaan usein täysin perinteen ohjaamana. Koulu osoittautuu siis työpaikaksi, jota repivät eri suuntiin hyvin ristiriitaiset toiveet, lupaukset ja vaatimukset. Opettajissa ne aiheuttavat eriasteista turhautumista, syyllisyyden tunnetta ja loppuun palamista. (Simola 1998)

Kuten jo aiemmin on mainittu työntekijän omat vaikutusmahdollisuudet työssä on yksi olennaisin työhön liittyvän stressin haitallisia vaikutuksia säätelevä tekijä. Jos työn vaatimukset ja työntekijän mahdollisuudet ovat tasapainossa ja työntekijän odotukset työtä kohtaan täyttyvät, työ saa aikaan tyytyväisyyttä, itseluottamuksen, motivaation sekä persoonallisuuden kehittymistä ja parantumista. (Kalimo 1987.) Myös Spector (1997, 30-45) korostaa työntekijän kontrollimahdollisuuksien merkitystä työstressin kannalta. Se on vahvasti yhteydessä erityisesti työn henkiseen kuormitukseen.

Karasekin (1979) malli työn vaatimuksista ja työntekijän vaikutusmahdollisuuksista esittää hypoteesin, jonka mukaan kontrolli ja työn stressitekijät vaikuttavat yhdessä työnkuormitukseen ja näin myös työtyytyväisyyteen. Vaatimukset ovat stressitekijöitä, joiden haittoja vaikutusmahdollisuudet vähentävät. Työn vaatimusten negatiivisia vaikutuksia voidaan näin vähentää lisäämällä työntekijän vaikutusmahdollisuuksia työpaikalla. (Karasek & Theorell 1990, 31-37.) Kinnunen ja Rasku (1999,3) laskevat opettajan työn kuuluvan Karasekin mallin mukaan niin kutsuttuihin aktiivisiin töihin, joissa työ vaatii paljon, mutta vaikutusmahdollisuudet omaan työhön ovat hyvät.

Spector (1997) jakaa vaikutusmahdollisuuden käsitteen kahteen osaan. Kontrollilla tarkoitetaan vapautta, joka työntekijälle annetaan päättää työhönsä liittyvistä asioista. Kontrolli on autonomiaa laajempi käsite. Autonomia viittaa työntekijän itsenäisyyteen työtehtävien suorittamisessa. Hackmanin ja Oldmanin (1980, 79-80) teoriassa työn luonteesta autonomia työssä johtaa vastuullisuuden tuntemiseen. Kontrolli taas tarkoittaa työntekijän omien tehtävien itsenäisen hoitamisen lisäksi myös organisaation

muita osa-alueita, joilla ei suoranaisesti ole työtehtävien kanssa tekemistä (Spector 1997, 30-48).

Haastattelussa opettajat puhuivat omista vaikuttamismahdollisuuksistaan. Spectorin (1997) käsitteiden mukaan vaikutusmahdollisuudet merkitsevät opettajille enemmän autonomiaa kuin kontrollimahdollisuuksiaan. Jokainen kokee voivansa vaikuttaa oman työnsä tekemiseen eli tuntien sisältöihin ja opetukseen.

Ei mun työn tekemiseen kukaan puutu. Mä tasan tarkkaan vedän tunneilla, mitä mä haluan ja teen tunnit niinku mä haluan. Ei kukaan tuu sanomaan, et tee näin tai näin. Et ainoo just tämmösii muita asioita, mistä tulee jotain yleisii ohjeita, vaikka jotain luokanvalvojan tehtäviin, mitä pitää tehdä. (Salla)

Kyllä se on ihan täysin mun vallassa. Koulu antaa resurssit ja puitteet ja mä hoidan loput, et kyllä se on täysin mun vallassani, mitä mä siellä teen. (Anu)

Opettajan työn monet osa-alueet ovat kuitenkin ylempien tahojen määräämiä ja opettaja joutuu toimimaan niiden puitteissa. Tuntien ajankohdat, ryhmäkoot sekä tuntimäärän jakautuminen epätasaisesti jaksojen kesken ovat asioita, joihin opettaja ei yleensä juurikaan voi puuttua. Tuntuu, että opettajat hyväksyvät monessa asiassa ylemmän tahon usein rehtorin päätösvallan absoluuttisena. Opettajat tyytyvät heille annettuihin työn kehyksiin. Koulu nähdään usein paikkana oppimiselle, ei niinkään opettajan työpaikkana (Tyson 1996). Macdonaldin (1995) haastatteluilla keräämissä australialaisten nuorten liikunnanopettajien kokemuksissa omasta työstään mielipiteet olivat samansuuntaisia. Työ oli itsenäistä oppitunneilla, mutta useat päätökset kouluissa tehtiin liikunnanopettajan ulottumattomissa. Toisaalta aloittelevat opettajat kertoivat myös vastuullisista päätöksistä, joiden tekoon he eivät saaneet kollegoiltaan tai esimiehiltä apua.

Mä varmaan muuttasin joidenki kurssien ajankohtia ja semmosta, ku lukion valinnaiset on kolmesta viiteen. Siitä on kyllä nyt puhuttu, mutta ku lukiolla on niin vaikee, että mihinkä ne laittaa. Ja tietysti, että ois yläasteella tavallisilla oppilaillaki enemmän sitä liikuntaa. Sitä on tavallisilla liian vähän. Ja jotkut ryhmäkoot on aivan liian isot. (Maikki)

Opettajien työtyytyväisyyttä tutkineen Mykletunin (1989) mukaan juuri oman työn hallinta ja kontrolli on työpaikan sosiaalisen vuorovaikutuksen, työn sopivien vaatimusten ja työn arvostuksen ohella opettajien työtyytyväisyyteen ja stressiin vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksessa suomalaisten lukio-opettajien hyvinvoinnista (Jalasaho & Junnila 1999; Kinnunen & Rasku 1999, 46-48) opettajien vaikuttamismahdollisuudet työssä koettiin hyviksi. Santavirran (2000) tutkimuksessa opettajat arvioivat kuitenkin omat vaikutusmahdollisuutensa vähäisiksi.

Monien uudistusten kuten opetussuunnitelma-uudistuksen aikaansaamaan muuttuvaan uuteen opettajuuteen liittyy tietoisuuden lisääntyminen omaan työhön kohdistuvista valinnoista ja vaikutusmahdollisuuksista (Jauhiainen 1995). Uudistusten tuomat mahdollisuudet toteuttaa yksilöllistä opetusta näyttävät kuitenkin olevan käytännössä vähäiset (Santavirta 2000). On mahdollista, että opettajat ovat eri tutkimuksissa puhuneet vaikuttamisesta työn eri osa-alueilla.

Liikunnanopettajat ovat tyytyväisiä omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Niiden puute ei vaivaa opettajia, vaikka vaikutusmahdollisuudet koskevatkin hyvin pitkälle vain oppituntitilannetta. Kuten työn kuormittavuutta koskevassa kappaleessa kerrottiin, opettajat kokevat voivansa vaikuttaa työn fyysiseen kuormittavuuteen. Työn vaihtelevuus koettiin myös työn piirteeksi, johon opettaja voi omalla suunnittelutyöllään vaikuttaa. Rutiininomaisen ja yksinkertaisen työn uskotaan olevan tylsää ja tyydyttämätöntä (Spector 1997, 30-48). Hackmanin ja Oldmanin (1980, 78-79) mukaan työtehtävien ja taitojen moninaisuus ja vaihtelevuus yhdessä tehtävien merkittävyyden kanssa saavat työn tuntumaan tekijässään merkitykselliseltä.

Australialaiset nuoret opettajat kertoivat haastattelututkimuksessa (Macdonald 1995) työn muuttuvan jopa puolen ja viimeistään kahden vuoden jälkeen tylsäksi ja rutiininomaiseksi. Työ ei tuonut uusia älyllisiä haasteita. Tutkimukseni opettajat olivat eri mieltä. Oman panoksen ja suunnittelutyön lisäksi vuodenaikojen vaihtelut tuovat luonnollisesti vaihtelua tunnilla opetettaviin lajeihin. Toisaalta sään muutokset tuovat työhön ennalta arvaamattomia elementtejä, joihin opettajan on vain sopeuduttava. Kaikkiin tuntitilanteita rajoittaviin tekijöihin opettaja ei voi vaikuttaa.

Aika paljon noiden vuodenaikojen mukaan mennään. Nytki on oltu uimahallissa ja sitte mennään tennikseen ja rullaluistelemaan ja pelataan pesistä. Onhan se vaihtelevaa, ainaki se siltä tuntuu. Tietysti, jos sattuu että on huonoja kelejä, että joutuu pitkiä aikoja olla sisällä, niin sitte siinä improviseeraa. Jos on vaikka älyttömät massat sillon, niin tuntuu, että voi taas tätä samaa. Mutta ainahan sitä voi ite muunnella. (Maikki)

Toinen opettajan omien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella oleva tekijä, joka opettajien mielestä vaikuttaa heidän työnsä vaihtelevuuteen, on oppilaat. Juuri oppilaat saavat opettajien mielestä kuitenkin aikaan työn ihanuuden ja monipuolisuuden. Opettajan ei halua kontrolloida tuntitilannetta täysin omilla suunnitelmillaan. Laineen (1997, 104-105) mukaan koulun toiminta opettajan kontrolloimana rutiininomaisena oppituntien sarjana tarkkaan määrättyine aika- ja tilajärjestelyineen tuntuu kuitenkin oppilaista monesti lähinnä pakkopaidalta. Opettaja ei kuitenkaan koe voivansa vaikuttaa koulun toimintarakenteeseen, vaan löytää työnsä vaihtelevuuden omien opetuksen suunnittelu- ja toteutusmahdollisuuksien lisäksi oppilaista.

Kyllä se on joka päivä niin erilainen, millon mitäki. On se siinä mielessä, kun tollasten nuorten kanssa, niin siinä voi odottaa ihan mitä vaan. Niin kaikkeen täytyy vähän niinku varautua ja näin , et kyllä se vaihtelevaa on. (Anu)

Se on varmaan siinä parasta, se joka hetkinen. Periaatteessa on kauheen ihanat ryhmät, kauheen mielellään lähtee kattomaan, että mitä taas nyt tänään. Ikinä kaks tuntia ja kaks päivää ei oo samanlaista, aina vaihtelevaa on ja varmaan se on se kaikista tärkein. (Kirsi)

8 PÄTEVYYDEN KOKEMUKSET TYÖTYTYVÄISYYDEN RAKENTAJINA

Tasapainoinen suhde työn ja työntekijän selviytymismahdollisuuksien välillä saa aikaan työstä lähtöisin olevaa tyytyväisyyttä, kasvattaa itsetuottamusta ja motivaatiota sekä auttaa ihmisen persoonallisuuden kehittämisessä (Kalimo 1987). Myös työtyytyväisyystutkimuksen uranuurtaja Locke (1976) pitää työtyytyväisyyden tärkeimpänä edellytyksenä psyykkisesti haastavaa työtä, mutta tärkeää on myös, että työntekijä selviytyy siitä menestyksellisesti. Työntekijän mahdollisuuksiin selviytyä menestyksellisesti työtehtävien suorittamisesta vaikuttaa työntekijän pätevyys, hänen omaamat tiedot ja taidot. (Locke 1976.)

Liikunnanopettajalta vaaditaan monipuolisia tietoja ja taitoja. Liikunnanopetus ei ole perinteistä luokkahuoneopetusta, vaan oppilaat liikkuvat opetustilassa yhdessä muiden oppilaiden kanssa. Opetuksessa käytetään usein paljon välineitä ja isojakin telineitä. Liikunnanopettaja organisoii tunnin aikana usein opetustilannetta uudelleen, ryhmittelee oppilaita tai järjestelee välineitä. Usein tuntiin kuuluu myös siirtyminen paikasta toiseen. Opettajalla tulee siksi olla hyvät organisointitaidot. Lukuisat liikuntalajit, joiden opetustaidot opettajan tulee hallita, ovat hyvin erilaisia. Joukkuepeleissä ohjataan, telinevoimistelussa avustetaan ja uinnissa tulee turvallisuusnäkökohdat ottaa erityisesti huomioon. Myös opetusmenetelmät ovat eri lajien kohdalla hyvin erilaisia. Tavoitteet, opetussisällöt, menetelmät ja olosuhteet vaihtelevat liikunnanopetuksessa huomattavasti. (Rink 1993, 5-17; 1996; Siedentop & Tannehill 1999, 278-279; Varstala 1996, 14-15.)

Eri liikuntalajit vaativat myös oppilailta erilaista osallistumista. Joissakin lajeissa vaaditaan erityistä tarkkaavaisuutta, kun taas toisissa lajeissa on mahdollisuus purkaa vapaammin ylimääräistä energiaa tai ottaa jopa fyysistä kontaktia toisiin oppilaisiin. Tämä vaatii opettajalta kykyä säädellä motivaatio-, tunne- ja aktiivisuustasoa. Opettajan tulee osata havainnoida lukuisia tilanteita ja ohjata oppilaita oikeanlaiseen käyttäytymiseen. Liikunnanopetuksessa suoritukset, prosessi ja tuotos ovat yleensä julkisia. Myös opettajan palaute on tällöin suurelta osin julkista ja vaatii opettajalta hyvää harkintakykyä. Oppilas on liikuntatunnilla mukana niin fyysisesti kuin henkisesti. Oma keho, loukkaantumisen pelko ja ahdistus omien taitojen

riittämättömyydestä tuovat liikunnanopettajalle suuria haasteita kasvatuksen suhteen. (Rink 1993, 5-8; 1996; Varstala 1996, 14-15.)

Haastatteluissa puhuimme pätevyydestä opettajien kokemana sekä työn osa-alueista, joihin he tuntevat tarvitsevansa lisäkoulutusta. Opettajat kertoivat myös liikunnanopettajakoulutuksen antamista valmiuksista. Opettajat kokivat oman pätevyytensä hyväksi. He selviytyvät erityisen hyvin varsinaisesta opetustyöstä. Lajitaidot ja -tiedot sekä pedagogiset taidot ovat hyvät. Luonnollisesti opettajien taidot eri lajeissa ovat eri tasoisia, mutta perustason opetukseen ne ovat riittävät. Valinnaisuuden lisääntyminen koulussa viime vuosikymmenellä on antanut opettajille mahdollisuuden käyttää enemmän omaa erityisosaamistaan valinnaisilla erikoiskursseilla.

Kyllä mä koen opettajana olevani aika pätevä. Osaan varmasti opettaa aika hyvin ja tuun varmasti oppilaiden kanssa aika hyvin toimeen. Mä oon mielestäni aika hyvä käsittelemään niitä oppilaita sillai, että saan ne toimimaan niin kun haluan, et ei ne hypi silmille. Mä oon aika sen luonteinen, et ei oo ongelmia sen kanssa. (Salla)

Kyllä musta tuntuu, että mä oon semmonen perushyvä. Joillaki alueilla mä oon tosi hyvä, mutta joillaki voisin olla parempi. Lentopallo valmentajaa musta ei varmasti tulis. (Maikki)

8.1 Opettajat arvostavat lisäkoulutusta

Opetuksen ammattilaisena kehittyminen oli Coxin ym. (1999) tutkimuksessa englantilaisten ja australialaisten opettajien hyvinvoinnista opettajien työtyytyväisyyttä aikaansaava tekijä. Haastatellut opettajat kokevat tärkeäksi lisäkoulutuksen, ja ymmärtävät työn vaatimusten olevan hyvin nopeasti muuttuvia. Heidän mielestään urautuminen vanhoihin tuttuihin menetelmiin ja työtapoihin on vaaraksi opettajan ammatilliselle kehitykselle ja hyvinvoinnille työssä.

Sen huomaa, että semmosia tiettyjä virikkeitä kaippaa, että kyllä tähän ei passaa jäädä. Kyllä kaikkia kursseja on hyvä käydä. Sitte käy se työki tylsäks, sitä hirveen helposti urautuu ja rupee pitään niitä samoja. Pitää itteä koko ajan kehittää, että työmotivaatio säilyy. Ei kauheen kauaa tarvi ees tehdä, ku siinä tylsistyy kun pyörittää samoja juttuja. Ku ees vähän selaa omia papereitaan, niin tulee uusia juttuja

mieleen, ku valmistelee niitä tunteja kunnolla, niin ettei uraudu. Mutta tietynlaiset kurssit, niin on ne tarpeen. Että aina uutta virikettä haen. (Kirsi)

Kinnusen ja Raskun (1999, 16) tutkimuksessa kaikki vastanneet lukion opettajat olivat yhtä mieltä siitä, että heidän työnsä vaatii jatkuvaa kouluttautumista sekä opetukseen liittyvien uudistusten että oman oppiaineensa tuntemuksen osalta. Tutkimukseni opettajat haluavat pysyä mukana liikuntalajien kehityksessä ja seurata nuorten mieltymyksiä. Nykyisessä koulumaailmassa onkin erityisen tärkeää pystyä tarjoamaan oppilaille mieluisia kursseja valinnaisissa opinnoissa. Liikunnanopettaja toimii yhä enemmän myös liikuntakurssien markkinoijana (Hänninen & Hänninen 1998).

Aina tietysti kun tulee uusia lajeja, niin niihin täytyy sitte perehtyä jälkikäteen, että sehän nyt on ihan jatkuvaa kouluttautumista. Kyllähän sitä kurssilla saa hypätä koko ajan. Ja mielellään hyppäänki, saa uusia vinkkejä. (Anu)

Pidempään työelämässä olleet opettajat painottavat enemmän täydennyskoulutuksen merkitystä. Heidän koulutuksestaan on luonnollisesti pidempi aika. Liikunnanopettajalle asetetut vaatimukset jo pelkästään liikuntalajien osalta ovat nykyään erilaiset. Opetuksen muutos ja koulun jatkuva kehittäminen edellyttävät opettajilta niin paljon erilaisia tietoja ja taitoja, että todennäköisesti hän ainoastaan poikkeustapauksessa selviää niistä ilman apua (Sahlberg 1996, 5). Virikkeiden ja uusien lajitaitojen lisäksi pidempään työelämässä mukana olevat arvostavat myös täydennyskoulutuksien ja kurssien mahdollistamaa yhteydenpitoa muihin liikunnanopettajiin. Kouluttajien lisäksi vinkkejä ja materiaalia saa myös toisilta opettajilta.

Mä oon aivan hullu kurssilla kävijä. Oon käyny niillä kansainvälisillä kurssilla viime kesänä mun siskon kanssa. Mä oon ollu kaikilla, mitä Suomessa on järjestetty ja sitte Virossa ja Budapestissä. Musta tuntuu, että oon aina jollain kurssilla, menossa tai tulossa...

Mä olin nyt just viime viikonloppuna kurssilla, niin siellä käytiin kaikki sauvakävelytekniikat ja käytiin kuntonyrkkeilyä. Ne on aina uusia. Missä sä muuten käyt niitä reenaamassa. Sitte aivan mahtavaa materiaalia saa, just yläasteen terveystietoon. Ja tietysti siellä voi sopia kaikkia juttuja. Mä annoin vanhalle liikunnanopettajalleni kaikki meidän vanhojen tanssien cd:t ja pyysin, että jos se tulis tänne hiihtämään. Tulee pidettyä kaikkia yhteyksiä yllä. Ja ne on niin hyviä

ne kouluttajat. Et eihän kaikkea oo sillon tiedetty, kun mäki oon opiskellu. (Maikki)

8.2 Liikunnanopettajakoulutuksen antamat valmiudet

Nupposen ym. (2000) kyselytutkimuksessa vuosina 1993-1996 valmistuneista liikunnanopettajista kolme neljästä oli koulutukseen tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä. Parhaat valmiudet koulutus oli antanut liikunnanopettamiseen, jossa myös tämän tutkimuksen opettajat kokivat olevansa päteviä. Parannettavaa opinnoissa oli monien oppituntien ulkopuolisten tehtävien hoitamisen kuten leirikoulujen, juhlaohjelmien ja kilpaurheilun organisoinnin sekä erilaisten koulutus-, koordinointi-, projekti- ja kehittämistehtävien valmiuksien tarjoamisessa. (Nupponen ym. 2000.)

Pisimpään työelämässä ollut opettaja arvioi koulutustaan kaikkein positiivisimmin. Maikin valmistumisesta on aikaa melkein kaksikymmentä vuotta. Hänen mielestään on kuitenkin luonnollista kouluttaa itseään lisää ja on sitä ahkerasti tehnytkin. Myös oman työssä jaksamisen kannalta hän ajattelee sen olevan tulevaisuudessakin tärkeää ja suunnitteli jo seuraavia opiskeluprojektejaan. Maikin kokemuksista voi päätellä, että mahdollisuudet kehittyä liikunnanopettajana on ainakin täydennyskoulutuksen osalta hyvät.

Noilla kansainvälisillä kursseilla on huomannu, että meillä on valtavan hyvä koulutus... Kyllä mä varmaan jaksan, ei mulla oo sellasta. Varmaan vois ajatella, että jotaki vois lisää opiskella. Se tanssi oli kivaa ja sitten yks opettaja sano, että se rupee liikuntalääkietieteen cumua opiskelemaan. Mitä muuta vois olla? Mä oon ajatellu tota tanssiterapiaa ja sitte noita teatterikorkean täydennyskoulutuskeskuksen juttuja. (Maikki)

Eniten kritiikkiä liikuntatieteellinen koulutus puolestaan sai viimeiseksi valmistuneelta Sallalta. Hänen koulutuksestaan on tosin niin vähän aikaa, että asiat ovat vielä hyvin mielessä. Haastattelussa Sallasta myös muodostui kuva hyvin aktiivisesti kantaa ottavasta ja asioihin voimakkaasti puuttuvasta opettajasta, joka haluaa kehittää ympäristöään. Sallan opiskeluaikana uusia lajeja ei juurikaan opetettu. Opetettavissa lajeissa keskityttiin liikaa omien taitojen kehittämiseen.

Mun mielestä liikunnalla sillon ainaki - mä en tiedä miten siellä nyt on, varmasti on muuttunutki jotku asiat - mut siellä on liikaa jämahdytty vanhoihin kaavoihin ja vanhaan. Vanhanaikasta opetusmetodia monessa asiassa, niinku joku voimistelu, hiihto, suunnistus ja laskettelu. Mä oisin ainaki kaivannu jotaki, mikä on nyt nuorison trendii niinku joku lumilautailu. Sitä ei opetettu ollenkaan sillon kun mä oon opiskellu. Se oli kuitenkin ihan jo in-laji. Mä oon nyt sit rohkaistunu ja opetellu sitä. Muutenki sitä lajitietoutta, joku suunnistuski, niin mun mielestä sitä pitäs enemmän opettaa niin että, miten sä sitä koulussa opetat. Eikä vaan sitä, että juostaan jonku rastien perässä mettäs, se oli tosi turhauttavaa... Siis se oli ihan älytöntä ne minimitestit nimenomaan. Hiihdon joku viiden kilsan hiihto, niin mitä se... En mä viitti alkaa mouhoomaan. Jos ajattelee vaikka voimistelua, niin ikinä ei meilläkään ollu mitään aerobikkii, mikä on kuitenkin koulussa ihan ykkösjuttu, eikä mikään voimistelu. Kukaan nyt vedä mitään, tai en mä tiedä, kai joku voi vetää jotain naisvoimistelua, mut ei nykyajan nuoret, helsinkiläiset nuoret, innostu mistään kehärummun kalisuttelusta. (Salla)

Lajien opetuksessa ongelmallisena nähtiin myös opetuksen vaatimustason vaihtelevuus. Erityisesti palloilulajeihin ei naisopettajien mielestä pystytty osittain varmaan pienen tuntimäärän ja suuren lajimäärän vuoksi perehtymään pintaa syvemmältä. Kurssit ja koulutukset sekä oma aktiivinen perehtyminen ovat tarpeen.

Onhan se pikkusen vaihtelevaa eri lajien kohdalla vaatimustasoltaan, mitä on mahdollisuus saada. Jossain palloilussa, kun ei oo ite palloilija, niin hirveen vähän on saanu. Työille riittää täysin, mutta aika paljon saa tehdä töitä poikien kanssa. Pojilla se palloilu on luonnostaan niin vahva. Ja kun meillä on liikuntaluokat, siellä on ne pelaajat jo itestään, jotka harrastaa ihan noita lajeja, niin siinä saa kyllä miettiä. Siihen ei kyllä saanu montakaan harjotetta koulutuksen puolelta. Sanotaanko, että koulutuksen puolelta palloilu varmaan heikoiten tuli. (Kirsi)

Salla kokee, että opiskelussa oli paljon asiaa, josta ei hänelle ole opettajan työssä ollut hyötyä. Hänen mielestään niin liikeoppeja kuin terveystietoakin tulisi kehittää, jotta opiskelusta saisi enemmän taitoja ja menetelmiä itse opettamiseen.

Terveyskasvatuski sais olla enemmän muuta kun semmosta mitä siellä on niitä tenttejä. Et hittovie, piti tietää millilleen jotain pikkutarkkoja juttuja. Enemmän semmosta ajankohtasta ja sitä, miten sä voit hyvin valistaa jotain huumeita, alkoholia ja tämmöstä näin. Ne on, mitä mä oon miettiny, vaikeimmat, vaikka ne on ihan selkeimmät haitat, tupakka, alkoholi, huumeet. Mun mielestä se on silti vaikeinta että, miten sä saat ne tajuun, et se on huono homma. On se tieto mullaki,

mut se et miten, siin on just näit keinoja. Sit taas on liikaa jotain biomekaniikkaa, mikä ei vois vähempää kiinnostaa. Joku anatomia oli ihan mielenkiintosta, mut jotku fysiikkaan ja biomekaniikkaan liittyvät vois olla just näitä valmennuksen puolen juttuja. Ei niillä oo opettajan työssä, mä en ainakaan ole kertaakaan tarvinnut sellasta. (Salla)

Työelämässä opettajat ovat kohdanneet useita asioita, joihin heidän saamastaan koulutuksesta ei löydy vastauksia. Erityisesti opettajat kokivat tärkeiksi vuorovaikutustaitojen harjoittelun. Sosiaalisiiin taitoihin perehtyminen on koettu koulutuksessa puutteelliseksi, ja siihen toivotaan lisäpanostusta (Nupponen ym. 2000). Opettajat ovat nykyään enemmän ohjaajia, kasvattajia, suunnittelijoita ja ideoijia kuin pelkästään tiedon välittäjiä. He tekevät jatkuvasti enemmän yhteistyötä oppilaiden, vanhempien, kouluviranomaisten ja muiden yhteistyötahojen kanssa. (Isohookana-Asunmaa 1993.)

Vaikeiden oppilaiden ja ongelmatilanteiden kohtaaminen on hankalaa, vaikka kukaan opettajista ei koe ongelmatilanteiden muodostuneen ylitsepääsemättömäksi vaikeudeksi. Opettajat tarvitsevat tietoa keinoista estää ja ehkäistä sekä käsitellä häiriökäyttäytymistä (Hardy 1999). Liikunnanopettaja kohtaa työssään monien ongelmien kanssa kamppailevia lapsia ja nuoria. Syömishäiriöt ja kiusaaminen tulevat usein esiin luokkaopetusta vapaammassa liikunnanopetuksessa. Liikunnanopettaja joutuu avustaessaan myös fyysisesti oppilaitaan lähelle, jolloin opettajan tulee toimia erityisen hienovaraisesti. He kantavat huolta oppilaidensa hyvinvoinnista ja haluaisivat auttaa erilaisissa ongelmissa, mutta eivät usein löydä keinoja auttamiselle. Avulle on koulussa myös tarvetta, sillä Kiviniemi (2000) arvioi tulevaisuudessa oppilaiden henkilökohtaisten ongelmien lisääntyvän sekä oppilaiden häiriökäyttäytymisen ja aggressiivisuuden yleistyvän (Kiviniemi 2000, 172-175).

Mun mielestä psykologiaa on ihan liian vähän, mikä ois ihmistuntemuksen ja oppilaitten kanssakäymisen kannalta tärkeitä. Tai jotaki semmosta, että miten sä sitte, jos on vaikka hankalia oppilaita tai ku kohtaa semmosia ryhmiä, niin miten niitten kans toimii. Tommosta on ihan liian vähän. (Salla)

Sosiaalisesti hankalien oppilaiden tilanteet ja kohtaaminen on liian vähästä, koska sitä tulee koko ajan. Et ne kasvatuspuolen asiat niin korostettiinhan niitä koko ajan, mutta - ehkä se on vähän vaikeeta,

kun ne tulee vasta siellä kokemuksen myötä - vähän sellasia case-juttuja, vinkkejä, sellasia ois hyvä käydä, että ne ei kaikki tilanteet ois uusia. Vaikka ei hankalaan oo joutunu, mutta ihan hyvin vois olla. (Kirsi)

Yks juttu, mistä pitäs olla lisäkoulutusta, kun liikunnassa on niin tärkeätä se kroppa, se on niin iso ongelma noi syömishäiriöt ja kaikki siihen liittyvä. Niitä on koko aika tullu lisää. Niitä on lukiossa ja niitä on yläasteella. Justiin tän terveydenhoitajan kans yhteistyö ja tieto siitä ja just se kaikki luottamus mikä syntyy... Sitte tietysti toi kiusaaminen. Mä nään tosi äkkiä sen, kaikki ne ilmeet ja muut. Jotenki pitäs olla erilainen auttamiskulttuuri. Mentäs kertomaan ja puhumaan ja hankkimaan apua. Monien ongelmiin ois pitäny tarttua jo ala-asteella. Se tarttumattomuus on ongelma. Vaikka ajatellaan joku lukiolainenki, se tarvii sen puuttumisen. Siinä mä sanon, että itteä saa kovistella. Sitä on helposti vaan, että mä oon tän aineen opettaja, niin että kuuluuko se mulle. Yhdessä olo on hyvä, kun siinä näkee paljon, sellaset retket ja muut. Kyllä monet tarvis sellasta aikuista, turvaa ja huolenpitoa. Meilläki on noita huippuhuippu oppilaita, joilla kaikki on kunnossa, sitte on se keskiporukka ja sitte ne joilla on huonosti. Että mihinkä se opettaja satsaa voimansa. En tiedä auttaks se koulutus. Mut jotenki ite ajattelee, niin ei sillon ollu liikunnalla tämmösestä puhetta. Se koulun arki on niin sellasta, todella vaikeita tapauksia. Että, jos jotenki niitä vois auttaa niitä oppilaita. (Maikki)

Romar (1995) pohtii liikunnanopetuksen puutteita tutkimuksessaan liikunnanopettajista. Hänen mielestään opettajille on usein tärkeämpää hyvä opetus kuin sen lopputulos oppilaan kannalta. Liikunnanopettajakoulutuksessa tulisikin laajentaa näkökantaa erilaisiin tavoitteisiin, arvoihin ja uskomuksiin. Teorian ja käytännön tulisi yhdistyä paremmin. Vuorovaikutuksen roolia olisi myös Romarin mukaan korostettava. Korostusta kaipaisi myös oppilaan oma rooli ja tavoitteet. (Romar 1995.)

Työelämä on kaukana opiskelumaailmasta ja opettaja kohtaa useita käytännön ongelmia työhön siirtyessään. Opiskelijat haluaisivatkin koulutuksessa usein muuttaa käytännön kokemusten määrää ja ajoitusta sopivammaksi (Nupponen ym. 2000). Koulumaailmaan ei juurikaan opiskelussa pääse tutustumaan. Tosin opettajat kokevat useiden asioiden selviävän parhaiten juuri kokemuksen kautta. Monia tietoja ei opiskeluaikana edes tiedä tarvitsevansa. Työelämään siirtymiseen ja opetustyön ulkopuolisten tehtävien hoitamiseen koulutuksen toivottiin kuitenkin antavan paremmat lähtökohdat.

Mitään valmiuksia ei saa luokanvalvojan tehtäviin tai muihin tehtäviin, joita on... En mä tienny ees miten haetaan töitä, ellei joku ois sitä ottanu selvää, tehny siitä esitelmä. Ei ne opinnoissa tullu mitenkään esille. Ei mitään niinku tommosii käytännön juttuja. Kyl ois varaa siinä koulutuksessa kehittää sitä. (Salla)

Ekana vuonna kun on töissä niin kyllä se kouluttaa niin paljon, että se on paras kouluttaja oikeastaan sitte. Jokainen koulu on yhteisönä niin erilainen, että vie aika paljon aikaa ja energiaa, että tietää ne kaikki rutiinit ja miten hoidetaan jälki-istunnot ja miten hoidetaan poissaolot. Niitä on niitä systeemejä niin miljoonia. Kyllä työelämä sitte kouluttaa, että eihän sitä koskaa oo valmis. (Anu)

Tämmöseen vanhempien kohtaamiseen ja luokanvalvojan tehtäviin, siihen ei oo mitään. Ne tulee kaikki tän kokemuksen myötä ja toisilta opettajilta kyselemällä vinkkejä. Seki, miten näitä luokanopettajan hommia kannattaa hoitaa ja täällä koulussa käytännön asiat. Tietyt asiathan on aina erilaisia joka koulussa, mutta onhan perusrunko ja vanhempien kanssa yhteistyö aina samanlaista. Nyhän on muuttunu, on päättöharjoittelijoille jotain verotukseenki liittyvää infoa, että semmosiakaan ei oo ollu. Paljon on semmosta hyötytietoa, mitä kokeneemmilta ois jossain vaiheessa voinu silloin saada. Se nyt ei liity opetukseen, mutta kumminki. (Kirsi)

Salla on kokenut työnsä muuttuneen jo ensimmäisen vuoden jälkeen. Ensimmäinen vuosi koulussa meni koulun käytäntöjen ja opettajan työn opetteluun. Suunnittelu- ja järjestelytyö vaati paljon aikaa. Toisena vuonna työtehtävät ovat lisääntyneet. Luokanvalvojan tehtävät, erilaiset toimikunnat ja luottamustehtävät vievät Sallan ajasta nykyään enemmän. Suunnittelutyö taas sujuu helpommin.

Kun alottaa uutena, niin onhan siinä silloin kaikkea. Kaikki tulee uutena ja joutuu varmaan suunnitteleen ne jutut tarkemmin, on huolellisempi ja näkee vaivaa tunteihin ja näin. Kyllä musta tuntuu, että tää toinen vuosi on mennyt jo paljon enemmän silleen, että ei oteta stressiä, kyllä tää hyvin menee. Tehtävien määrä on lisääntynyt, mutta sitte taas omien tuntien suunnittelun kannalta ei semmosia paineita. (Salla)

9 TYÖOLOSUHTEET RESURSSINA

Työntekijän mahdollisuuksiin tehdä työtä vaikuttavat suuresti työolosuhteet. Työolosuhteet on työn osa-alue, jota usein työtyytyväisyystutkimuksissa selvitetään (Spector 1997, 3). Työtyytyväisyyden kannalta on tärkeää, että työympäristö vastaa ihmisen fyysisiä tarpeita ja edistää työtavoitteiden saavuttamista (Locke 1976). Haastatteluissa keskustelimme opettajien kanssa resursseista, joista puhuessaan opettajat viittasivat fyysisiin työolosuhteisiin kuten liikuntatiloihin ja välineisiin sekä taloudellisiin resursseihin parantaa tiloja ja välineitä tai käyttää koulun ulkopuolisia liikuntamahdollisuuksia. Liikunnanopettaja tarvitsee opetuksessaan usein monenlaisia tiloja ja kalliitakin välineitä. Tilojen ja välineiden monipuolisuus ja saatavuus antavat opettajalle hyvät mahdollisuudet toteuttaa opetusta.

Yli tuhannen opettajan kyselytutkimuksessa (Santavirta 2000) opettajien työoloista puutteelliset työtilat sekä opetusvälineiden ja resurssien niukkuus tai puutteellisuus olivat kiireen ohella asioita, jotka opettajat kokivat työssään eniten kuormittavina. Opetussuunnitelma tarjoaa kouluille ja opettajille viralliset puitteet toteuttaa yksilöllistä opetusta, mutta usein jo materiaalistien resurssien puute estää opetuksen toivotulla tavalla (Santavirta 2000). Coxin ym. (1999) kolmiulotteisessa mallissa opettajien työtyytyväisyydestä resurssit olivat yksi osa-alue, johon opettajien tyytyväisyys vaihteli eniten. Resurssit ovat tietenkin hyvin koulukohtaisia.

Kolme haastatteleistani opettajista on töissä kouluissa, jotka ovat ainakin osaksi liikunta- tai urheilupainotteisia. Opettajia valitessani en ottanut tätä seikkaa huomioon. Jos koulu haluaa liikunnan omaksi erikoisalueekseen, voi kuvitella siellä olevan myös halua panostaa liikunnanopetukseen myös materiaalistien resurssien osalta. Opettajat ovatkin yleisesti ottaen tyytyväisiä koulun resursseihin opettaa liikuntaa. Positiivisimmin koulunsa työolosuhteet kokee kuitenkin Anu, jonka koulussa liikuntaa ei erityisesti painotettu. Koulussa arvostetaan liikuntaa oppiaineena. Hankinnoista pyritään neuvottelemaan ja löytämään hyviä ratkaisuja.

Tietysti aina voi jotain olla hommaamassa uutta. Kaupungilla on sen verran ehkä pysynyt talous kondiksessa, että ihan hyvin on saatu hankintoja tehtyä, ihan kalliitaki juttuja. Koskaan ei oo lyöty suoraan, että ei tuu kysymykseenkää tämmöstä, että aina neuvotellaan ja pyritään jakaan sitte lukiolle ja yläasteelle niitä, että kumpi homma vai hommataanko puoliksi. Se on meillä on se resurssi puoli kyllä ihan kunnossa. (Anu)

Salla sen sijaan kokee rehtorin käyttävän valtaansa omien mieltymystensä mukaisesti. Taloudellisten resurssien jakamisessa ei ole samanlaista neuvotteluhenkeä kuin Anun koulussa. Koulussa on kuitenkin suhteellisen hyvät mahdollisuudet liikunnanopetukseen ympäristössä olevien liikuntapakkojen käyttöoikeuden ja kahden koulun välineistön vuoksi. Vaikka opettajat olivat melko tyytyväisiä materiaaliin mahdollisuuksiin opettaa, kaikki toivoisivat lisää määrärahoja liikuntaan. Hyvät taloudelliset mahdollisuudet edistäisivät myös oppituntien ulkopuolista koulun muuta liikunnallista toimintaa.

Mun mielestä resurssit on yleisesti ottaen hyvät. Kyllä rahallisesti vois enemmänki olla, et aika lailla tarkka täytyy olla välineiden kanssa. Tarkkahan kannattaaki olla. Jos ois enemmän rahaa, niin vois vähän enemmän välineisiinki käyttää sitä. Ja ku meillä on noi liikuntaluokat, jos ois enemmän rahaa, niin helpompi ois noissa sarjoissaki pelata. Vaikka ne peruskoululaisia onki, niin jotaki omakustannetta on ollu, ku ne on lähteny noihin sarjoihin mukaan. Ne on ollu niin innokkaita. Mutta kyllä meillä riittävät välineet on, et ei se mikään ongelma oo. Tilojen puolesta meillä on sikäli hyvä, että monitoimitalo on niin lähellä. Sitä varaamalla vaan. Se on semmonen könttäsopimus. Saadaan niitä tiloja käyttöön. Ja onhan meillä hyvä sali, mut ku on isot ryhmät, 28 oppilasta tossa puolikkaassa, niin on se aika rajallista se tekeminen. Mut pystytään toinen ryhmä aina viemään tonne monitoimitalolle, niin pystytään jättämään koko sali käyttöön toiselle ryhmälle. Kyllä sillä lailla ihan hyvät. (Kirsi)

Kinnusen ja Raskun (1999, 17) tutkimista opettajista yli puolet koki fyysisessä työympäristössä olevan riskitekijöitä. Opettajista 65 % raportoi koulurakennuksessa olevan harmillisia puutteita. Hieman alle puolet opettajista piti koulun sisäilman laatua huonona. Maikin koulussa tehtiin muutama vuosi sitten iso remontti, jonka yhteydessä myös liikuntatilat remontoitiin. Remontti vaikutti liikunnan määrärahojen pienenemiseen, jolloin tarpeellisten välineiden uusiminen oli käydä mahdottomaksi. Remontissa moni asia epäonnistui liikunnanopetuksen kannalta. Sähköpistokkeet oli huonoissa paikoissa, kynnykset vaaralliset ja katto liian matala. Maikki

peräänkuuluttaakin liikuntatilojen suunnittelussa yhteistyötä liikunnan asiantuntijoiden kanssa. Naapurikoululla jopa kentät on piirretty salin lattiaan väärin. Hyväksi järjestelyksi on osoittautunut kahden läheisen koulun mahdollisuuksien yhdistäminen. Koulujen välistä yhteistyötä voisikin varmasti monessa paikassa lisätä voimavaroja yhdistämällä.

Välillä näytti, et resurssit on tosi huonot. Kun koulu korjattiin ja sali uusittiin, me ei saatu välineitä. Että oli ihan ihme, uskonnonopettaja sano, että hän ei tilaa kirjoja, saatte sillä rahalla tänne ostaa. Mutta ei siinä niin käyny. Välillä ollaan oltu tosi tiukilla. Mutta nyt ollaan saatu, kun ala-aste saa lainata meidän tiloja ja välineitä. (Maikki)

10 PALKKIOT LIKUNNANOPETUKSESTA

10.1 Palkka ei ole opettajan työn houkutus

Tyytyväisyys työstä saataviin palkkioihin on yksi neljästä osa-alueesta, joista yleisen työtyytyväisyyden katsotaan muodostuvan. Näitä palkkioita ovat palkkaus, arvostus, työsuhde-edut, etenemismahdollisuudet ja palaute. (Spector 1997, 3-4.) Työntekijä on tyytyväinen palkkaukseen, kun se vastaa hänen omia odotuksiaan ja kokee saavansa palkkioita työstä ansaitusti (Cranny, Smith & Stone 1992, 1). Opettajien palkkaus on ollut julkisuudessa jo pitkään puheenaiheena. Monipuolisen koulutuksen omaavat opettajat siirtyvät yhä useammin paremmin palkatuille aloille. Louis (1994) toteaa palkkauksen olevan yksi käytännöllisistä seikoista, jotka tekevät mahdottomaksi sen, että opettajat reagoisivat mielekkäästi kaikkiin heille asetettuihin muutos- ja kehitysvaatimuksiin.

Haastatteluissa sain vaikutelman, että opettajat eivät ole kovin innokkaita puhumaan palkastaan, eivätkä ainakaan vertaile sitä muiden ammattien palkkoihin. Usein ei ollakaan huolestuneita siitä, jos ihmiset eri työssä ansaitsevat enemmän vaan verrataan toisiin saman työn tekijöihin. Merkittävää on, kuinka reiluksi työntekijä palkkansa kokee (Spector 1997).

Toi on aina kauhea kysymys toi palkkahomma. (Anu)

Vaikee sanoa palkasta, ku ei oo vertailukohtaa, ku ei muuta työtä tehny, eikä pysty sanomaan kuinka paljon vaatii henkisesti ja fyysisesti se työ, johonka vertais. (Kirsi)

Salla kokee opettajan palkan heikoksi yleiseen korkeasti koulutettujen palkkatasoon. Opettajat ovat kuitenkin periaatteessa tyytyväisiä palkkaansa. Palkan koetaan nousevan suhteellisen hyväksi, koska opetustuntien määrä on iso. On ristiriitaista, että opettajan on otettava paljon opetustunteja, jotta palkka olisi kohtuullinen, kun suuri tuntimäärä kuitenkin lisää kiirettä, joka taas vaikeuttaa työn tekemistä mahdollisimman hyvin.

Mulla on lukion virka, niin on sitte vähän parempi palkka. Ja kun mulla on vielä yhdistetty virka, niin on vielä vähän parempi palkka. Tietysti koskaan ei ole pahitteeksi pieni lisä. Tässä vaiheessa ku ei ole vielä ikälisiä, eikä palvelulisiäkään kovin montaa, niin periaatteessa se on sellasta ihan keskitasoa varmaanki. (Anu)

Tuntuu kyllä siltä, että tuntimäärät on aika valtavia, että ei ainakaan ylipalkattu oo. (Kirsi)

Korkea tuntimäärä lisää myös oppituntien ulkopuolista työtä. Opettajat kokevatkin epäoikeuden mukaiseksi ylityötuntien arvostuksen. Muihin ammatteihin verrattuna opettajan työn palkkauksessa myös palkan nouseminen työvuosien ja työssä menestymisen mukaan herättää närkästystä. Opettajia ei palkita hyvin tehdystä työstä ainakaan taloudellisin eduin.

Eihän mulla oo nyt mikään huono palkka, ku mulla on nyt niin paljon tunteja. Tietysti onhan opettajan palkassa se, mikä on huonosti, et kun opettaja tekee ylityötunteja, niin ne on halpoja tunteja, kun kaikissa muissa töissä ylityötunnit on niitä mistä saa enemmän palkkaa. Meil sitte taas ei. Se on käsittämätöntä, et jos tehdään paljon, niin ei siitä sitte palkita...

Voi myöski olla vähän ikävää, et miten kauan sä teet työtä, niin hirveen vähän palkka nousee siitä. Mikä on ehkä muilla aloilla vähän eri. Hyvin pieniä jotain määrävuosikorotuksia tulee, et ei todellakaan rikastumaan pääse ikinä tällä ammatilla. (Salla)

Palkan ja työtyytyväisyyden yhteyden on todettu olevan jopa hämmästyttävän pieni (Spector 1997). Loscoccon ja Spitzen (1990) tutkimuksissa hyvän palkan on kuitenkin todettu suojaavan työn vaatimusten aiheuttamalta kuormitukselta (Piltch ym. 1994). Näillä opettajilla työstä saatavaan tyydytykseen vaikuttaa enemmän muut palkkiot kuin rahapalkka. Kuten jo aiemmin tässä raportissa on painotettu työtyytyväisyys syntyykin siitä, että työntekijä kokee työnsä vastaavan niitä vaatimuksia, joita hänellä on sen suhteen. Tärkeää on, missä määrin työntekijän henkilökohtaiset työhön liittyvät tavoitteet, jotka ovat sopusoinnussa hänen perustarpeidensa ja elämän päämääriensä kanssa, täyttyvät (Pöyhönen 1987). Opettaja ei valitse ammattia palkan vuoksi. Opettajan oma arvostus työtä kohtaan on vahva.

Ei palkka ole se pääasia. Tottakai sitä pitää saada, että pysyy leivässä, mutta kyllä se on työ "se juttu". (Anu)

10.2 Liikunnanopettajan uralla ei ole ylennyksiä

Monissa ammateissa työntekijä saa onnistumisestaan palkkioksi usein palkankorotuksen lisäksi myös ylennyksen. Etenemismahdollisuuksia sekä tyytyväisyyttä niihin tutkitaankin usein tutkittaessa tyytyväisyyttä. Monet tyytyväisyys mittarit, kuten organisaatiopsykologian piirissä suosituin työnpiirteitä tutkiva Smithin, Kendallin ja Hulinin (1969) Job Descriptive Index, painottaa etenemismahdollisuuksien roolia arvioimalla niitä omana kokonaisuutena. Yhteensä Job Descriptive Index mittaa vain neljää piirrettä, jotka etenemismahdollisuuksien lisäksi ovat itse työtehtävät, palkka, esimiehet ja kollegat. Myös Spectorin (1985) kehittämä mittari Job Satisfaction Survey pitää ylenemismahdollisuuksia omana piirteenään, joskin muita piirteitä on tässä mittarissa kahdeksan. (Spector 1997.) Opettajan uralla ei ole varsinaisia ylenemismahdollisuuksia. Opettajat eivät kuitenkaan ole kovin urasuuntautuneita niin, että ylenemismahdollisuuksien puute vaikuttaisi heidän tyytyväisyyteen. Opettajat kokevat motivoituneensa niin vahvasti itse työhön, että yleneminen kuten ei palkkauskaan ole heidän ammatinvalintansa perusteena.

Itse asiassa mä en sillä lailla oo niin urasuuntautunu, et kyllä mulla on itse työ se homma, et en mä itselle sitä etenemisjuttua ole ajatellu, et se ois tärkeetä. (Anu)

Ei semmosta tarvetta oo edetä ylemmäs. Kyllä tavallaan on tämän valinnut. Se ei oo ollu mulla vaikuttava tekijä ammatinvalinnassakaan, että pitäis päästä eteenpäin. Tietenkihän sitä vois tehdä jotain sivubisnestä, valmennusjuttuja tai ihan jotain muun alan työtä. Jotkut tekee kirjoja, jotkut jotain muuta, mistä saa itelleen lisää palkkiota tai palautetta, mahdollista arvostusta, mutta mulle kyllä riittää tää perusopettajantyöki. (Kirsi)

Kuten palkkauksenkin kohdalla tärkeää on, että työntekijän henkilökohtaiset työhön liittyvät tavoitteet täyttyvät (Pöyhönen 1987). Haastattemistani opettajista ainoastaan Salla ajattelee suuntautuvansa jossain vaiheessa työelämässä muihin kuin opettajan tehtäviin. Vaikka muutkin opettajat arvostavat lisäkoulutusta, kouluttautuminen muihin tehtäviin kuten rehtoriksi ei silti heitä kiinnosta. Sen sijaan esimerkiksi terveystiedon lisäopinnot kiinnostavat, jos niitä pätevyyden takaamiseksi tarvitaan.

Oikeastaan opettajan työssä on harmillista, et siinä ei niinkun jossain firmassa voi edetä niin että, jos sä teet hyvin jotain, niin sulle aina tulee lisää haasteita ja muita... Mua kiinnostais lähteä ehkä vähän tonne poliittiselle uralle, tai ei nyt poliittiselle urallekaan välttämättä, mutta just toi ammattiyhdistys ja edunvalvonta kiinnostaa mua. (Salla)

Opettajia kyllä arveluttaa pitkä työura samoissa tehtävissä. Työ pysyy kuitenkin suhteellisen samana huolimatta kaikista uudistuksista, joita muuttuva yhteiskunta ja koulumaailma kohtaa. Työtyytyväisyyteen vaikuttaakin ihmisen mahdollisuus saada haluttuja asioita, ei vain käytössä olevat resurssit. Näin myös tulevaisuuden mahdollisuudet vaikuttavat työtyytyväisyyteen. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta vain uralla ylenemistä. (Schneider, Gunnarson & Wheeler 1992, 53-68.) Jos opettajat huomaavat työnsä pysyvän samanlaisena vuodesta toiseen, ja lisäksi esimerkiksi oppilaiden häiriökäyttäytyminen näyttää olevan vain lisääntymässä, voi omat tulevaisuuden mahdollisuudet tehdä työtä ja varsinkin parantaa omaa työnkuvaa tuntua lohduttomilta.

Mä olen saanut aina joltain tietää, että se tavoittelee vähän rehtorin paikkaaki joskus sitte, mutta ei mulla itellä ole semmonen tärkeitä. Ainoastaan mieltii tätä pitkää putkea, että onko tää tätä samaa kuitenki. Sitä korkeintaan mieltii. Nytki kun toi terveystieto tulee, en tiedä kyllä, mitkä on ne vaatimukset, että pitääkö jotain koulutusta lisätä. Mut sanotaan, että lähellä eläkeikää, niin onko sitä sitte aina vaan tuolla kentällä. Se on ainoa, mikä mietityttää, mut ei semmosta tarvetta ole edetä ylemmäs. (Kirsi)

10.3 Opettaja tarvitsee palautetta työstään

Raportin alussa esittelemäni Hackmanin & Oldhamin (1980) teorian työn piirteistä mukaan työntekijää motivoi työn suorittamisen aikaansaama sisäinen tyydytys. Yksi viidestä työn ydinpiirteestä on työstä saatava palaute. Palaute saa aikaan työn tulosten tiedostamisen. Teoria painottaa palautetta, jonka työntekijä saa suoraan työn suorittamisesta, mutta tutkijat tiedostavat myös ulkopuolelta tulevan palautteen roolin työn tulosten tiedostamisessa. (Hackman & Oldham 1980, 71-98.) Liikunnanopettaja saa suoraan palautetta työstään, kun hän näkee oppilaansa oppivan opetetun asian ja ulkopuolelta tuleva palaute voi olla oppilaiden, kollegojen tai muiden ihmisten

kommentteja. Haastatteleman opettajat korostavat suoran sekä oppilailta kommentteina saatavan palautteen tärkeyttä työssään. Ulkopuolelta tuleva palaute on vähäistä.

Yleensäki miksi tykkään tästä liikunnanopettajan hommasta, niin mun mielestä on niin ihanaa se suora palaute, mitä saa koko ajan. Kun näkee sen kun homman saa toimimaan ja oppilaiden ilmeet ja kaikki se, kuinka se on rikasta ja se antaa aika paljon, että näkee kun ne oppii ja ne nauttii. (Kirsi)

Oppilailtahan se tulee hyvinkin nopeasti joko mykkäkouluna tai muunlaisena vähän positiivisempaa palautteena. Muilta opettajilta - ehkä heidän on vaikeeta antaa palautetta, kun he ei tiedä, mitä siellä sillä lailla tapahtuu. (Anu)

Oppilailta saatavan palautteen lisäksi opettajat saavat palautetta näkyvistä projekteista tai tapahtumista kuten vanhojen tansseista. Joskus on kuitenkin mukava saada tunnustusta työstään myös kollegoilta, rehtoreilta ja muilta ihmisiltä. Opettajia pidetään kouluissaan eristäytyneinä, ammatillisesti yksinäisinä, jotka tekevät vähän työhön liittyviä asioita yhdessä. Opetustyöllä on ollut vahva yksin tekemisen leima (Sahlberg 1998, 130-131). Vaikka tekeekin varsinaista opetustyötä usein oppilaiden kanssa suljettujen ovien takana, ovat monet työn tulokset nähtävissä myös ovien ulkopuolella. Varsinkin kiitoksen ja tunnustuksen antaminen tuntuu meidän kulttuurissamme olevan turhan vaikeaa. Ehkä myös koulussa voitaisiin useammin kääntää katsetta omista toimista ja huomioida toisten työpanosta.

Esimieheltä en saa riittävästi varsinkaan positiivista palautetta. Kyllä nyt lukion rehtori taas sitte huomioi. Vanhoista tansseista saatiin hirveesti kiitosta muilta kollegoilta, että se on aina mukavaa, kun muut huomaa ja sanoo kiitos, että olitte tehneet sitä ja olitte tehneet hienosti työtä. Se on tietysti mukava palaute, kun saa sitä muilta kollegoilta. (Salla)

Palautetta vois kyllä joskus tarvita enemmän. Näistä isoista projekteista nyt saa. Nytki mä oon saanut vanhemmilta kirjeitä ja valokuvia. Toisaalta sen tuloksen itse näkeekin, että on se ihan hyvä palaute. (Maikki)

Viime vuosikymmenellä suomalaisessa koulujärjestelmässä on vähennetty yhteiskunnan normiohjausta, mikä on merkinnyt paikallisen päätösvallan lisääntymistä (Luukkainen 1998; Sahlberg 1998, 69). Oman työn suunnitteluvoimien kasvaessa kasvaa kuitenkin myös vastuu tuloksista ja arvioinnista (Raivola 1993). Opettajan tulee jatkuvasti arvioida omaa työtään ja saada palautetta omasta toiminnastaan erityisesti juuri oppilailta (Isohookana-Asunmaa 1993). Opettajat keräävät oppilailta jonkun verran myös kirjallista palautetta oppimisesta ja opetuksesta. Kirjallisessa arvioinnissa painotetaan enemmän oppilaan itsearviointia käyttäytymisestään ja oppimisestaan. Opetustilanne on kuitenkin usein kiireinen, eikä opettaja ehdi nähdä kaikkea ympärillä tapahtuvaa. Kirjallinen palaute opetuksesta onkin usein hyödyllistä.

Sitä olen miettiny, että lisää kirjallista palautetta ja vähän muutan sitä, että on ihan paperillakin ne palautteet jaksoittain tai semmosta. Oppilaiden itsearviointia on lisätty just ja sen yhteydessä voi kysyä palautetta minunkin työstä tavallaan, niin semmosta vois ehkä vähän lisätä. Jos miettii tuntiaki, mikä fiilis voi jäädä itselle. Voi jäädä mieleen jonkun yhen oppilaan toilaukset. Että yleinen ilmapiiri voi ollakin ihan hyvä tai toisinkin päin, että jollain on voinut olla tosi huono olo siellä, mikä on jäänyt huomaamatta. Että kyllä kirjallistakin palautetta vois lisätä vähän. (Kirsi)

Opettajan työn vapautta lisänneet uudistukset ovat lisänneet myös tarvetta kehittää sekä opettajien ja oppilaiden itsearviointia että arviointia oppimistuloksista.

Nyt tää arviointi on taas semmonen, että pitää miettiä, mitä painottaa ja mitä ottaa. Mä en ole itse halunnut ikinä kamalasti testata. Siihen harrastuneisuuspuoleen haluaisin enemmän vaikuttaa, että se olis mieleistä niille se tekeminen ja niille jäisi liikuntaharrastus. Että totta kai opetellaan, mutta ei hirveesti testata, niin nyt täytyy taas miettiä noita arviointeja tavallaan tarkemmin. Pitäis tarkemmin saada noita suorituksia. (Kirsi)

10.4 Liikunnanopettajan työn arvostus - aallonpohjassako?

Tyytyväisyyttä työn osa-alueisiin kartoittavat mittarit tutkivat yleensä myös tyytyväisyyttä arvostukseen tai tunnustukseen, jota työntekijä saa (Spector 1997, 3). Opettajilla erityisesti oman arvostuksen työtä kohtaan on todettu vaikuttavan työtyytyväisyyteen (Mykletun 1988). Englantilaisien opettajien työhyvinvointia tutkittaessa juuri ammatin huono arvostus ja imago osoittautui opetuksen muutoksen

luonteen ja vauhdin ohella suurimmaksi tyytymättömyyttä aiheuttavaksi seikaksi. Opettajien ammattia kohtaan esiintyi Englannissa viime vuosikymmenellä julkisuudessa huomattavaa kritiikkiä. (Cox ym. 1999.) Housnerin (1996) mukaan liikunnanopettajia leimaa usein ammatin eristäytyneisyys, epäammattimaisuus ja vähättely.

Myös Suomessa viime aikaisesta opettajan työn arvostuksen alamäestä on kokemuksia. Lukuvuoden 1998-99 aikana yleissivistävän koulutuksen eri sektoreilla toimineiden opettajien näkemyksiä opettajan työn muuttumisesta ja opettajankoulutuksen kehittämishaasteista tutkittiin osana Opetushallituksessa toteutettavaa opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tilaa arvioivaa OPEPRO-hanketta. Tutkimuksessa oli mukana opettajia lukiosta, ylä- ja ala-asteelta sekä opettajankoulutuslaitosten ja harjoittelukoulujen henkilöstöä, joiden kokemuksia kartoitettiin ryhmähaastattelujen avulla. Tutkimuksessa opettajat arvioivat työnsä arvostuksen muuttuneen yleisimmin yhteiskunnassa. Kritiikki koulua kohtaan on julkisuudessa lisääntynyt, eivätkä monet vanhemmat enää arvosta opettajan työtä. Opettajat olivat kokeneet sen konkreettisesti vanhempien vihaisten puhelinsoittojen ja seuraamuksilla uhittelun lisääntymisenä. Opettajan arvovalta on murentunut myös oppilaiden silmissä, mikä näkyy opettajien tai rehtorin auktoriteetin uhmaamisena. (Kiviniemi 2000, 3-8, 77-82.) Opettajalla ei ole enää samanlaista ylevän tiedon tai korotetun sosiaalisen aseman turvaa. Periaatteellinen kunnioitus, jota aikaisemmin ehkä opettajaa ja koulua kohtaan tunnettiin, puuttuu nykynuorilta. (Laine 2000, 156.)

Lama heikensi voimakkaasti perusopetuksen rahoitusta. Tutkimuksen aikaan meneillään ollut taloudellinen elpyminenäkään ei kuitenkaan koulutusmäärärahojen tilannetta parantanut. Opettajat kokevatkin kysymyksessä olevan selvä arvostuskysymys. Työolosuhteet ovat taloudellisten säästöjen vuoksi vaikeutuneet huomattavasti. Tutkimuksessa arvosteltiin myös koulumaailmaan kohdistunutta tulosajattelua, jonka ei katsottu soveltuvan koululaitoksen luonteeseen. (Kiviniemi 2000, 3-8, 77-82.)

Tutkimuksessani opettajilla oli arvostuksesta samanlaisia mielipiteitä. Opettajat kokevat yhteiskunnallisen arvostuksen heikkenemisen sekä yleisesti opettajan työtä että erityisesti liikunnanopettajan työtä kohtaan. Opettajien palkkatasoa pidetään

muihin korkeasti koulutettujen palkkoihin alhaisena. Myös opettajan auktoriteettiaseman heikentymisestä on haastattelemillani opettajilla kokemuksia. Kirsi arvioi kuitenkin myös yleisesti aikuisten arvoallan vähentyneen nuorten keskuudessa.

Ei kyllä opettajan työtä arvosteta Suomessa millään lailla tai ei ainakaan se palkassa näy. Että onhan se yleinen palkkataso heikko siihen nähden, mitä yleensä korkeasti koulutetut ihmiset saa. (Salla)

Ennen on ollut opettajat kyllä arvostetumpia, että se auktoriteetti on hävinnyt, tosin vanhemmilla muutenkaan ole. Se ei roolina ole semmonen arvostettu, eikä ainakaan kadehdittu. Kun näkee ton nykynuorison niin... Kyllä just nää, mitä ongelmia ilmenee nyt, niin hirveesti kaadetaan sitä likapyykkiä opettajille ja kirjoitellaan siitä, että koulun pitäis tehdä enemmän sen ja sen asian eteen. Kun se tilanne on ihan muualla ja paljon kodeista lähtöisin, että kyllä sen huomaa. Mutta vähän väärässä ollaan. (Kirsi)

Opettajat ovat kokeneet arvostus- ja auktoriteettisuhteiden muuttumisessa positiivisiakin puolia. Kun opettaja ei ole oppilaiden silmissä enää kaikkietävä auktoriteetti, vuorovaikutus opettajan ja oppilaiden kesken voi olla parhaimmillaan läheistä ja inhimillistä. (Kiviniemi 2000, 178.)

Liikunnassa erityisesti tuntimäärien pienenemisen katsotaan kertovan liikunnanopetuksen arvostuksen laskusta. Terveellisten elämäntapojen ihannointi ja huoli monista terveysongelmista ei näy vielä koululiikunnassa. Toisaalta liikunnanopetuksen arvostuksen aallonpohjan opettajat arvioivat olevan ohi juuri terveyden arvostuksen kasvun myötä. Terveystiedon saamista oppiaineeksi opettajat pitävät erityisen positiivisena asiana ja toivovat sen vaikuttavan myös heidän työnsä arvostukseen.

Ei arvosteta tarpeeksi kyllä. Kyllähän sen koko ajan siinäkin näkee, jos ajatellaan liikuntaa esimerkiksi, niin tuntimäärät on koko ajan pienentyny. Kuitenkin valitetaan, että kansantaudit vaan koko ajan kasvaa, ja ihmiset menee koko ajan heikompaan kuntoon, mutta kumminki siitä ollaan valmiit tinkimään. (Salla)

Kun valinnaisia supistetaan, niin liikunnankurssit on aika paljon siellä valinnaisissa. Saa nähdä miten se vaikuttaa tuntimääriin, ja vaikuttaahan se tietysti. Toisaalta toi terveystieto, että se tulee niin se on hyvä. Kaikkihan sitä aina sanoo tiedotusvälineissä, että nuoriso

liikkuu niin vähän ja näitä juttuja, niin kuitenkin ei tehdä asian eteen mitään. (Anu)

On semmonen tunne, että ehkä joskus on ollut huonomminkin. Kun toi terveyden asema muutenkin on vähän herännyt. Suuntaus on parempi, niin varmaan sekin auttaa siihen, että arvostus on parempi. (Kirsi)

Opettajien tyytyväisyyteen vaikuttaa kuitenkin laajaa yhteiskunnallista arvostusta enemmän heidän oman elinpiirinsä ja oman koulun sisäinen arvostus. Opettajat korostavat toimivansa hyvin pitkälle sellaisessa yhteisössä, jossa sekä liikuntaa, että opettajan työtä arvostetaan.

Just tämä yhteisö, missä mä liikun ja oon niin tietysti siinä tuntuu, ettei oo mitenkään painettu alas. Vielä kun on noita yliopistojuttuja ja seurassa on mukana ja vanhemmat kiittää. (Maikki)

Siinäkin mielessä mua on onnistanut, että mun koulussa on arvostettu liikuntaa ja siellä paikkakunnalla arvostetaan liikuntaa. Sitä kautta on aktiivisia nuoria. Hyvät pohjatyt tehdään ala-asteella. Että se heijastuu kyllä pitkälle. On vireitä urheiluseuroja ja niin pois päin. Se on semmonen liikunnallinen paikka kaiken kaikkiaan. Se on ihan mukavaa. (Anu)

Macdonaldin (1995) haastatteleminen liikunnanopettajien kertomukset asemastaan ja arvostuksestaan kouluissaan ovat karua luettavaa tulevalle liikunnanopettajalle. Vaikka liikuntakasvatus on Australiassa vahvan perinteen omaava akateeminen yliopiston oppiaine, ainetta pidettiin kouluissa hyvin vähäpätöisenä. Muut opettajat pitivät liikunnanopettajien työtä arvottomana ja arvostelivat jopa liikunnanopettajien omaa älykkyyttä. Myös israelilainen tutkimus (Fejgin, Ephraty & Ben-Sira 1995) paljasti muiden aineiden negatiivisia asenteita liikunnanopettajia ja heidän ammattiaan kohtaan sekä liikunnanopetuksen alhaisen aseman kouluissa. Haastattelemini naisopettajien kokemukset olivat onneksi toisenlaisia. Opettajat kokevat olevansa tasa-arvoisia muiden opettajien kanssa. Kouluissa liikunnan asema on hyvä. Kouluista kolme onkin liikunta- tai urheilupainotteisia, mutta myös Anu kertoo oman kaupunkinsa ja koulunsa liikunnanarvostuksesta positiivisia kokemuksia.

Rehtorin roolia koulussa korostetaan myös oppiaineen arvostuksen kohdalla. Rehtorilla on mahdollisuus toimillaan vaikuttaa tasapuolisesti oppiaineiden asemaan esimerkiksi taloudellisella panostuksella. Tosin koko työyhteisöllä ja erityisesti muilla opettajilla on suuri mahdollisuus vaikuttaa opettajien ja oppiaineiden tasapuoliseen kohteluun. Liikunnanopettaja on usein koulussa aktiivinen toimija myös oppituntien ulkopuolisissa tehtävissä. Tämä vaikuttaa varmasti liikunnanopettajan arvostukseen koulussa.

Sallan koulussa rehtori ei koulun liikuntapainotteisuudesta huolimatta ole innostunut liikuntaa kohtaan. Salla kokeekin oman työnsä arvostuksen tulevan enemmän muualta kouluyhteisöstä kuin rehtorin taholta. Opettajat arvostavat Sallan toimintaa työyhteisössä. Muut opettajat haluaisivat lisätä liikuntapainotteisuutta, koska liikunnalliset oppilaat vaikuttavat oppilasainekseen positiivisesti.

Edellisen rehtorin aikanaan luotiin liikuntaluokat. Osittain varmaan vaikuttaa, että rehtori on liikuntaihmisä, mutta mun mielestä meidän koululla on muutenkin se liikuntamyönteisyys. Opettajatkin huomaa, kuinka liikunta vaikuttaa siihen vireyteen. Meillä käy opettajat pelaamassa sulkapalloa ihan viikottain tuolla salissa, on oltu keilaamassa ja sauvakävelemässä porukka käy. Semmosta yhteistä liikkumista. On liikuntamyönteinen asenne yleensä opettajahuoneessakin. (Kirsi)

Mun käsittääkseni muut opettajat ihan tykkää näistä liikuntapainotteisista oppilaista, koska ne on innokkaita ja muutenkin hyviä oppilaita. Mun nähdäkseni opettajakunta kyllä tykkää liikuntapainotteisuudesta. Ainahan just liikuntaihmiset on järjestämässä tai niiltä tulee ohjelmaa ja muuta juhlissa ja muissa. (Salla)

Locken (1976) mukaan työtyytyväisyyden tärkeimmät edellytykset ovat työntekijän omat asenteet kuten henkilökohtainen kiinnostus itse työhön ja työntekijän itsearvostus. Nämä opettajat selvästi arvostavat omaa työtään. Vaikka välillä yhteiskunnallisen arvostuksen puute ja oppilaiden käyttäytyminen lannistavat opettajan motivaatiota omaa työtään kohtaan, on opettajilla vankka usko oman työnsä arvokkuuteen. Tämä on tietysti ehdoton edellytys niin työtyytyväisyydelle kuin työssä jaksamisellekin. Opettajalla on voimakas halu auttaa ja vaikuttaa positiivisesti, mutta pohjimmiltaan työtä tehdään kuitenkin itselle.

Välillä tuntuu hullulta kun miettii lääkärilakkoakin, että sitä ei välttämättä nää sitä kaikkea, kuinka tärkeä tyyppi se opettaja loppujen lopuksi on. Se on niin vastuullista ja sitä on niin kiinni siinä oppilaiden kasvussa. Joidenkin kohdalla mä oon sillon, kun mä olin ala-asteella nähnyt niiden kasvun ihan pikkusesta ekaluokasta abiturienttiin. Näki, miten valtava vaikutus voi olla sillä opettajalla, joka saa oppilaan puhkeamaan kukkaan. Kyllä sillä on valtava merkitys...

Täytyy aina muistaa, jos tekee jotain tollasta toista työtä, josta ei saa palkkaa, että tekee sitä koska haluaa tehdä, ettei kenenkään muun mieliksi. Koska sittenhän se tuntuu rasitteelta. (Maikki)

11 VUOROVAIKUTUS LIIKUNNANOPETTAJAN TYÖSSÄ

Erityisesti opettajan työn sisältämän tunnepitoista mukanaoloa vaativa vuorovaikutuksen ja oman persoonallisuuden avulla työskentelyn on todettu olevan kuormitustekijä työuupumukselle (Kalimo & Toppinen 9-10). Opettajat kohtaavat joidenkin arvioiden mukaan yhden työpäivän aikana keskimäärin tuhat sosiaalista vuorovaikutustapahtumaa, jotka ovat yleensä satunnaisia ja suunnittelemattomia. Siitä huolimatta opettajia pidetään kouluissaan eristäytyneinä, ammatillisesti yksinäisinä, jotka tekevät vähän työhön liittyviä asioita yhdessä. Opetustyöllä on ollut vahva yksin tekemisen leima. Opetuksen kulttuurin eristäytyneisyyden voidaan nähdä olevan yksi este opetuksen kehittämiseksi. Kuitenkin esimerkiksi edellinen opetussuunnitelmaudistus edellyttää entistä parempaa yhteistyötä koulujen sisällä. (Sahlberg 1998, 130-131.)

Jauhiainen (1995, 183-184) ennustaa tutkimustulostensa perusteella uuden muuttuvan opettajuuden laajenevan luokkahuone- ja oppiainekeskeisyydestä kohti koko koulun kehittämistä. Aikuiskontaktit kollegoiden ja muiden aikuisten kanssa lisääntyvät. Näihin muutoksiin tarvitaan kuitenkin vahva motivaatio sekä opettajan itsensä että koko koulun taholta. (Jauhiainen 1995)

Opettajuuden on nähty kehittyvän erityisesti ihmissuhdeammattina, jossa korostuu entisestään valmius kohdata määrällisesti ja laadullisesti lisääntyvä oppijoiden erilaisuus, työympäristön vaihtelu ja ympäröivän yhteisön odotusten kirjo. Välijärvi (2000) kuvaa uuden avoimen opettajuuden kohtaamia viidellä eri ulottuvuudella. Erilaisten oppilaiden, moniarvoisen kouluyhteisön, erilaisten kotien ja perheiden lisäksi tärkeitä kehittymisalueita opettajan työssä ovat monikulttuurisuus ja koulua ympäröivä yhteiskunta. Näillä ulottuvuuksilla opettaja kohtaa arkityössä lisääntyviä odotuksia uusien asioiden, instituutioiden ja ihmisten suhteen. Yhteiskunnallisen muutoksen mukanaan tuomien uusien osaamistarpeiden seurauksena korostuu opettajan kyky kohdat lapset, nuoret, heidän vanhempansa sekä myös omat kollegansa yhteistyökumppaneina ja aktiivisina opetustyön kehittäjinä. Opettajan on mahdotonta jaksaa yksin kasvavien vaatimusten paineessa. Hyvin toimiva koulu työskentelee

yhteisönä, jonka tulokset riippuvat valmiudesta hyödyntää yksilöiden erilaisuus ja kyvyt yhteiseksi hyväksi. (Väljærvi 2000, 6-7, 158)

Tässä tutkimuksessa haastatellut opettajat kohtasivat viidestä ulottuvuudesta erityisesti kouluyhteisön, oppilaat ja kodit. Myös muuhun ympäröivään yhteiskuntaan opettajilla on työnsä puitteissa vaihtelevasti kontakteja. Monikulttuurisuudesta heidän työssään ei haastattelussa puhuttu. Luultavasti siihen liittyvät ongelmat eivät ole näille opettajille aiheuttaneet huomattavia vaikeuksia, koska he eivät niitä maininneet.

11.1 Vuorovaikutus työyhteisössä

11.1.1 Kollegiaalisuus

Jo omien kollegoiden kohtaaminen yhteistyön tekemisenä näyttää olevan monille opettajille haastava tehtävä ja jopa yllättävän uusi ajatus (Väljærvi 2000, 158). Kollegiaalisuutta pidetään oleellisena opettajan ammatilliselle kehitykselle sekä kouluyhteisön uudistumiselle. Kollegiaalisuudella tarkoitetaan yleisesti keskinäistä ammatillista yhteistyötä (Luukkainen 2000, 91). Sillä voidaan tarkoittaa keskinäisen yhteistyön suppeampaa ja spesifimpää muotoa, johon kuuluu tiettyjä yhteisöllisiä normeja, kuten ammatillinen dialogi, yhteinen suunnittelu, kollegan opetuksen seuraaminen sekä omaan työhön ja työyhteisöön kohdistuva reflektio. Yhteistyöstä puhuttaessa voidaan viitata myös esimerkiksi harrastuksiin tai vapaa-ajan viettoon.

Kollegiaalisuus on tärkeää koulun kulttuurin sosiaalisten normien kuten luottamuksen, tuen ja auttamisen luomisessa sekä koulun kehittämisessä oppivaksi organisaatioksi. (Sahlberg 1996, 118-119) Kollegiaalisuuden tunteen lisäksi kouluyhteisön kehitykselle tarvitaan myös käytännön tasolla vuorovaikutustaitoja, kykyä kommunikoida (Luukkainen 2000, 93). Kollegiaalisten toimintamuotojen kehittäminen toisi myös uusia mahdollisuuksia taistelussa työuupumusta vastaan, jos työtehtäviä jaettaisiin uudelleen eri-ikäisten ja -kykyisten opettajien kesken. Näin opettajat voisivat paremmin keskittyä niihin tehtäviin, jotka heille parhaiten sopivat. (Parkatti 1994.)

Sahlbergin (1996, 118-119) määritelmän mukaisesta kollegiaalisuudesta ei haastatteluissa juurikaan puhuttu. Ammatillisen yhteistyön puitteissa kouluilla varmasti onkin paljon kehittämisen varaa. Kuten palautetta käsittelevässä kappaleessakin kerrotaan, on toisten työn huomioiminen vähäistä. Opettajat eivät välttämättä edes tiedä, minkälaista työtä toiset koulussa tekevät. Näidenkin opettajien korostama koulutyön kiireellisyys aiheuttaa varmasti ongelmia paremman kollegiaalisuuden muodostumisessa. Varsinaisesti opetukseen liittyvä yhteistyö painottuu liikunnanopettajilla kuten varmasti muillakin opettajilla luonnollisesti oman aineen opettajien keskinäiseen yhteistyöhön. Yhdessä tehdään opetussuunnittelu työtä, järjestetään liikuntatapahtumia ja pelejä sekä pidetään yhteistunteja. Eniten liikunnanopettajat kuitenkin kertovat yhdessä tehdyistä järjestelyistä; sovitaan salivuoroista ja välineiden käytöstä.

Meillähän on silleen, että meillä yksi porukka joutuu olemaan aina pois, kun meillä on vaan kolme salin osaa. Meillä menee aina vuoroviikoin, kaksi viikkoa kerralla aina yks on pois eli tekee silloin jotain muuta, kun on salissa. Ja vähän katotaan muutakin, ettei nyt kaikilla olisi samaan aikaan joku salibandyjakso, että jotain mailoja riittää. Kyllä se ihan suht hyvin sujuu. (Salla)

Maikki ja hänen liikunnanopettajakollegansa ovat opettaneet jo pitkään samassa koulussa. Maikki kokeekin yhteistyön sujuvan myös muilta osin kuin vain järjestelytehtävissä. Liikunnanopettajat ovat samassa tilanteessa erilaisessa työssä kun useiden muiden aineiden opettajat. Maikista onkin tärkeää, että liikunnanopettajat pitävät huolen tiedonkulusta toisilleen ja ovat kiinnostuneita toistensa työstä. Onnistuneessa yhteistyössä voidaan käyttää hyväksi toisten erityisosaamista ja myös opetussuunnittelutyö on tasapuolista. Hänninen & Hänninen (1998) tekivät kyselytutkimuksen koululaitosten uudistusten vaikutuksista koululiikuntaan ja liikunnanopettajan työhön. Vuoden 1994 opetussuunnitelmauudistuksen jälkeen erityisesti naisopettajat ovat kokeneet suunnittelutyön lisääntyneen. Naiset ovat usein ehkä miehiä tunnollisempia suunnittelussa. (Hänninen & Hänninen 1998)

Välillä tuntuu, että noissa musiikkijutuissa naisopettaja kantaa sen vastuun. Jos mä en osaa, niin se osaa vaan ne perusjutut. Vanhojen tansseissa se vois kantaa enemmän vastuuta, mutta toisaalta kun me ollaan retkellä, niin Pekka on älyttömän hyvä suunnistaja. Mä oonkin miettinyt, että se tanssi on enempi mulla. Kun me tehdään

opetussuunnitelmaa, niin yhdessä kyllä väsätyään. Mä yritän aina pitää huolen Pekasta, kun välttämättä ei kaikki tieto tuu meille. Yhtäkkiä onkin koko koulu mennyt retkelle. Missä siitä on ilmoitettu? Mä yritän aina ilmoittaa sille ja toivoisin, että sekin aina ilmoittas, koska me mennään niin ympäriinsä. (Maikki)

Myöskään Anu ei koe yhteistyötä muiden liikunnanopettajien kanssa puutteellisena. Heidän tavoitteet sekä asenteet ovat yhtenäiset ja he saavat tukea toisiltaan työssään. Locke (1976) pitää työtovereiden samanlaisia perusarvoja tärkeänä elementtinä työtyytyväisyyden rakentumisessa. Sen sijaan sekä Salla että Kirsi kokevat puutteita liikunnanopettajien ammatillisessa yhteistyössä. Molemmat toivovat yhteistyöltä enemmän. Liikunnanopettajan on helppo tehdä työtään liiankin itsenäisesti. Erityisesti tärkeää olisin vastaavia tunteja pitävän miesopettajan kanssa sujuva yhteys. Kollegan puolelta toiveet yhteistyöstä eivät ole kuitenkaan samanlaiset.

Ei se parasta mahdollista yhteistyötä vielä oo tän miespuolisen kollegan kanssa. Se tekee aika paljon mitä se itse haluaa ja muut tehköt mitä tekee. Kyllä mä oon aika paljon yrittänyt kysellä asioita, että voitasko sopii nyt jotain. Sillä on välillä vähän vaikeeta. Paremmiin sujuu kyllä naispuolisen kollegan kanssa organisointi ja paikkojen sopiminen, että kuka tekee millon ja mitä. (Salla)

Kun meillä on liikuntaluokka, me vaihdetaan kesken kurssinki ehkä ryhmiä ja joskus pidetään yhteistunteja niille, että tänä aamunaki pidettiin yhteinen pesistunti. Tietysti me tehdään suunnitelmia ja katotaan lajeja, et ei oo samaan aikaan samassa paikassa ja samoilla välineillä. Mutta tietyllä tavalla siinä pitäis olla ehkä vähän tiiviimpää ja luontevampaa. Vähän liikaa on omassa putkessa. (Kirsi)

Liikunnanopettajalle tärkeää on yhteistyö terveydenhoitajan kanssa. Sekä terveystiedossa että liikunnanopetuksessa voi hyödyntää terveydenhoitajan osaamista. Terveydenhoitajan rooli on oleellinen myös oppilaiden vapautuksessa liikunnasta sairauden tai vamman vuoksi (Heikinaro-Johansson & Kolka 1998, 68). Kirsi kertoi työskentelevänsä läheisesti terveydenhoitajan kanssa. Usein esimerkiksi anoreksia - tapauksissa liikunnanopettaja ja terveydenhoitaja konsultoivat toisiaan. Yhteistyö muiden opettajien kanssa tapahtuu pääasiassa erilaisissa toimikunnissa ja projekteissa. Terveystiedon asioiden käsittelyssä on hyödyllistä tietää, miten samoja asioita käsitellään muilla tunneilla.

Nyt maanantaina oli juhlatoimikunnan palaveri, niissä tulee yhteistyötä. Tietysti terveydenhoitajan kanssa ollaan tehty tätä Liikkuva ja terve –koulu juttua. Sitte pitää vaan parantaa yhteistyötä kotitalousopettajan ja biologian opettajan kanssa. Just on sellasia asioita, mitä ne voi käsitellä siellä aikaisemmin. Käsityön opettajan kanssa me ollaan sovittu, että ne tekee seiskalla tuulipuvut, vähän reilumman kokoset, joissa on huppu ja kaikilla sitte on se, eikä tarvi maksaa paljon. (Maikki)

11.1.2 Yhteistyö työssä jaksamisen voimavarana

Kollegiaalisuuden, kohtaamisen ja yhteistyön ollessa oleellinen edellytys koulun onnistuneelle toiminnalle on sen todettu vaikuttavan myös opettajan työtyytyväisyyteen. Varsinkin työpaikan sisäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kollegoiden kanssa toimimisen opettajat kokevat tärkeänä erityisesti työssä jaksamisen kannalta. (esim. Cox 1999; Mykletun 1988.) Yhteisön jäsenyys ja siinä hyväksytyksi tuleminen ovat tasapainoisen elämän edellytyksiä. Tyytyväisyyden edellytyksenä on usein kontaktit muihin ihmisiin, empatia ja taito tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. Koko opettajakunta on tärkeä kannustavan ja turvallisen ilmapiirin kannalta. (Vilpa 1993.) Haastattelemani opettajat pitävät pääsääntöisesti omasta työyhteisöstään. Erityisesti Anu ja Kirsi kertovat omasta koulustaan ja sen ilmapiiristään hyvin positiivisesti.

Meillä on lukiossa pienempi työyhteisö, parikymmentä henkeä ehkä, mutta on semmosta samanhenkistä porukkaa. Siellä sujuu tosi hyvin. Yläasteella on isompi yhteisö ja tietysti on populaa ja erilaisia ihmisiä enemmän. Mä tuun sen verran vähemmän käyneeksi siellä yläasteen puolella, tai siellä ei kerkiä olla niin kauaa aina, mutta sekin on kyllä työyhteisönä valtavan hyvä ja kannustava, että koskaan en oo mitään semmosta vastarannankiiskeyttä tavannu. On kyllä yllättävän mukavat opettajanhuoneen ilmapiirit molemmissa. (Anu)

Maikki pitää yläasteen työyhteisöä avoimena ja kiittää onnistuneesta työstä monia tahoja kuten vahtimestareita ja kiinteistön hoitajia sekä oppilaskuntaa ja sen vetäjää. Hän kertoo kuitenkin, kuinka monilla opettajilla on ollut ongelmia jaksamisen kanssa ja toivookin, että opettajat ottaisivat enemmän vastuuta myös toisten hyvinvoinnista. Opettaja voi jäädä koulussa täysin ilman apua vaikeiden asioiden käsittelyssä (Laine 1997, 107-111). Maikki harmittelee sitä, kuinka hän liikunnanopettajana ei ehdi olla opettajanhuoneessa jakamassa toisten kokemuksia, eikä ole pystynyt auttamaan

opettajia, joilla on vaikeuksia. Liikunnanopettajien ammatillista hyvinvointia tutkineet Fejgin ym. (1995) pitävät tärkeänä, että liikunnanopettajat pyrkisivät tekemään mahdollisimman paljon yhteistyötä muiden opettajien kanssa opettajahuoneessa, työryhmissä ja kokouksissa. Liikunnanopettajan työn erityispiirteiden vuoksi sosiaalinen eristäytyminen koulussa on mahdollista ja opettajan hyvinvoinnille merkityksellistä.

Meillä on ollut burnoutteja yläasteella. Ihmiset kyllä tietää sen, että opettajan työ on raskasta. Opettajissa on kauheen tunnollista porukkaa. Toiset pitää sen kaiken sisällään ja kantaa kaiken murheen sisällään, eivätkä sano ääneen, että on vaikeeta luokan kanssa... Näkee kyllä, että tää nykyaika on osalle hirveen raskasta, todella raskasta... Niin just ehkä se on raskasta, että ei osaa auttaa niitä siinä taakassa... Kyllä musta tuntuu, että siitä on nyt puhuttu ja rehtoreita koulutetaan, että varmaan on semmonen suuntaus, että opettajien tosissaan pitää pitää huolta toisistaan. (Maikki)

Kollegojen antama tuki näyttääkin olevan tärkeä syy yhteistyön tärkeydelle. Ajan puute ja yksinään työtä tekevät kollegat ovat suurin este yhteistyölle (Sahlberg 1998, 180-182). Pithers ja Soden (1999) toteavat, että sosiaalisesti suuntautuvilla opettajilla oli selvästi paremmat mahdollisuudet selvitä raskaasta työstä ilman stressiä ja uupumista. Myös lukion opettajilla on Maikin koulussa ollut vaikeaa. Siellä vaikeudet ovat myös heijastuneet enemmän työyhteisön toimivuuteen ja yleiseen ilmapiiriin. Lukiossa onkin vastikään aloitettu työyhteisökoulutus. Maikki arvelee liikunnanopettajan olevan usein jopa helpommassa asemassa kuin muiden opettajien.

Joillakin opettajilla on nyt ihan hirveitä, voi olla tosi vaikeita elämäntilanteita ja ne on ihan nykyaikaisillaan. Tää nykyaika on kyllä sillai rankkaa. Se on tavallaan helpottavaaki olla liikunnanopettaja ja voi touhuta mukana. Mä luulen, että niissä luokkatilanteissa voi olla jumittunu jollaki tavalla. Pitäs jotenki saada julki se, ettei kerta kaikkiaan jaks. Yhdelläki opettajalla oli yhdestä kolmeen se vaikea tunti perjantaina. Ku se jäi lomalle, niin sijainen oli pyytänny rehtorin kattoon, että tää on ihan hirveitä, että hän ei pärjää. Mutta se opettaja ei ollut vaan saanu sanottua, että hän ei pärjää. Kyllähän liikunnassakin tietenki välillä on. (Maikki)

Opettajat kokevat tärkeäksi sekä omalle jaksamiselle että koko työyhteisön ilmapiirille opetustyön paineiden ja huolten jakamisen työtovereiden kanssa. Anu tekee noin tunnin kestävät työmatkat opettajakollegojen kanssa ja kertoo, kuinka vapauttavaa on

saada kertoa ja kuulla kokemuksista muiden kanssa. Työyhteisön ilmapiirille on tärkeää, että opettajat tuntevat toisensa. Opettajat korostavat myös erilaisen virkistystoiminnan merkitystä.

On hirveen tärkeää, että työyhteisön ilmapiiri on hyvä. Jos siellä joku mättää, niin ei siellä oo kiva olla töissä, eikä kellään ole kivaa. Just lukiolla keksittiin uus työryhmä tai keksittiin ja keksittiin, mutta semmonen virkistystyhmä, mikä järjestää sekä opettajien fyysiseen että psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä juttuja eli yhdessä oloa ja tämmösiä jotain vaikkapa hohtokeilausta. Että tehdään yhdessä muutakin kun pelkkää työtä ja ollaan pois sieltä koulusta. Kyllä mun mielestä on aika tärkeä asia, että työyhteisössä on muutakin yhteistä kuin ne oppilaat ja se työ, että voi olla muutenkin ihmisten kanssa tekemisissä ja puhua asioista. Kyllä se on aika tärkeää sen työviihtyvyyden kannalta. (Salla)

Pelkkä virkistystoiminta ja yhdessä harrastaminen ei kuitenkaan riitä. Jokaisen yhteisön jäsenen tulee antaa panoksensa. Jokaisella työntekijä voi vaikuttaa yhteisön ilmapiiriin. On myös tärkeää, että yhteiseen toimintaan ollaan motivoituneita, ja sen järjestäminen on tasapuolista, jottei siitä tule pelkkä rasite.

Meidän opettajakunta on hirveen tiivis, me tehdään paljon yhteisiä juttuja. Ollaan saatu toi TYKY-palkintoki meidän koululle... Meillä on pikkujoulut ja uusille opettajille tutustumisilta, johon kaikki tekee ohjelmaa. Leivotaan, kun on eläkejuhlia, pilkkireissu oli. Käytiin pilkillä ja osa jäi yöksi sinne. Paljon tämmöstä vapaaehtosta oloa... Ei se riitä tietysti riitä pelkästään, että järjestetään pilkkireissut. Se vaatii tietyn tyyppiset ihmiset, tietyn tyyppisen johdon täällä ja tietyn tyyppisen ilmapiirin koko kouluväellä. Totta kai ne tukee sitä ja ruokkii muutenkin sitä asiaa... Se on se kokonaisuus siinä, kyllähän tällänen tyky-toiminta siihen auttaa ja tukee, mutta se mikä siihen eniten vaikuttaa, on että kaikki tukee toisiansa. (Kirsi)

11.1.3 Rehtori ja koulun johtamisen haasteet

Salla kokee opettajien välisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen toimivan aika hyvin. Ristiriitoja työyhteisössä aiheuttaa kuitenkin toisen koulun, yläasteen rehtori. Erityisesti Salla on joutunut hankalaan asemaan toimiessaan ammattiyhdistyksen yhdysopettajana sekä ajaessaan aktiivisesti liikunnan etuja kollegansa kanssa. Salla kaipaisi enemmän tukea muilta opettajilta yrittäessään parantaa heidän yhteisiä

työoloja. Hän kokee, että muut opettajat eivät vain jaksata tai viitsi kohdata ristiriitoja. Opettajahuoneelle onkin usein tyypillistä vaikeiden asioiden välttely, jolloin helposti ohjaututaan keskustelemaan toisarvoisista, yhteneväisistä asioista ja asiakysymysten kautta tapahtuva työn kehittäminen jää taustalle (Luukkainen 2000, 93).

Työyhteisö meillä yläasteella toimii aika hyvin, että opettajat tulee aika hyvin toimeen, mutta rehtori on kyllä se, joka itse ei näe sitä eikä tajua, että hän on se, joka aiheuttaa sitä huonoa henkeä. Se vähentää työmotivaatiota aika merkittävästi, että mulla on ollut aika rankka kevät. Leirikoulun takia muutenkin hirveä stressi ja unettomia öitä jos sen takia, kun siinä on niin hirveesti hommia, ja vielä tämä siihen päälle. Muutamia öitä olen kyllä valvonut ja miettinyt, että mitä mä teen seuraavaksi ja keneen otan yhteyttä, mutta työntekijä on aika neuvoton siinä vaiheessa kun rehtori vääntää, kääntää ja vääristelee. Ammattiyhdistyksestä voi hakea tukea, mutta tuntuu aika vaikeelta saada sitä apua, minkä haluais. Sitä on vähän neuvoton välillä.
(Salla)

Työympäristöissä ja organisaatioissa on usein tekijöitä, jotka voivat häiritä työstä suoriutumista. Vaikka häiriötekijöiden tutkimuksessa on yleensä keskitytty niiden vaikutuksiin itse työsuoritukselle on todettu niiden työntekijöiden, joilla on paljon häiriöitä työssään, olevan yleensä tyytymättömämpiä työhönsä. Fyysisen työympäristön lisäksi häiriötekijöitä voivat aiheuttaa muut ihmiset. Alustavissa tutkimuksissa on osoitettu, että työntekijöiden mielestä eniten häiriöitä aiheuttavat esimiehet. Vaikka esimies ei häiritseäkään itse työsuoritusta, voi hänen toiminnallaan olla suuri vaikutus työntekijän tyytyväisyyteen. (Spector 1997, 2-4, 38-39.) Vaikka rehtori ei vaikuta varsinaisesti Sallan opetukseen oppitunneilla, vaikeuttaa hän Sallan muita tehtäviä kuten luottamushenkilönä toimimista sekä saa aikaan ahdistusta ja stressiä. Huono ilmapiiri kouluorganisaatiossa ja suhteissa muun henkilökunnan kanssa on yksi suurimpia stressin aiheuttajia opettajilla (Mykletun 1988). Sallalla on parempia kokemuksia lukion rehtorista, jonka johtamistaitoja hän pitää aivan toisenlaisina kuin yläasteen rehtorin.

Lukion rehtori kuuntelee muita, vaikka sillä oliskin oma linja, niin se silti haluaa muitten mielipiteet. Tää yläasteen rehtori on sellanen minä päätän -tyyppi: että minä sanon kuinka tehdään ja minä tämän kuitenkin päätän. Se herättää työntekijöissä hirveesti sellasta närää, et joku korostaa sitä vallankäyttöä koko ajan. Olemme tulleet siihen tulokseen, että hänellä on erittäin huono itsetunto kuitenkin loppujen lopuksi, koska hänen täytyy korostaa sitä omaa päätösvaltaansa koko

ajan. Hän on aina tosi äkkipikainen ja tosi törkeesti haukkuu pystyyn opettajia oppilaitten kuullen ja kaikkea mahdollista. Törkeätä käytöstä esimieheltä. Hänellä ei ole mitään johtamisen taitoja, tämmösiä työyhteisön johtamisen taitoja. Hän on varmaan hyvä jossain paperitöissä, mutta ei sovi kouluun. (Salla)

Kun valta päätöksenteossa on siirtynyt yhä enemmän oppilaitostasolle, on rehtorien asema kouluissa vahvistunut. Rehtori huolehtii oman opetustyön, työjärjestyksen laadinnan sekä kouluyhteisön tavoitteiden ja toiminnan toteuttamisen arvioinnin lisäksi myös monista hallintotehtävistä ja työyhteisön ilmapiiristä. Tulevaisuudessa rehtorien uskotaan olevan yhä enemmän koulun toiminnan vetäjiä ja yhteishengen luoja kuin tällä hetkellä. OPEPRO -selvityksessä rehtorin tehtäviin koulun pedagogisena johtajana katsottiin kuuluvan muiden muassa työyhteisötiimin johtaminen, yhteishengen luominen, pedagoginen kannustaminen ja tukeminen sekä henkilö- ja taloushallinnon taitaminen. Koulujen johtajiin on viime aikoina kohdistunut suuria ja jopa ristikkäisiä paineita. Rehtori on usein sekä opettajien että kuntatyönantajan luottohenkilö ja edustaja. (Jokinen 2000, 88-89.)

Ovatko nämä tehtävät ja paineet liian suuria yhden ihmisen hoidettavaksi? Ainakin Sallan kokemukset yläasteen rehtorista osoittaisivat, että rehtori ei ole kaikissa tehtävissään parhaalla mahdollisella tavalla onnistunut. Lonkilan (1990) tutkimuksessa peruskoulun johtajien ajankäytön ongelmista osoitetaan, että hallinnollisesti painottunut, byrokratian tarpeita palveleva johtamistyö vie liian paljon aikaa. Koulun johtaja ei ehdi, vaikka haluaisikin, olla tien näyttäjä, innostaja ja pedagoginen johtaja.

Koko ajan selviää kaikkea, että voi ajatella, että se on hirveen epäluotettava. Se koko ajan pimittää tietoa, että ei siihen voi luottaa. Aina ajattelee, että mikäs tässä on nyt koira haudattuna. Hän pettää luottamusta, pettää sanojansa. Sitte johtokunnankokouksessa se haukkuu opettajakuntaa. Mä en sitä oikeen voinut hyväksyä, kun mun mielestä se oli ihan syyttä. Mä sitte kerroin joillekin opettajakunnan jäsenille ja siitä nousi hirveä bolemiikki opettajakunnan keskuudessa, että rehtori oli tehnyt näin. Rehtori koki taas niin, että mä käännyin toisia häntä vastaan, mikä ei todellakaan pitänyt paikkaansa. Mä olen kyllä tehnyt selväksi, että en aio tukea häntä tuollaisissa tilanteissa, kun hän selkeästi puhuu opettajakunnasta pahaa. Minä kyllä edustan sitä, mikä on annettu tehtäväksi. (Salla)

Rehtorin hallinnolliseen vastuuseen kuuluu huolehtia, että oppilaitos ja siellä toimivat pääsevät osallisiksi niistä etuuksista, jotka kuuluvat asiaan (Seppänen 2001). Sallan kertoman mukaan tämä osa hallinnollista vastuuta ei ole koulun rehtorille selvä. Muilla opettajilla ei ole rehtoreiden toiminnasta kuin hyvää kerrottavaa. Yhteistyön rehtorin kanssa koetaan onnistuvan hyvin. Parhaimmillaan rehtorilla on aikaa ja kiinnostusta opettajien ongelmille. Hän osallistuu aktiivisesti työyhteisön hyvinvoinnin hoitoon ennaltaehkäisemällä ongelmia kuuntelemalla opettajien mielipiteitä ja työskentelemällä lähellä opettajia. Rehtorilta vaaditaan vuorovaikutuksessa sosiaalista läsnäoloa, henkistä läheisyyttä ja nopeaa reagointia (Almonkari 2001). Esimiehen merkitys työympäristön työilmapiirin muodostumisessa on huomattava. Myönteisen, avoimen ja kannustavan ilmapiirin tunnusmerkkejä ovat muun muassa luottamus, sallivuus, tasapuolisuus ja kiitos sekä kritiikki. (Almonkari 2001.)

Kyllähän rehtori on hirveen tärkeä, mutta ei se yksin voi tietenkään kaikkeen vaikuttaa, mutta meilläkin on silleen hirveen helppoa tuolla asioitten hoito ja rehtori on opettajien keskuudessa. On opettajanhuoneessa jatkuvasti, eikä sulkeudu tonne rehtorin huoneeseen, että on helppo hoitaa asioita. Kyllähän sen näkee rehtorin tapa hoitaa asioita luo sitä ilmapiiriä. (Kirsi)

11.2 Oppilaat liikunnanopettajan haasteena ja ilona

Liikunnanopettajille oppilaiden kanssa toimiminen on tärkeää työn ydintä, joka tekee työstä mielenkiintoista, haastavaa ja palkitsevaa. Opettajien kertomusten perusteella sain käsityksen, että liikunnanopettajat tulevat hyvin toimeen oppilaidensa kanssa. Laine (1997, 107) pitää opettajia usein yksinäisinä suhteessaan oppilaisiin sekä asemansa että vallitsevien ajatusmallien vuoksi - opettajalla on oltava hänelle kuuluva ja sopiva rooli. Liikunnanopetuksen usein muita opetustunteja vapaampi luonne ja varmasti myös liikunnanopettajien persoonallisuus saa parhaassa tapauksessa aikaan luottamukselliset ja läheiset välit liikunnanopettajan ja hänen oppilaidensa kesken. Opettajat toivoisivat, että kiire hellittäisi useammin, jotta ehtisi paremmin keskittyä oppilaiden hyvinvointiin. Koulun aika- ja tilarakenteet ovatkin ongelmallisia opettajien ja oppilaiden yksilölliselle kohtaamiselle (Laine 1997, 106).

Mun mielestä hyvin sujuu oppilaiden kanssa. Paljon ne tulee kertoon kaikkia juttujansa, jos niillä on jotain ongelmia. Mun mielestä mulla on kauheen kivaa niitten kanssa sillä lailla, et ainahan on hankalia tapauksia tai työläämpiä, että kauheesti saa välillä tehdä työtä, mutta sitte se on niin ihana kun näkee itse sen työn tuloksen, et homma taas sujuu. (Kirsi)

Opettajat pitävät tärkeänä ryhmähengen muodostumista liikuntaryhmissään. Hyvän ryhmähengen omaava ryhmä on motivoituneempi toimintaan, ja opettaminen on näissä ryhmissä helpompaa. Erityisesti liikuntapainotteiset ryhmät ja muutenkin tietysti liikunnalliset oppilaat ovat liikunnanopettajalle mieluisia ja motivoivia.

Liikuntapainotteiset oppilaat on aika innokkaita ja motivoituneita. Mulla on kaksi tavallista ryhmää yläasteella, niin ne on laiskoja, eripuraisia keskenään siis sillä lailla, et ryhmähenki ei oo koskaan muodostunut siinä ryhmässä. Siinä on vähän sellasia kummia tyyppejä. Se on hirveen työlästä välillä saada sitä ryhmää toimimaan. Ne on niin eritasosia tai silleen eri motivaatiolla varustautuneita oppilaita, että toisia ei kiinnosta ollenkaan ja toiset haluaa liikkua. (Salla)

Sitte noille urheilijoille on kiva vetää. Siellä on monen lajin osaajia, yhdessä on pidetty kaikenlaista. (Maikki)

Liikunnanopettajan rooli vaihtelee eri ryhmissä ja myös yläasteen ja lukion ryhmien välillä. Vaikeammat ryhmät vaativat opettajalta erilaista panostusta. Lajitaitojen opetuksen sijasta korostuu kasvatustyö, ryhmän kiinteyden aikaan saaminen sekä sääntöjen asettaminen ja valvominen.

Joittenkin kanssa mä oon paljon tuttavallisempi ja kaverillisempi varsinkin sitte lukiolaisten kanssa esimerkiksi. Että en pyri olemaan mikään hirveen tiukka auktoriteetti. Kun taas yläasteen näitten ryhmien kanssa, missä on näitä ei-innokkaita, niin on ehkä sitäki, että täytyy myöntää, ettei oo motivaatio huipussaan niitten kanssa, niin se oma rooliki on vähän tiukempi. Rooli varmaan vaihtelee riippuen ryhmästä, että minkä ryhmän kanssa löytää semmosen hyvän otteen, niin niitten kanssa ei tarvi vaikka korottaa ääntä eikä muuta. Se menee ihan mukavasti. (Salla)

Liikunnanopetuksessa on usein mukana nekin oppilaat, jotka muuten osallistuvat erityisopetukseen. Myös liikunnan valinnaiskurssit kiinnostavat usein oppilaita, joilla on vaikeuksia pärjätä muissa oppiaineissa ja yleensä koulussa. Näiden oppilaiden

joukossa on usein oppilaita, joilla on erilaisia keskittymisvaikeuksia ja ongelmia käyttäytymisessä. Opettajat eivät koe tätä ongelmaksi, vaan korostavat sääntöjen merkitystä hankalissa ryhmissä.

Liikunnassa kaikki hankalatkin oppilaat on yleensä mukana, jos ne on erityisopetuksessa muissa aineissa, niin usein ne on kumminkin liikunnassa. Ja semmoset saattaa jopa valita liikunnan syventäviä ja valinnaiskursseja. Ei ne mitään lukuaineita ota, jos ne on heikkoja oppilaita. Niin niittenkin kanssa on kauheen kivaa. Ne ottaa yleensä noita pelikursseja. Ei siinäkään oo semmosta suurta ongelmaa, että kun tiukkoja sääntöjä on, ja vaatii, että niitä noudatetaan ja tietyn linjan pitää niissä. Kyllä ne yrittää välillä ne tietyt tapaukset ulkokengillä saliin ja tällasta, mutta kyllä se sitte sujuu, kun ei siitä luista. (Kirsi)

Kasvatustyö on opettajien mielestä muutenkin korostunut varsinkin nykyään. Erityisesti perusopetuksessa on selvästi näkyvissä, että toiset oppilaat odottavat kaikessa tiettyä helppoutta. Koulu ei ole samanlaisessa auktoriteettiasemassa kuin aikaisemmin. Oppilaat eivät ole halua tai osaa panostaa koulun käyntiin. Toisaalta taas liikunnan valinnaiskursseiden lisääntyminen on tuonut liikunnanopetukseen toisenlaista vapautta. Monia valinnaisia kursseja valitsevat oppilaat ovat motivoituneita ja omaaloitteisia, jolloin tunnit ovat hyvin pitkälle yhdessä toimimista, eikä niinkään opettajajohtoista opetusta.

Mun mielestä kasvatusta korostuu. Oppilaat oli tietyllä tavalla kiltimpiä ennen. Ja kuuliaisempia sillä tavalla, että paljon paljon enemmän saa tehdä töitä ajoittain motivoinnin eteen ja semmosen. Tietty helppous paistaa läpi, että kaiken pitäis olla helppoo ja mennä helpolla siitä mistä aita on matalin ja kaiken pitää olla kivaa. Ennen raadettiin enemmän, että ei aina tarvinnu olla niin kivaa. Totta kai sitäkin yritti, että se olis semmosta mieleistä, mutta oppilaiden vaatimukset on nykyään erilaiset. Ne odottaa koko koulusta semmosta helppoa ja kivaa, koko koulupäivästä. Ja sitte yleisesti kun miettii, tietysti oma kouluaika oli ihan eri, mutta musta tässäkin on jo ero kun on ollut opettajana, että jotain lintsamisia on ollut enemmän. Ja vastuuttomuutta ja välinpitämättömyyttä. Koulu ei oo enää semmonen auktoriteettiasia. Vaikka meilläkin yritetään vaikka tupakoinnissa tiukkoja olla, ja siitä sakotetaan ja kaikkea, mutta tuntuu, että ei mistään välitetä. (Kirsi)

Kyllä alkuaikoina oli ehkä enempi semmonen auktoriteetti ja vähän niinku opettajajohtosempi. Just tällaisia vapaampia kursseja ei ennen ollut. Se oli enempi opettajajohtosta, että tosiaan pääsee nyt

lähemmäs oppilaita ja voi antaa tehdä sitä omaakin liikuntaa. Se on just sitä, mistä ne tykkää. En mä oo täällä mikään pilliin viheltäjä.
(Maikki)

Lukiossa pakollisten liikuntakurssien lukumäärä on vähentynyt viidestä kolmeen, joista yksi on terveystiedon kurssi. Lukion opiskelijoista liikunnanopettaja oppii tuntemaan aktiiviset ja liikunnalliset, jotka osallistuvat valinnaiskursseille. Opettajat harmittelevatkin lukion pakollisen tuntimäärän vähyyttä.

Lukiossa on liikuntaa hirveen vähän. Mutta meillä on paljon näitä valinnaisia kursseja. Mutta ne, jotka oikeen tarvitsis, niin ne ei käy niillä. Tavallaan se on huono lukion kannalta, että ei oo sitä viittä kurssia, on vaan kaks. Lukiolaisia ei oikein edes opi tuntemaan, oppii paremmin tunteen yläastelaiset. Sitte ehkä sen kerman lukiosta, mutta ei välttämättä niitä, jotka tarvis sitä liikuntaa, sellasia, jotka ei valitse niitä kursseja varsinkin, jos ne on iltapäivällä kolmesta viiteen.
(Maikki)

Opettajat kokevat lasten sosiaalisten ongelmien määrän lisääntyneen ja ongelmien muuttuneen entistä vakavimmiksi yhä nuoremmilla lapsilla. Monilla opettajilla on pääällimmäisenä riittämättömyyden tunne. Entiset tutut keinot eivät riitä oppilaiden ongelmien ratkaisemiseen. Opettajan valmistautumattomuus kohdata oppilaiden sosiaalisia, psyykkisiä ja oppimiseen liittyviä ongelmia estää voimakkaasti tuloksellisen pedagogiikan harjoittamisen. (Välimäki 2000, 159.)

Häiriökäyttäytyminen oppitunneilla ja työrauhaongelmat eivät kuitenkaan ole näille liikunnanopettajille suuri ongelma. Oppilaiden ongelmat, joita liikunnanopettaja kohtaa, eivät näy oppilaiden liikuntatuntikäyttäytymisessä. Toki jokaisen opettajan arkipäivään kuuluu ongelmatilanteita myös tuntitilanteissa, mutta ainakaan näiden opettajien kokemuksissa omasta työstään niillä ei ole juurikaan merkitystä. Opettajat pitävät niitä luonnollisena osana omaa työtään. Ovatko nämä liikunnanopettajat poikkeuksellisen onnekkaita oppilasaineksen suhteen vai mahdollistaako heidän tapa kohdata oppilaansa rauhallisen oppimisympäristön? Hardyn (1999) mukaan monet liikunnanopettajat eivät koe häiriöitä erityisen vakaviksi, mutta ne voivat kuitenkin vaikeuttaa opetusta.

Mä tykkään kyllä hirveesti siitä oppilas-aineksesta. Siellä tehdään kyllä todella hyvä pohjatyö ala-asteella. On tietysti ongelmatyyppejä, niitä on tietysti aina, mutta keskiverto on mun mielestä tosi positiivinen. Ei voi sanoa, että niitä ongelmatapauksia olis semmosia, ettei saisi minkäänlaista kontaktia oppilaaseen. Semmosiin mä en ole vielä törmänny, että aina joku kanava siihen kommunikointiin on löydetty. Niitä on aika vähän semmosia aivan ongelmatapauksia. (Anu)

Työrauhaongelmia useammin liikunnanopettajaa askarruttaa oppilaiden muut sosiaaliset ja psyykkiset ongelmat. Syömishäiriöihin törmääminen on liikunnanopettajalle arkipäivää. Liikunnassa syömiseen ja omaan kehoon liittyvät ongelmat tulevat helposti näkyviin. Myös muunlaiset ongelmat kuten kiusaaminen, huumausaineongelmat sekä vaikeudet kotona perhesuhteissa näkyvät koulussa. Opettajien puheista välittyi aito huoli oppilaita ja opiskelijoita kohtaan. Kuuntelijan ja neuvojan rooli korostuu liikunnanopettajan työssä (Heikinaro-Johansson 2001). Monessa tilanteessa omat taidot ja tiedot kohdat ja käsitellä oppilaiden ongelmia koetaan riittämättömäksi. Ylitsepääsemättömiin ongelmiin opettajat kuitenkin eivät olleet törmänneet. Koulutuksen toivottiin kuitenkin antavan enemmän keinoja erilaisten tilanteiden kohtaamiseen.

Mullahan on ollut kerran yks tilanne, missä mun oppilas hyvä kun ei tappanut mua luistimella. Mä sanoin sille, että kypärä päähän ja luistelemaan. Ja sieltä lähti luistin. Sillä oli vaikeeta elämässä, sen veli oli kuollu, se oli ihan toivoton. Mutta nyt tää sama tyttö on tullu mulle hirveen läheiseksi. Se on pyytäny, että mä rupeisin käymään sen kanssa punttisalilla. (Maikki)

11.3 Yhteistyö koteihin ja ympäröivään yhteiskuntaan

Kotien ja koulujen yhteistyö on merkittävää erityisesti ongelmia kohdattaessa, mutta myös niiden ennaltaehkäisyssä. Opettaja kohtaa usein hyvin konkreettisesti ja voimakkaasti lasten ja nuorten kasvuympäristön lisääntyneen pahoinvoinnin. Perheiden kohtaaminen onkin tullut entistä keskeisemmäksi. Monissa tapauksissa perheiden kokonaistilanne tekee nämä kohtaamiset entistä ongelmallisemmiksi. (Väljjarvi 2000, 159.)

Liikunnanopettajien yhteistyö koteihin painottuu paljolti luokan- tai ryhmän ohjaajan tehtävissä. Yhteyksiä oman luokan oppilaiden koteihin pidetään puhelimitse, sähköpostitse ja tavataan vanhempien illoissa ja varteissa. Opettajien kokemukset yhteistyöstä ovat positiivisia, joskin usein yhteydenoton aihe on negatiivinen, oppilaan häiriökäyttäytyminen tai muu vastaava. Erityisesti Salla on kokenut sähköpostin käytännölliseksi tavaksi hoitaa yhteyksiä kotiin. Puhelimitse on usein vaikeaa tavoittaa vanhempia varsinkaan päiväsaikaan ja soitot venyttävät opettajan työpäivää usein myöhään iltaan.

Meillä on nyt ollut se leirikoulu, niin ollaan oltu tänä vuonna paljon yhteydessä. Mulla on sellanen hyvä systeemi, että tää joka aloitti tän luokan kanssa luokanvalvojana, se on atk-ihminen, niin sillä oli sähköpostiyhteydet kaikille paitsi yhdelle ei ole kotiin. Sähköpostin kautta ne vallan viestittää kaikki poissaolot ja muut eli sieltä aika paljon ollaan yhteydessä. Sitte on vanhempainiltoja ja vanhempainvartteja, että on ollu oppilas ja vanhemmat keskustelussa. Mun mielestä toimii ihan hyvin yhteistyö, et voi ottaa yhteyttä kotiin tarvittaessa. Ihan mukavia vanhempia on suurin osa. (Salla)

Opettajilta odotetaan yhä enemmän halua ja valmiuksia yhteistyöhön koulun ulkopuolisen ympäristön kanssa. Heidän tulisi tuoda osaamisensa laajasti ja monipuolisesti ympäröivän yhteisön käyttöön. Pelkkä kouluopiskelu ei luo parhaita mahdollisia edellytyksiä aikuiseksi kasvamiselle. Ympäröivän yhteiskunnan ja työelämän tuntemisen tulisi olla osa oppilaiden koulutusta. Sekä koulun että työelämän tulisi kehittää vuorovaikutussuhteitaan yhdessä kohti avoimempaa koulua ja oppivaa organisaatiota. (Välijärvi 2000, 7, 157-158.)

Liikunnanopettajan yhteistyö ympäröivään yhteiskuntaan kulkee pitkälle urheiluseurojen sekä kuntien tai yksityisten yritysten liikuntapaikkojen kautta. Seurat tarjoavat kouluille osaamistaan ja välineistöään monissa erikoisemmissa lajeissa. Liikunta- tai urheilupainotteisten koulujen opettajat tekevät yhteistyötä myös oppilaiden henkilökohtaisten valmentajien kanssa. Toisten koulujen, myös erityiskoulujen, sekä päiväkotien kanssa opettajat tekevät paljon yhteistyötä pelien, tutustumiskäyntien ja tapahtumien merkeissä. Tutustumiskäyntejä tehdään erityisesti terveystiedossa esimerkiksi perheneuvolaan.

Väljærvi (2000, 157-158) painottaa koulujen vuorovaikutusta varsinkin yritysmaailmaan. Tutkimuksen opettajista varsinaista yhteistyötä yritysmaailman kanssa oli Anulla. Koululla oli yhteyksiä erityisesti lähellä olevaan hiihtokeskukseen ja muutamiin muihin isoihin yrityksiin.

Maikki toimi useassa luottamustehtävissä kuten lääninsä liikuntaneuvostossa ja kaupungin nuorten terveystilannetta pohtivassa valiokunnassa. Maikin asemasta oman kaupunkinsa liikunnallisena vaikuttajana jäikin minulle vahva mielikuva. Yli kaksikymmentä vuotta aktiivisesti kaupungissa toimiessaan Maikki on luonut itselleen arvostetun aseman ja paljon yhteistyökumppaneita. Vanha vertaus opettajasta "kansankynttilänä" tuleekin mieleeni miettiessäni Maikkia ja hänen työtään. Kiireinen opettaja ei kieltäydy hänelle tarjotuista tehtävistä. Haastattelupäivänä Maikki suunnitteli seuraavana päivänä kaupungissa järjestettävän naisten kuntoliikuntatapahtuman alkuverryttelyjumppaa. Myös seuratoiminta ja erityisesti valmentaminen on pysynyt Maikin ohjelmassa nämä vuosikymmenet.

12 OPPILAAT, OPETTAMINEN JA OPETTAJAKOLLEGAT - TYÖTYTYTYVÄISYYDEN YDIN

Haastattelemistani opettajista Anu, Kirsi ja Maikki arvioivat omaa työtyytyväisyyttään erittäin hyväksi. Salla puolestaan arvioi olevansa työhönsä suhteellisen tyytyväinen. Opettajien työtyytyväisyyden ytimen muodostavat tyytyväisyys itse opetustyöhön, oppilaiden kanssa toimimiseen ja sen aikaan saamaan tyydytykseen sekä tyytyväisyys yhteistyöhön kollegojen kanssa. Anun, Kirsin ja Maikin tilanteessa edellisten seikkojen toimiminen muodostaa kokonaisuuden, josta opettajat pitävät. Heidän tyytyväisyytensä sekä oppilaiden että kollegojen kanssa toimimiseen ja koko koulun ilmapiiriin näyttäisi mitätöivän pienempien ja opettajille vähempiarvoisten työn piirteiden aiheuttamaa tyytymättömyyttä. Vaikka opettajat eivät ole läheskään kaikkiin työnsä osa-alueisiin tyytyväisiä, tyytymättömyys ei vähennä heidän työstään saamaa tyydytystä, jota juuri oppilaat, opetustyö ja kollegat aikaansaavat.

Mä olen ollut kyllä tosi tyytyväinen. Kyllä mä olen tyytyväinen ja tunnen itseni onnekaaksi, että mulla on noin hyvä työpaikka. Kun olen kuullut kumminkin niitä juttuja. Aina se kokonaisuus ratkaisee siinä, että joku opettajahuoneen ilmapiiri voi pilata työtyytyväisyyden ihan täysin. Tai sitten, jos ei tosiaankaan ole resursseja käytettävissä, välineitä, tiloja, niin siinäkin saattaa semmosta harmistumista tulla, että ei tästä tule mitään, mutta mun tilanteessa tosiaan on näin onnekaasti, että on hommat kunnossa. (Anu)

Kyllä mä olen tosi tyytyväinen, erittäin tyytyväinen. Musta on tosi kiva tulla kouluun. Mä tapaan täällä kivoja, iloisia oppilaita ja se, että erityisesti liikunnanopettajien kesken meillä pyyhkiä ihan mukavasti keskenään. Mulla on hirveen hyvät välit molempiin rehtoreihin, kanslisteihin ja kaikkiin. Että ei ole semmosta yhtäkään lenkkiä. (Maikki)

Salla puolestaan kokee ristiriidat työyhteisössä hyvin voimakkaasti negatiiviseksi asiaksi hänen työssään. Vaikka hän viihtyy työssään muuten hyvin ja oppilaiden kanssa toimiminen ja osa työtovereista ovat myös Sallalle kaikkein mieluisimpia alueita työssään, ei työyhteisöstä saatava sosiaalinen tuki ole riittävä.

Kyllä mä muuten viihdyn, mutta tietysti joku henkilökemia, esimerkiksi just työnantajan kanssa, vie sitä motivaatiota pois. Muuten mä kyllä ihan hyvin viihdyn, jos se homma olis kunnossa myöskin, niin mä viihtyisin siellä tosi hyvin. (Salla)

Liikunnanopettajien tyytyväisyys on hyvin samansuuntainen kuin Coxin ym. (1999) määritelmä englantilaisten opettajien tyytyväisyydestä. Opettajat ovat tyytyväisimpiä työssään työn ytimeen, oppilaiden kanssa toimimiseen, opettamiseen, ammattilaisena kehittymiseen ja yhteistyöhön muiden opettajien kanssa. Sen sijaan englantilaisten opettajien tyytymättömyys johtui usein muutoksista, jotka Englannissa ovat olleet osittain päinvastaisia päätösvallan siirryttyä paikalliselta tasolta keskitettyyn hallintoon. Kuten tutkimukseni opettajat englantilaiset opettajat kokivat tyytymättömyyttä myös isoa työmäärää ja yhteiskunnallista arvostusta kohtaan. Eniten vaihtelua tyytyväisyydessä esiintyi koulun johtamiseen, päätöksentekoon, vuorovaikutukseen ja koulun resursseihin liittyvissä asioissa. Cox ym. jakaakin opettajien tyytyväisyyden kolmeen osaan. Itse työn ydin, opettaminen, on tyytyväisyyden lähde. Tyytyväisyys koulun sisäisiin asioihin vaihtelee jokaisen koulun ominaisuuksista ja resursseista riippuen. Opettajan ammattiin yhteiskunnasta heijastuviin seikkoihin, kiireeseen, arvostukseen ja muutospaineesiin opettajat ovat kaikkein tyytymättömämpiä. Malli sopii myös näiden liikunnanopettajien tyytyväisyyden kuvaamiseen muutospaineita lukuun ottamatta.

Suomalaiset lukio-opettajat ovat olleet yleensä tyytyväisiä. Kinnusen ja Raskun (1999) tutkimuksessa ainoastaan 9 % opettajista oli tyytymättömiä työhönsä. Työtyytyväisyys on opettajilla ollut korkeimmillaan työuran alussa ja alhaisimmillaan keskivaiheilla 35-44-vuotiaana. Tyytyväisyys on taas noussut vanhetessa. Kinnusen ym. (1994) tutkimuksessa liikunnanopettajat olivat mukana omana ryhmänään. Toisin kuin muissa aineissa liikunnanopettajanaiset olivat miehiä masentuneempia ja vanhimmissa ikäryhmissä naiset arvioivat myös työkykynsä huonoksi. Tämän tutkimuksen perusteella ei voi eikä ole tarkoituskaan ikään tai opettajakokemukseen nojaten tehdä yleistyksiä tyytyväisyyden eroista. Opettajien tyytyväisyys noudattaa ennemminkin Coxin ym. (1995) mallia, jossa mahdolliset erot johtuvat koulun ominaisuuksista.

Fejgin ym. (1995) ovat todenneet liikunnanopettajat monessa maassa tyytyväisemmiksi kuin muiden aineiden opettajat. He arvioivat liikunnanopettajien olevan hyvin valikoituneita ammattiinsa ja omaavan usein kokemusta ohjauksesta jo ennen koulutusta. Voi hyvin olettaa tämän pitävän ainakin osittain paikkansa. Monilla liikunnanopettajaksi opiskelemaan tulevilla on monipuolinen ohjaus- ja valmennuskokemus tai ainakin oma harrastuneisuus on vahva. He tietävät haluavansa tehdä työtään liikunnan parissa.

Parasta antia opettajille on oppilaiden reaktiot silloin, kun opetus on onnistunutta. Opettajat haluavat tarjota oppilailleen mieluisia hetkiä ja virkistystä liikuntatunneilla. Suora palaute, jonka opettaja saa oppilailtaan sanoin ja erilaisin reaktion on opettajien mielestä motivoivaa ja haastavaa. Haasteellista työssä on saada erilaisista yksilöistä koostuvat ryhmät toimimaan yhdessä onnistuneesti myös oppilaille vähemmän mieluisan lajin parissa.

Musta parasta on oppilaitten kanssa tällänen ihan tavallinen yhdessäolo. Ja kun näkee, että jotakin tulosta syntyy. Tietysti monet jutut selviää vasta myöhemmin, että mistä ne innostuu, mutta kyllä usein heti siinä näkyy. Musta on ihana tarjota niille sellaista, mistä ne todella tykkää, mikä on oppilaille mieluinen. Kun tietää tän koulun maailman, voi että, se on raskasta tuo istuminen. Nyt kun itse olin siellä koulutuksessa, istua kuusi tuntia päivässä. Kyllähän se on niin raskasta. Jos ajattelee, että tää on semmosta ihmismäistä tää liikunta, kaikille sopivaa. On hyvä, kun löytyy sellaista, että kaikki pystyy olemaan. (Maikki)

Nuorten kanssa työskentelyä ja erityisesti opettamista pidetään usein kutsumusammattina. Myös näille opettajille opettajan työ on jonkinlainen kutsumus. Ura tai palkkaus ei ole merkittävä tekijä, vaan opettajat haluavat opettaa, kasvattaa ja auttaa nuoria aikuiseksi kasvamisessa.

Mä tykkään niin älyttömästi, kun saa siellä mennä muksujen ja nuorten mukana. Se oli vähän semmonen kutsumusjuttu, että nyt mä haluan liikuttaa näitä muksuja, vaikka mikä olisi. Mä olen hirveen motivoitunut siihen hommaan, se tuo sen mukavuuden, kun on itse innostunut siitä. Tietysti haasteita on sellaset, jotka ei niin motivoituneita oo liikuntaan. Oikein kun niihin saa syttymään jonkun valon päässä, se on aina tosi hieno homma. (Anu)

Opettajien tavoitteet liikunnanopetukselle olivat yhteneväiset Romarin (1995) tutkimuksessaan haastatteleminen opettajien tavoitteiden kanssa. Positiivisten ja mukavien kokemusten kautta opettajat haluavat välittää oppilaille miellyttävän tunteen liikunnasta. Opettajat toivovat, että oppilaat omaksuisivat tavan liikkua oman hyvinvoinnin, virkistyksen ja liikunnan tuoman ilon vuoksi.

On tosi kivaa, kun on menty jonnekin keilaamaan, niin joku tulee, et hei ope, tää on ihanaa, että mitä tää maksaa, et me halutaan mennä vapaa-ajallaki. Sehän on koko ajan sellasta palkitsevaa, että saa jotain positiivista niille annettua. Mä toivoisin, että ne sais sen myönteisen mielikuvan ja muiston siitä liikkumisesta. Että yleensä liikkuminen ei olis sellaista pakkopullaa ja kauheeta. Että jotenkin yrittää motivoida niitä, eikä pakottaa, vaan että ne hyötyisi siitä ja löytäisi sen oman kipinän, niin se on kyllä mun mielestä tärkeintä. Positiivisten kokemusten kautta se varmaan parhaiten tulee. (Kirsi)

Myös positiivisen minäkuvan ja hyvän itsetunnon vahvistaminen on opettajien mielestä liikuntatuntien tärkeintä ja parasta antia. He toivovat, ette jokainen oppilas voisi edistyä ja voittaa itsensä omalla tasollaan. Opettajat pitävät liikuntaa jokaisen etuoikeutena, jolla voidaan välittää oman kehon ja liikkeiden hyväksymistä.

Kun joku ei millään uskalla jotain kuperkeikkaa, niin en pakota, mutta sanon, että mietipä kuitenkin, kun sä kauheesti haluaisit, että voit ittes. Että tää on turvallinen, kato tässä ei voi mitään käydä. Sitte kun näki kun se teki ja voitti itties. Tuli semmonen ihana tunne sille oppilaille. Ne on koko ajan semmosia, jotka palkitsee, ne on mukavia tilanteita. (Kirsi)

Romarin (1995) tutkimuksen opettajien yksi yhdistävä tekijä arvojen osalta oli oppilaista välittäminen. Epäitsekkyys, aidon välittämisen tuntu kiteytyy Maikin pohdinnassa siitä, mitä hän haluaisi oppilailleen omalla työllään ja toiminnallaan välittää. Maikki kuitenkin huomauttaa, että oppilaat parhaiten tietäisivät, toteutuvatko hänen ajatuksensa.

Jotenkin mä ajattelen, että ne tuntis, että ne on hyviä ihmisiä sellaisenaan tai, että mä aikuisena jollakin tavalla näytän, että mä tykkään niistä... Sitä pitäis oppilailta kysyä. Että tää (Maikki) vaan puhuu täällä toista... (Maikki)

12.1 Opettajien toivomat muutokset

Useimmat opettajien työhön toivomat parannukset liittyvät oppilaiden tarpeisiin ja hyvinvointiin. Liikuntatuntien määrän toivottaisiin lisääntyvän, jotta nekin oppilaat, jotka eivät liikunnanvalinnaiskursseja valitse, saisivat tarpeeksi liikuntaa ja positiivisten kokemusten mahdollisuus näin nousisi. Myös kurssien ajankohdat voisivat usein olla paremmat. Maikin koulussa lukion liikunnan valinnaiskurssit on yleensä kolmesta viiteen, jolloin oppilaat eivät niitä mielellään valitse. Opetuksen helpottamiseksi ja oppilaiden ja opettajan välisen vuorovaikutuksen parantamiseksi opettajat toivoivat pienempiä ryhmäkokoja.

Tunteja toivoisin lisää. Tietysti aina toivoo sille heikommalle oppilaalle, että se saisi enemmän niitä liikuntakokemuksia. Se on ehkä ainut parantamisehdotus, että yksittäiselle oppilaalle enemmän tunteja. Se kaks tuntia, niin siinä ei sitä tehokasta aikaa ole todellakaan paljon. Mä oon terveystiedosta, kun se on nyt tullu kaikkialle pakolliseksi, niin tosi tyytyväinen. (Anu)

Mä varmaan muuttasin joidenkin kurssien ajankohtia. Lukion valinnaiset on kolmesta viiteen. Siitä on kyllä nyt puhuttu, mutta lukiolla on niin vaikeeta, että mihinkä ne laittaa. Ja tietysti, että olis yläasteella tavallisilla oppilaillakin enemmän sitä liikuntaa. Sitä on tavallisilla liian vähän. Jotkut ryhmäkoot on myös aivan liian isot. (Maikki)

Mahdollisuutta retkiin ja tapahtumiin pidettiin erittäin tärkeinä koulun ilmapiirin kannalta. Myös opettajien virkistykseen ja työyhteisön ilmapiirin luomiseen ja parantamiseen toivottiin kiinnitettävän tulevaisuudessa enemmän huomiota. Retket ja muut yhteiset tapahtumat koettiin opettajillekin tärkeiksi. VESO -päiviä järjestettäessä opettajat toivoivat kiinnitettävän enemmän huomioita opettajien hyvinvointiin. Ne olisivat oivallisia tilaisuuksia parantaa opettajien omaa jaksamista.

Retket on tosi tärkeitä, niitä vois olla enemmän lukiossaki. Myös opettajahuoneen kesken. Olis niilläki muita harrastuksia ku se koulu aina vain. Joskus on nää VESO -koulutukset ihan järkyttäviä. Sais enemmän satsata opettajien omaan terveydentilaan. Sillä lailla, että siellä tosiaan mietittäis sitä ja pohdittais – meillä oli nyt pari viikkoa sitte VESO urheiluopistolla, niin siellä oli vaan pelkkää luentoa. Siellä olisi voinut teettää vaikka jokaiselle oma ohjelma. Käyttää niitä palveluja, kun siellä niitä on. (Maikki)

12.2 Tulevaisuuden näkymiä

Tutkimuksessa australialaisten nuorten liikunnanopettajien hyvinvoinnista puolet haastatelluista 22:sta opettajasta oli tutkimuksen jälkeen jättänyt opettajan työn. Vain kuusi opettajaa olivat varmoja tulevaisuudestaan liikunnanopettajana. He pitivät työtään tärkeänä, arvostettuna ja haastavana sekä työympäristöään ammattimaisena ja kannustavana. (Macdonald 1995) Tyytyväisten australialaisten liikunnanopettajien kuvaukset työstään sopivat hyvin myös tähän tutkimukseen. Ainoastaan Salla kertoi harkitsevansa myös muita uravaihtoehtoja vakavasti. Muut opettajat ovat tällä hetkellä niin tyytyväisiä työssään, että ammatinvaihto ei ole heidän mielessään. Sallaa kiinnostaa monenlaiset uravaihtoehdot kuten työ järjestötoiminnassa tai toimittajan työ. Myös hänen harrastuksestaan laulamisesta voisi kehkeytyä ammatti, joka saisi Sallan jättämään opettajan työn ainakin joksikin aikaa. Salla myös kokee tarpeelliseksi ainakin vaihtaa koulua, jos ristiriidat rehtorin kanssa jatkuvat.

En mä halua silti jämähtää tuohon yhteen kouluun. jos näyttää siltä, että siellä menee vaikka rehtorin kanssa vielä enemmän sukset ristiin. En mä halua ajatella, että tää on nyt mun risti ja mä kärsin tän, vaan sitte mä otan kassini ja lähden johonkin muualle. En mä nää sitä sillai, että vaikka mulla on virka, että mä oon nyt jämähtänyt tuohon loppuiäksi. Kyllä mä voisin tehdä jotain muutakin. Mua kiinnostas ja on aina kiinnostanu joku tämmönen vaikka urheilutoimittajan ura, mutta mulla tietysti alkaa ikää jo oleen sen verran, ettei enää jaksa opiskeleen lähtee ehkä. Kai sitä nyt voisi, mutta voisihan sitä vaikka ulkomailleki lähteä töihin. En mä sitä nää mitenkään suljettuna sitä tulevaisuutta. En ole suuria ratkasuja tässä vaiheessa nyt vielä tehnyt muuta kun tuon laulu-uran kanssa. Sitä suunnittelen, mutta sen näkee sitte. (Salla)

Muut opettajat ajattelevat omaa tulevaisuuttaan liikunnanopettajana valoisasti. Oman fyysisen kunnon ja terveyden kestäminen tosin huolestuttaa, vaikka opettajat eivät työtään fyysisesti kovin raskaaksi tällä hetkellä koekaan. Korkeasta työtyytyväisyydestä huolimatta Kinnunen ja Rasku (1999) raportoivat tutkimuksessaan korkeasta ammatinvaihtohalukkuudesta. Lähes neljännes tutkituista lukio-opettajista ajatteli ammatinvaihtoa.

Kyllä mä luulen tätä tekeväni, jos nyt ei tuu mitään vammautumista tai paikat kestää, niin siinä mielessä. Mun omassa koulussa poikien opettajalla polvet hajosi, että se joutu sitte lopettamaan, kouluttautu

opoksi ja sitte jäi liikunnasta täysin pois. Että kuhan vaan paikat kestää, niin kyllä mä luulisin tekeväni tätä hommaa hyvinkin pitkään. Jännä nähdä, miten sitte kun on ikää enemmän. (Anu)

Oman jaksamisen ja tulevaisuuden kannalta opettajat pitävät tärkeänä lisäkouluttautumista. Vanhoihin tapoihin urautuminen aiheuttaa opettajien mielestä pidemmän päälle myös väsymistä itse työhön. Urautumisen tunne ja pelko saakin liikunnanopettajan usein vaihtamaan ammattia (Macdonald 1995). Opettajat toivovat pysyvänsä kehityksen jalan jäljillä ja tulevansa toimeen nuorten kanssa myös vanhemmallakin iällä. Toki heitä askarruttaa, kuinka se on mahdollista, mutta toisaalta opettajat luottavat omaan kykyynsä pitää itsensä vireänä.

Just oppilaittenkin kanssa mietittiin, että kuusikymppisenä sitte on semmonen kun Aira Samulin. Pelleiltiin. Hirveesti se on itsestä kiinni se jaksaminen. Varmaan jaksaa, jos jaksaa pitää itsensä vireenä ja ajan hermolla, mutta jos päästää urautumaan, se voi kyllä olla tuskaa. Mutta en mä nyt kyllä osaa ajatella, että tää työ sitte vanhempana olis kauheeta. Aina välillä mieltii silti, että jaksako kuusikymppisenä pysyä kauheesti mukana oppilaiden sen hetken intresseissä. Mutta pitää pitää itsensä vaan vireenä. Kauheesti se työtä vaatii, mutta ei se kauhistuta. (Kirsi)

13 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tässä kappaleessa kokoaan tutkimukseni tärkeimpiä johtopäätöksiä erityisesti liikunnanopettajan yleisen tyytyväisyyden ja tärkeimpien työn osa-alueiden kannalta sekä pohdin merkityksiä niiden taustalla. Pyrin tarkastelemaan aineistoa mahdollisimman valaisevasti tutkimuksen tarkoituksen ja alussa esittämieni kysymysten valossa. Pohdin myös tutkimukseni onnistumista.

Liikunnanopettaja tuntee tyydytystä työssään oppilaiden kanssa toimimisessa, heidän opettamisessa, ohjaamisessa ja auttamisessa sekä työyhteisön toimivuudessa. Kun nämä alueet liikunnanopettajan työssä toimivat, opettaja kokee itsensä yleisesti työhönsä tyytyväiseksi. Sen sijaan kuten Sallan kohdalla, kun työyhteisössä on ongelma, työ ei tuotakaan samanlaista tyydytystä ja tyytymättömyys moniin työn osa-alueisiin korostuu. Vuorovaikutus ja yhteistyö työyhteisössä näyttäisi toimivan eräänlaisena voimavarana, johon voi purkaa työn huonoja kokemuksia ja tyytymättömyyttä. Työyhteisön toimivuus ehkäisee opettajan tyytymättömyyttä esimerkiksi suurta työmäärää, palkkausta tai huonoa arvostusta kohtaan nousemasta pintaan ja yleiseen tyytyväisyyteen vaikuttavaksi. Opettajat pitävät vuorovaikutustaitojen harjoittelua erityisen tärkeänä koulutuksessa.

Myös lisäkouluttautumisen ja oman ammatillisen kasvun edistämisen voi nähdä toimivan työyhteisön tavoin opettajan voiman lähteenä. Ammatillisena kehittyminen on opettajalle tärkeää sekä opettajien itsearvostuksen että hyvinvoinnin kannalta. Opettajien ajatuksissa on kuva rutinoituneesta, vuodesta toiseen samaa sarjaa tai harjoitetta opettavasta, työhönsä tympääntyneestä naisesta. Liikuntaan yhdistetään aina jollakin tapaa nuorekkuus. Liikunnanopettajana vanheneminen askarruttaa, mutta opettajien luottamus omaan jaksamiseen on vahva. Koulutusta arvostetaan tämän jaksamisen lähteenä.

Tutkimuksessani olen käsitellyt useita opettajan työn osa-alueita. Mikä tahansa niistä voi koulusta riippuen olla asia, johon yksittäinen opettaja ei ole tyytyväinen, ja haluaisi muutosta. Kuten edellä jo mainitsin niillä ei välttämättä ole vaikutusta opettajan yleisen tyytyväisyyden ja tyydytyksen kokemiseen, jos opettajan työn perusta on

kunnossa. Kuitenkin erityisesti työn kiireellisyys osoittautuu suurimmaksi epäkohdaksi, joka varmasti nousee opettajan hyvinvointia vaivaamaan, jos yhteistyö oppilaiden ja työkavereiden kanssa ei suju.

Opettajilla on erittäin vahva usko omaan työhönsä ja sen arvokkuuteen. Ilman omaa arvostusta työtään kohtaan ei yhteistyö oppilaiden eikä opettajien kanssa voi toimia, sen enempää kuin ammattilaisena kehittymistä tapahtua. Liikunnanopettajilla on usein kuten tutkimukseni opettajillakin oma liikunnallinen ja urheilullinen tausta, joka osaltaan aiheuttaa sen, että liikunnanopettaja on hyvin sitoutunut työhönsä. Tärkeänä pidetystä harrastuksesta on tullut arvokkaaksi koettu työ.

Jo haastattelua sopiessani ja itse haastatteluissa mieleeni pyrki väkisinkin ajatus näiden opettajien välittämä kuva itsestään positiivisen elämänasenteen omaavina ja muiden ihmisten hyvinvoinnista välittävinä ihmisinä. Materialististen kertakäyttöarvojen yhteiskunnassa opettajaa ei kiinnosta raha tai maineikas ura, vaan oppilaiden auttaminen. Jos ihminen ylipäättään päättää ryhtyä opettajaksi, hän varmasti omaa tiettyntyyppiset arvot. Yksilön persoonallisuus vaikuttaa suuresti hänen kokemuksiinsa. Liikunnanopettajat olivat avoimia ja puhuivat positiiviseen sävyyn jopa työn huonoista puolista. Voisiko liikunnanopettaja olla Smithin (1992) kuvailema onnellinen ja positiivinen ihminen, joka on yleensä tyytyväinen kokemuksiinsa, mutta myös usein näkee asiat eri tavalla kuin negatiivisemmän asenteen omaava? Ainakin suurelta osalta kokemuksiini neljästä tutkimukseni naisopettajasta saa minut olettamaan näin.

Spectorin (1997) mukaan on todellakin todennäköistä, että toiset ihmiset ovat onnellisempia niin työssään kuin muussakin elämässä. Toiset ihmiset uskovat omiin kykyihinsä kontrolloida niin positiivisia kuin negatiivisiakin tapahtumia elämässä. Ihmiset näkevät tapahtumien syyt eritavalla. Mitä enemmän yksilö uskoo onnistumisten aiheutuvan hänestä itsestään, sitä tyytyväisempi hän on myös omiin suorituksiin. Ihmisellä voi olla myös taipumus kokea negatiivisia tunteita erityisen voimakkaasti.

Liikunnanopettajat eivät koe työnsä muuttuneen merkittävästi heidän työtyytyväisyytensä kannalta. Työhön on tullut erilaista vapautta, mutta toisaalta oppilaiden ongelmat ja asenteet ovat muuttuneet ja liikunnan tuntimäärät pienentyneet.

Muutokset eivät kuitenkaan ole muuttaneet opettajan käsitystä omasta työstään. Enemminkin ne ovat muuttaneet opettajan käsitystä työn yhteiskunnallisesta arvostuksesta. Yhteiskunnallisen arvostuksen heikkeneminen ei ole liikunnanopettajan omaa arvostusta työtään kohtaan heilauttanut. Oma arvostus osoittautuu työtyytyväisyyden kannalta merkityksellisemmäksi.

Opettajien erilaiset elämäntilanteet työn ulkopuolella eivät tässä tutkimuksessa näy ainakaan odotetulla tavalla. Perheetön Salla kokee kiireen yhtä lailla pienten lasten äidin kanssa. Tosin työyhteisö voimavarana kiireen kuormittavuuden kokemisessa ei ole Sallalle kovinkaan vahva. Hänellä olikin ajatuksia ammatinvaihdosta. Lasten kanssa kolmestaan elävälle Kirsille tai pienen vauvan äidille Anulle ammatinvaihto voisi ollakin hankalampaa, jos opettajat siihen kokisivat tarvetta. Toisaalta pitempään opettaneiden kertomuksista paistaa tietty varmuus ajatuksissa omaa työtään kohtaan. Omat toimintatavat ja myös oma asema yhteisössä ovat vakiintuneet.

Tutkimukseni varrella olen kohdannut monia ongelmakohtia. Välillä tutkimukseni tuntui vetävän minua taaksepäin, toisinaan kävelin paikallani ja joskus taas juoksin pikavauhtia ehtimättä edes kunnolla mukaan. Pehdyin pitkään ja huolella kirjallisuuteen sekä opettajan työstä että työtyytyväisyydestä ja muista ammatillisen hyvinvoinnin osa-alueista. Vaikka pelkkä lukeminen tuntui joskus turhauttavalta, uskon sen olevan myös positiivinen puoli tutkimuksessani. Se auttoi minua pääsemään sisälle tutkimuksen tekemiseen ja helpotti paljon sekä haastatteluja että niiden käsittelyä. Toisaalta voi olla, että olin opettajien kanssa keskustellessani jopa liikaa kiinni teemarungossani. Samaa voi pohtia myös aineiston analyysin kohdalla. Toisaalta tieteellinen mielikuvitukseni ei vielä vie kovinkaan pitkälle, ja siksi tukeutuminen teoriaan on ollut helpottavaa.

Aineiston keruun jälkeen tunsin seisovani huterilla kengillä ilman tukea. Laadullisen aineiston analyysistä ja tulkinnasta on kyllä jo paljon ohjeita, mutta silti oma purettu aineisto oli hirvittävän iso haaste, jonka käsittelyyn oikeiden tapojen löytäminen oli vaikeaa. Monen ongelman käsittelyyn onkin täytynyt lopulta käyttää omaa intuitiota ja luottaa omiin kykyihin. Päästessäni vauhtiin tutkimuksen raportoinnissa rajaaminen osoittautui vaikeaksi. Työni pituus onkin lukijan kannalta sen yksi huono puoli. Pyrin

kuitenkin kirjoittamaan tutkimukseni kertomukseksi, jonka toivon helpottavan lukemista.

Tutkimukseni luotettavuutta olisi varmasti parantanut, jos olisin tarkistanut tulkintojeni paikkansa pitävyyden haastattelemiltani opettajilta. Omat ajalliset resurssini eivät sallineet sitä mahdollisuutta. Toisessa, myöhemmin valmistuvassa, pro gradu -tutkimuksessa naisliikunnanopettajien kokemuksista on kuitenkin paljon yhtymäkohtia oman tutkimukseni kanssa. Se antaa vahvistusta tulkinnoilleni. Mielenkiintoista on myös odottaa muiden tutkimusprojektin raporttien valmistumista ja lukea, mitä toiset tutkijat ovat aiheesta toisenlaisilla menetelmillä kyenneet löytämään. Miesliikunnanopettajien kokemusten voi olettaa eroavan naisten kokemuksista. Myös niihin olisi mukava tutustua.

Opettajat ovat tutkimukseni keskipiste. Tutkimukseni edistyessä he olivat minulle piristys ja motivaation lähde. Oli antoisaa tutustua mielenkiintoisiin persoonallisuuksiin ja heidän ajatuksiinsa. Tärkeää niin haastattelun kuin koko tutkimuksen onnistumiselle on haastattelijan ja haastateltavan välinen luottamus, kiinnostus ihmisten mielipiteitä ja näkemyksiä kohtaan sekä haastattelutilanteen luonnollisuus (Cohen, Manion & Morrison 2000, 268). Opettajat antoivat omaa aikaansa minulle, loivat haastattelutilanteesta avoimen ja jakoivat henkilökohtaisia kokemuksia kanssani. Suuri kiitokset tutkimukseni onnistumisesta kuuluu heille. Heidän avullaan olen jälleen askeleen lähempänä omaa opettajuuttani.

LÄHTEET

- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 113-160.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Almonkari, M. 2001. Miten rehtori viestii? Teoksessa M-L. Nikki (toim.) Rehtori tietää, taitaa... Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 36, 45-51.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. 1998. Qualitive research for education. An introduction to theory and methods. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Cohen, L. Manion, L. & Morrison, K. 2000. Research methods in education. London: RoutledgeFalmer.
- Cox, S. Dinham, S. & Scott, C. 1999. The occupational motivation, satisfaction and health of English school teachers. *Educational Psychology* 19, 287-308.
- Cranny, C. J. Smith, P. C. & Stone, E. F. 1992. Job satisfaction. How people feel about their jobs and how it affects their performance. New York, NY: Lexington Books.
- Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 133-157.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Evans, L. 1997. Addressing problems of conceptualization and construct validity in researching teacher's job satisfaction. *Educational Research* 39, 319-331.
- Fejgin, N. Ephraty, N. & Ben-Sira, D. 1995. Work environment and burnout of physical education teachers. *Journal of Teaching in Physical Education* 15, 64-78.
- Hackman, J. R. & Oldham, G. R. 1980. Work redesign. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Hardy, C. A. 1999. Student misbehaviours and teachers' responses in physical education lessons. Teoksessa C. A. Hardy & M. Mawer (toim.) Learning and teaching in physical education. London: Falmer Press, 126-148.

- Heikinaro-Johansson, P. 1998. Curriculum reform and secondary school physical education in Finland. Teoksessa R. S. Feingold, C. R. Rees, G. T. Barrette, L. Fiorentino, S. Virgilio & E. Kowalski (toim.) Education for life. New York, NY: Adelphi University, 188-196.
- Heikinaro-Johansson, P. 2001. Liikuntakasvatus 2000-luvun koulussa: Enemmän vapautta, vastuuta ja haasteita. Liikunta ja tiede 37 (1), 4-9.
- Heikinaro-Johansson, P. French, R. Greenwood, M. & Silliman-French, L. 1999. Liikunnanopettaja, oppilas ja ongelmakäyttäytyminen: Otollinen oppimisilmapiiri syntyy viestinnällä ja vuorovaikutuksella. Liikunta ja tiede 35 (3), 22-26.
- Heikinaro-Johansson, P. & Kolkka, T. 1998. Koululiikuntaa kaikille. Soveltavan liikunnanopetuksen opas. Jyväskylä: Gummerus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hitchcock, G. & Hughes, D. 1995. Research and the teacher. A qualitative introduction to school-based research. New York, NY: Routledge.
- Housner, L. D. 1996. Innovation and change in physical education. Teoksessa S. J. Silverman & C. D. Ennis (toim.) Student learning in physical education. Champaign, IL: Human Kinetics, 55-79.
- Hynninen, J. 1998. Etnografinen tapaustutkimus kokeneen liikunnanopettajan opettajuudesta. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Hänninen, J. & Hänninen, K. 1998. Peruskoulun ja lukion uudistettujen opetussuunnitelmien yhteydet koululiikuntaan. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Isohookana-Asunmaa, T. 1993. Hyvä opettaja 2. Teoksessa O. Luukkainen (toim.) Hyväksi opettajaksi. Juva: WSOY, 136-143.
- Jalasaho, A. & Junnila, K. 1999. Lukio-opettajien työolot ja hyvinvointi. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Jauhiainen, P. 1995. Opetussuunnitelmatyö koulussa. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 154.

- Jokinen, H. 2000. Koulutus ja opettajuus kuntien tulevaisuusskenaarioissa. Teoksessa Välijärvi, J. (toim.) *Koulu maailmassa - maailma koulussa. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 9*. Helsinki: Opetushallitus, 52-116.
- Kalimo, R. 1987. Stressi ja sen psyykinen kuormitus työelämässä. Teoksessa K. Lindström & R. Kalimo (toim.) *Työpsykologia. Terveys ja työelämän laatu*. Helsinki: Työterveyslaitos, 50-72.
- Kalimo, R. & Toppinen, S. 1997. *Työuupumus Suomen työikäisellä väestöllä*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Karasek, R. & Theorell, T. 1999. *Healthy work. Stress, productivity, and the reconstruction of working life*. New York, NY: Basic Books.
- Kinnunen, U. Parkatti, T. & Rasku, A. 1994. Occupational well-being among aging teachers in Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research* 38, 315-332.
- Kinnunen, U. & Rasku, A. 1999. Lukion opettajien työolot ja hyvinvointi: vertaileva tutkimus Euroopan eri maissa. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitoksen julkaisuja 341.
- Kiviniemi, K. 2000. Opettajan työtodellisuus haasteena opettajankoulutukselle. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 14. Helsinki: Opetushallitus.
- Koro, J. 1995. Kehittyvä opetustyö. Teoksessa J. Kari (toim.) *Didaktiikka ja opetussuunnittelu*. Juva: WSOY, 102-148
- Krokkfors, L. 1998. Muuttuva opettajuus. Teoksessa O. Luukkainen (toim.) *Tulevaisuuden tekijät*. Juva: WSOY, 68-88.
- Kvale, S. 1996. *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kääriäinen, H. Laaksonen, P. & Wiegand, E. 1997. *Tutkiva ja muuttuva koulu*. Porvoo: WSOY.
- Laine, K. 1997. *Ameba pulpetissa. Kouluna arkikulttuurin jännitteitä*. Jyväskylä: Sophi.
- Laine, K. 2000. *Koulukuvia - koulu nuorten kokemistilana*. Jyväskylä: Sophi.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26-43.
- Laukkanen, A-M. & Leino, T. 1999. *Ihmeellinen ihmisääni*. Helsinki: Gaudeamus.

- Leino, A-L. & Leino, J. 1997. Opettaminen ammattina. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Locke, E. A. 1976. The nature and causes of job satisfaction. Teoksessa M. D. Dunnette (toim.) Handbook of industrial and organizational psychology. Chicago, IL: Rand McNally, 1297-1349.
- Lonkila, T. 1990. Koulun pedagoginen ja hallinnollinen johtaminen. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 31.
- Louis, K. S. 1994. Beyond 'managed change': rethinking how schools improve. School Effectiveness and School Improvement 5 (1), 2-24.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet. 1994. Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Luukkainen, O. 1998. Tulevaisuuden tekijät. Juva: WSOY.
- Luukkainen, O. 2000. Opettaja vuonna 2010. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakoitihankkeen (OPEPRO) selvitys 15. Helsinki: Opetushallitus.
- Macdonald, D. 1995. The role of proletarianization in physical education teacher attrition. Research Quarterly for Exercise and Sport 66, 129-141.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 45-67.
- Mykletun, R. J. 1988. Teacher stress. University of Bergen.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Niemi, H. 1996. Itsenäistä ajattelua vai kuuliaista tottelevaisuutta? Opettajan ammatti muutoksessa. Teoksessa S. Ojanen (toim.) Tutkiva opettaja 2. Tampere: Tammer-Paino, 31-43.
- Nupponen, H. Herva, H. Koponen, J. & Laakso, L. 2000. Liikunnanopettajaksi vuosina 1993-1996 valmistuneiden nykyinen työ, työ- ja koulutustyytyväisyys. Liikunnanopettaja 4-5, 13-16.
- Parkatti, T. 1994. Uupumus uhkaa ikääntyvää liikunnanopettajaa. Liikunta ja tiede 30 (1), 22-24.
- Perttula, J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: SUFI.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. 1994. Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Piltch, C. A. Chapman Walsh, D. Mangione, T. W. & Jennigs, S. E. 1994. Gender, work and mental distress in an industrial labour force: an expansion of Karasek's job strain model. Teoksessa G. P. Keita & J. J. Hurrell (toim.) Job stress in a changing workforce. Washington: American Psychological Association, 39-54.
- Pithers, R. T. & Soden, R. 1999. Person-environment fit and teacher stress. *Educational Research* 41(1), 51-61.
- Pöyhönen, T. 1987. Työtyytyväisyyden rakentuminen. Teoksessa K. Lindström & R. Kalimo (toim.) Työpsykologia. Terveys ja työelämän laatu. Helsinki: Työterveyslaitos, 127-141.
- Raivola, R. 1993. Onko opettaja säilyttävän tehtävänsä vanki? Teoksessa O. Luukkainen (toim.) Hyväksi opettajaksi. Juva: WSOY, 9-30.
- Rantala, L. 2000. Ääni työssä. Naisopettajien äänenkäyttö ja äänen kuormittuminen. *Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B* 37.
- Rink, J. E. 1993. Teaching physical education for learning. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Rink, J. E. 1996. Effective instruction in physical education. Teoksessa S. J. Silverman & C. D. Ennis (toim.) Student learning in physical education. Champaign, IL: Human Kinetics, 171-198.
- Romar, J-E. 1995. Case studies of Finnish physical education teachers. Espoused and enacted theories of action. Turku: Åbo Akademic University Press.
- Sahlberg, P. 1996. Kuka auttaisi opettajaa - postmoderni näkökulma opetuksen muutokseen yhden kehittämisprojektin valossa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, 199.
- Sahlberg, P. 1998. Opettajana koulun muutoksessa. Juva: WSOY.
- Santavirta, N. 2000. Turhautuminen jäystää opettajia. *Opettaja* 5, 10-11.
- Schneider, B. Gunnarsson, S. K. & Wheeler, J. K. 1992. The role of opportunity in the conceptualization and measurement of job satisfaction. Teoksessa C. J. Cranny, P. C. Smith & E. F. Stone (toim.) Job satisfaction. How people feel about their jobs and how it affects their performance. New York, NY: Lexington Books, 53-68.
- Seppänen, R. 2001. Miten rehtori johtaa? Teoksessa M-L. Nikki (toim.) Rehtori tietää, taitaa... Jyväskylä yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 36, 20-24.

- Siedentop, D. & Tannehill, D. 1999. Developing teaching skills in physical education. Mountain View, CA: Mayfield.
- Simola, H. 1998. Toiveet, lupaukset ja koulun arki – opettaja muutoksen puristuksissa Teoksessa O. Luukkainen (toim.) Tulevaisuuden tekijät. Juva: WSOY, 91-121.
- Smith, P. C. 1992. In pursuit of happiness. Teoksessa C. J. Cranny, P. C. Smith & E. F. Stone (toim.) Job satisfaction. How people feel about their jobs and how it affects their performance. New York, NY: Lexington Books, 5-19.
- Spector, P. E. 1997. Job satisfaction: Application, assessment, causes and consequences. Thousand Oaks, CA: SAGE Publication.
- Syrjälä, L. Estola, E. Mäkelä, M. & Kangas, P. 1996. Elämäkerrat opettajien ammatillisen kasvun kuvaajina. Teoksessa S. Ojanen (toim.) Tutkiva opettaja 2. Tampere: Tammer-Paino, 137-150.
- Thomas, J. R. & Nelson, J. K. 1990. Research methods in physical activity. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Trocki, K. F. & Orioli, E. M. 1994. Gender differences in stress symptoms, stress-producing contexts and coping strategies. Teoksessa G. P. Keita & J. J. Hurrell (toim.) Job stress in a changing workforce. Washington: American Psychological Association, 7-22.
- Tyson, L. A. 1996. Context of schools. Teoksessa S. J. Silverman & C. D. Ennis (toim.) Student learning in physical education. Champaign, IL: Human Kinetics, 55-79.
- Waris, K. 1999. Mental well-being at work. A sign of a healthy organisation and necessary precondition for organisational development. Finnish institute of occupational health. People and work research reports 28. Helsinki.
- Warr, P. 1992. Age and occupational well-being. Psychology and Aging 7, 37-45.
- Varstala, V. 1996. Opettajan toiminta ja oppilaiden liikunta-aktiivisuus koulun liikuntatunnilla. Jyväskylän yliopisto. Studies in sport, physical education and health, 45.
- Vartiainen, M. & Teikari, V. 1990. Työn psykologinen tutkiminen ja kehittäminen Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Varto, J. 1992/1996. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Weisberg, J. & Sagie, A. 1999. Teachers' physical, mental and emotional burnout: Impact on intention to quit. The Journal of Psychology 133, 333-339.

Vilpa, E. 1993. Hyvä opettaja 3. Teoksessa O. Luukkainen (toim.) Hyväksi opettajaksi. Juva: WSOY, 150-155.

Väljærvi, J. 2000. Koulu maailmassa - maailma koulussa. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 9. Helsinki: Opetushallitus.

Ziehe, T. 1991. Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Jyväskylä: Vastapaino.

Teemahaastattelun runko

1. Taustatiedot:

- ikä
- opettajakokemus
- uravalinta
- perhe

2. Työkokonaisuus

- tehtävät
- lajien kirjo
- mikä mielisinta, mikä raskainta
- ajankäyttö
- fyysisen rasituksen kokeminen
- resurssien riittävyys

3. Työn vaatimukset vs. kontrolli

- mahdollisuus vaikuttaa oman työnsä tekemiseen
- vaihtelevuus
- kokemus omasta kykenevyydestä, pätevyydestä
- koulutuksen antamat valmiudet suorittaa tehtävät

4. Palkkiot työstä

- palkan ja työmäärän vastaavuus
- työn arvostus: yhteiskunnallinen, koulun sisäinen, oma arvostus
- palaute ja sen riittävyys
- mahdollisuus edetä työssä

5. Vuorovaikutus työssä

- oppilaat
- kollegat
- rehtori
- tuen puute
- vanhemmat ja muu yhteistyö

6. Mielipiteet omasta työtyytyväisyydestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä

- eniten vaikuttaa
- ammatin edut ja haitat
- vastaako työ omia odotuksia
- arvio omasta työtyytyväisyydestä ja sen mahdollisesta muutoksesta sekä tulevaisuudesta

7. Mahdolliset muut asiat, jotka eivät ole tulleet puheeksi